

A black and white portrait of Friedrich Engels, a man with a full white beard and mustache, wearing a dark suit and a white shirt with a dark tie. He is looking slightly to the right of the camera. The background is a plain, light color.

llibres
fabri

**FRIEDRICH
ENGELS
ESCRITS
ECONOMICS
I POLITICS**

1. **Nosaltres, els valencians** per Joan Fuster
2. **L'Estat d'Israel** per André Chouraqui
3. **Poesia catalana del segle XX**
per J. M. Castellet i J. Molas
4. **Els sistemes econòmics** per Joseph Lajugie
5. **Els països subdesenvolupats** per Yves Lacoste
6. **Barcelona, entre el pla Cerdà i el barrequisme**
per Oriol Bohigas
7. **La propaganda política** per J. M. Domenach
8. **L'escoltisme** per Henri van Effenterre
9. **Art i societat** per Alexandre Cirici
10. **El capitalisme** per François Perroux
11. **La població** per Alfred Sauvy
12. **L'anarquisme** per Henry Arvon
13. **Els altres catalans** per Francesc Candel
14. **L'urbanisme** per Gaston Bardet
15. **Maragall i la Setmana Tràgica** per Josep Benet
16. **Breu història d'Àfrica** per Roland Oliver i J. D. Fage
17. **La cultura catalana del Renaixement a la Decadència**
per Jordi Rubió i Balaguer
18. **Les actituds polítiques** per J. Meynaud i A. Lancelot
19. **Llengua i cultura als Països Catalans**
per Antoni M. Badia i Margarit
20. **El personalisme** per Emmanuel Mounier
21. **Història de l'economia moderna** per G. D. H. Cole
22. **Les dues cultures i la revolució científica**
per C. P. Snow
23. **Assaigs impopulars** per Bertrand Russell
24. **Cibernètica i societat** per Norbert Wiener
- 25-26. **La mística de la feminitat** per Betty Friedan
27. **La por a la llibertat** per Erich Fromm
28. **Perspectives de la planificació** per Gunnar Myrdal
29. **La banca a Catalunya** per Francesc Cabana
30. **Introducció a la història de la biologia** per J. Rostand
31. **La filosofia en el món d'avui** per J. Ferrater Mora
32. **La teoria de la novella** per György Lukács
33. **El bandolerisme català** per Joan Reglà
34. **Introducció a la història contemporània**
per G. Barraclough
35. **L'evolució de la psicoanàlisi** per Clara Thompsón
36. **La dona a Catalunya** per Maria Aurèlia Capmany
37. **L'art d'estimar** per Erich Fromm
38. **Ciències humanes i filosofia** per Lucien Goldmann
- 39-40. **Teatre contemporani** per Ricard Salvat
41. **Assaigs escèptics** per Bertrand Russell
42. **Les classes socials** per T. B. Bottomore
43. **Art i ciència del film** per Luigi Chiarini
44. **Teoria econòmica** per Karl Marx
45. **L'empresari català** per E. Pinilla de las Heras
46. **La música contemporània i el públic** per M. Valls
47. **Catalanisme i revolució burgesa** per J. Solé-Tura
48. **La necessitat de l'art** per Ernst Fischer
49. **Sociologia i filosofia social** per Karl Marx
50. **L'aptitud financera de Catalunya**
per J. Ros Hombravella i A. Montserrat
51. **Lleida, problema i realitat** per J. Lladonosa,
F. Porta, S. Miquel, J. Vallverdú, J. Gabernet

140

ESCRITS ECONÒMICS I POLÍTICS

llibres a l'abast, 71

Friedrich Engels
ESCRITS ECONÒMICS
I POLÍTICS

ANTOLOGIA DE TEXTOS (1844-1895)
A CURA DE W. O. HENDERSON

edicions 62, barcelona

62

L'edició original anglesa fou publicada per Penguin Books
Ltd, Middlesex, amb el títol *Engels: Selected Writings*.
© W. O. Henderson, 1967.

Traducció de JORDI SOLÉ-TURA

Coberta de Jordi Fornas
impresa a Frontis s.l., Aribau 230, Barcelona

Primera edició: desembre de 1968
Propietat d'aquesta edició (inclosos la traducció i el
disseny de la coberta) d'Edicions 62 s/a., Casanova 71,
Barcelona.

Imprès a Flamma, Pallars 164, Barcelona.
Dip. legal: B. 43.618 - 1968

Primera part
L'ECONOMISTA

Introducció

Marx i Engels van col·laborar tan íntimament en llurs escrits sobre economia que a vegades és difícil d'establir on comença i on acaba llur respectiva contribució. Va ésser molt abundant llur correspondència sobre el primer volum de *Das Kapital*. Engels treballava a les oficines de l'empresa cotonera Ermen and Engels de Manchester i va poder subministrar a Marx una informació acurada i detallada sobre les pràctiques del món dels negocis a Anglaterra. La correspondència entre Marx i Engels inclou també cartes amb comentaris d'Engels sobre les teories econòmiques de Marx. El segon i el tercer volums de *Das Kapital* van ésser publicats per Engels després de la mort de Marx. Engels va fer dues importants contribucions personals a l'economia marxista. La primera va ésser un assaig juvenil, escrit l'any 1844, abans de començar la seva íntima col·laboració amb Marx. En aquest article, publicat al «Deutsch-Französische Jahrbücher» atacava vigorosament les teories dels economistes anglesos liberals de l'època. Molts anys després —en 1878—, Engels va escriure una crítica de la versió de la teoria econòmica socialista donada pel doctor Dühring. Aquesta obra crítica contenia una exposició molt clara, en forma popular i simplificada, de les principals teories de l'economia marxiana contingudes al primer volum de *Das Kapital*. Tres capítols d'aquesta crítica del doctor Dühring van ésser publicats després en forma de fullotó amb el títol de *Del socialisme utòpic al socialisme científic*, amb un gran èxit de venda. Engels no sols va col·laborar íntimament amb Marx en la preparació del primer volum de *Das Kapital* i altres obres

econòmiques sinó que va fer molt per popularitzar les teories de Marx i per posar-les a l'abast d'un públic obrer poc preparat per a entendre les erudites obres d'aquest autor.

I. Esbós d'una crítica de l'economia política (1844)¹

L'economia

L'economia política ha sorgit com a resultat natural de l'expansió del comerç. Amb l'aparició de la ciència de l'economia l'estafa no-científica va ésser reemplaçada per un sistema més desenvolupat de frau però més —per una completa economia de l'enriquiment.

L'economia política —la ciència de com fer diners— va néixer de l'enveja mútua i de l'avarícia dels mercaders. Duu la marca del més repugnant egoisme. Hi va haver una època en què els homes creien ingènuament que l'or i l'argent eren riquesa i consideraven que la prohibició universal de l'exportació dels metalls «preciosos» era una qüestió de la màxima urgència. Les nacions s'enfrontaven entre elles com a avars cobdiciosos. Cadascuna d'elles amagava la seva preciosa bossa dins el pit. Totes esguardaven els veïns amb desconfiança i enveja. S'utilitzaven tots els mitjans imaginables per a extreure de les nacions amb les quals es mantenien relacions comercials la major quantitat possible de diner líquid. Tothom volia retenir dins les pròpies fronteres tot el diner feliçment acumulat.

L'aplicació rigorosa i consistent d'aquest principi hauria arruïnat el comerç. Per això s'abandonà aquell primer estadi i es va fer un pas endavant. Els homes s'adonaren que el capital tancat en una caixa era capital mort i que, en canvi, el capital en circulació es

1. [Publicat per primera vegada als «Deutsch-Französische Jahrbücher», 1844. Traducció basada en Karl MARX, *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*, Edicions en Llengües Estrangeres, Moscou, 1961, apèndix, pp. 175-209. Els subtítols són de l'edició anglesa de l'obra present.]

multiplicava contínuament. Adoptaren, doncs, una posició més filantròpica. Enviaven llurs monedes com a reclams per a atreure'n d'altres. Reconeixien que no era cap perjudici pagar massa a A per les seves mercaderies mentre poguessin revendre-les a B a un preu superior.

El sistema mercantilista va ésser erigit sobre aquests fonaments. El caràcter avariciós del comerç ja començava a velar-se, fins a un cert punt. Les nacions es van aproximar una mica entre si. Firmaven acords comercials, feien negocis entre elles i —per tal de fer beneficis més alts— es tractaven mútuament amb el màxim amor i la màxima amabilitat. Ara, el vell afany de diners sobrevivia, en el fonamental. El mateix es pot dir de l'egoisme, el qual, de tant en tant, esclatava en forma de guerres. En aquella època, totes les guerres eren degudes a rivalitats comercials. També va resultar evident en aquella època que el comerç —com el robatori— es basa en la llei de la mà forta. No hi havia cap mena d'escrúpul per a imposar amb l'astúcia i la violència els tractats que es consideraven més avantatjosos.

El punt cardinal de tot el sistema mercantilista era la teoria de la balança comercial. Els homes creien encara que l'or i l'argent eren la riquesa real i per això consideraven que les úniques transaccions profitoses eren les que feien entrar diners líquids en el país. Per tal de saber si entraven o no diners en el país, les exportacions es comparaven amb les importacions. Quan les exportacions eren superiors a les importacions es creia que la diferència havia entrat en el país en bona moneda i que el país s'havia enriquit en proporció a aquesta diferència entre les exportacions i les importacions. La tasca dels economistes consistia, doncs, a assegurar que al final de cada any les exportacions serien superiors a les importacions. I a causa d'aquesta ridícula iHusió milers d'homes han mort! També el comerç ha tingut les seves croades i les seves inquisicions.

El segle XVIII va ésser l'era de la revolució. També l'economia va ésser revolucionada. Però totes les revolucions del segle XVIII mancaven d'equilibri i es van encallar en les antítesis. Hom oposava el materialisme abstracte a l'espiritualisme abstracte; la república a la monarquia; el contracte social al dret diví. Les revolucions de l'economia tampoc no van anar més enllà de les antítesis. Ningú no va posar en dubte les idees fonamentals ja existents. El materialisme no va qüestionar el menyspreu cristià de l'Home —i la humiliació cristiana de l'Home— sinó que es va limitar a postular la Natura —i no el Déu cristià— com l'Absolut amb què s'enfrontava l'Home. En la política, ningú no va pensar a examinar les premisses de l'Estat com a tal. Semblantment, els economistes mai no van pensar a posar en dubte la *validesa de la propietat privada*. En conseqüència, la nova economia només va representar un pas endavant parcial. Els economistes van haver de traïr i desautoritzar llurs pròpies promeses. Van haver de recórrer a sofismes i a hipocresies per a ocultar les contradiccions en què es van trobar ficats. Van haver de fer tot això per a arribar a conclusions imposades no per les premisses de què havien partit sinó per l'esperit humanitari del segle XVIII. Els economistes van adoptar un to filantròpic. Llurs favors van ésser retirats dels productors i atorgats als consumidors. Van retirar solemnement i amb horror llurs mans del sagnant terror del sistema mercantilista i van proclamar que el comerç era un vincle d'amistat i d'unió entre les nacions i entre els individus. Tot això era pur esplendor, pura magnificència. Però les velles premisses van reaparèixer molt aviat i la nova i fingida filantropia va ésser esclafada per la teoria de la població de Malthus. Era la teoria més brutal i bàrbara que mai havia existit. Era un sistema de desesperació que destruïa totes les frases belles sobre l'amor del proïsme i la ciutadania mundial. Les velles premisses van engendrar i criar el sistema de les fàbriques i l'esclavitud moderna, tan cruel i inhumana com l'esclavitud

del món antic. L'economia moderna —el sistema de lliure canvi basat en l'obra d'Adam Smith *The Wealth of Nations*— és la mateixa hipocresia, la mateixa incoherència, la mateixa immoralitat d'abans, però esteses ara a tot l'àmbit de la humanitat lliure.

Malgrat això, ¿podem considerar el sistema d'Adam Smith com un progrés en relació amb els sistemes anteriors? Evidentment que sí. Va ésser un progrés, un progrés necessari. Calia per a enderrocar el sistema mercantilista amb els seus monopolis i els seus obstacles per al comerç, de manera que poguessin veure's clarament les veritables conseqüències de la propietat privada. Calia per a posar a segon terme totes les consideracions petites, locals i nacionals i convertir la lluita de la nostra època en una lluita humana universal. Calia perquè la teoria de la propietat privada pogués abandonar el camí empíric de la recerca merament objectiva. Calia que aquesta teoria adquirís un caràcter més científic. I els defensors de la teoria havien d'acceptar la responsabilitat de les seves conseqüències. Tot el problema s'havia d'eleva a una esfera humana universal. Calia per a dur la immoralitat de la vella economia a la seva conclusió lògica. Això només es podia aconseguir negant-la i cobrint-la amb un vel d'hipocresia.

Concedirem de bon grat que només l'establiment i el desenvolupament del lliure canvi ens permet de dur l'economia de la propietat privada a una fase ulterior. Però, ahora, hem de tenir el dret de mostrar la completa manca de validesa del lliure canvi tant des d'un punt de vista teòric com des d'un punt de vista pràctic.

La nostra crítica dels economistes s'ha de fer més i més severa a mesura que ens acostem a la nostra pròpia època. Adam Smith i Malthus només van poder veure fragments esparsos del modern sistema capitalista. Però els economistes actuals poden examinar el sistema capitalista plenament desenvolupat, madur. Tothom pot veure les conseqüències del sistema i les

seves contradiccions. Però els economistes moderns intenten encara justificar el sistema sencer sense examinar les premisses en què es basa. Com més moderns són els economistes, més deshonestos són. Cada dia que passa augmenta la sofisticació de l'economista, per a impedir que la seva ciència s'endarrereixi en relació amb l'època. Per això, Ricardo és més culpable que Adam Smith i MacCulloch i Mill són més culpables que Ricardo.

Els economistes moderns ni tan sols no poden judicar correctament el sistema mercantilista. Llur propi sistema econòmic és unilateral i encara són frenats, limitats per les premisses del vell sistema mercantilista. Necessitem una nova teoria econòmica que superi l'oposició entre els dos sistemes (el mercantilisme i el lliure canvi), que critiqui les premisses que els són comunes i que parteixi de premisses purament humanes i universals. Només aquesta nova teoria pot situar les dues teories velles a una perspectiva adequada.

Els partidaris del lliure canvi són monopolistes més inveterats que els vells mercantilistes. El fingit humanisme dels economistes moderns oculta una barbàrie desconeguda per llurs precedessors. La confusió d'idees dels mercantilistes era simple i coherent en comparació amb la lògica doble de llurs crítics. Ni els mercantilistes ni els lliurecanvistes no es poden reprotxar mútuament res que no sigui igualment aplicable a ells mateixos.

Això explica per què els economistes liberals d'avui són incapaços de comprendre l'intent de Friedrich List de restaurar el sistema mercantilista. Per a nosaltres, aquest intent no presenta cap dificultat. És obvi que les incoherències de l'economia liberal s'han de dissoldre novament en llurs components bàsics. Igual com la teologia ha de retornar a la fe cega o progressar cap a la filosofia lliure, el lliure canvi ha de dur a la restauració dels monopolis o progressar cap a l'abolició de la propietat privada.

L'únic avanç *positiu* que ha fet l'economia liberal és la revelació de les lleis de la propietat privada. Aquestes lleis es troben en la moderna teoria econòmica liberal, bé que no siguin encara plenament revelades o clarament expressades. La conseqüència és que quan es tracta de decidir quin és el camí més curt cap a la riquesa —és a dir, en totes les controvèrsies estrictament econòmiques— els protagonistes del lliure canvi tenen la raó de llur costat. Tenen raó quan ataquen els monopolistes. Però, naturalment, no tenen raó quan critiquen els adversaris de la propietat privada. Els socialistes anglesos han demostrat des de fa temps —tant des del punt de vista teòric com des del punt de vista pràctic— que estan en condicions de resoldre els problemes econòmics més correctament que els economistes liberals.

En les nostres crítiques de les modernes teories de l'economia examinarem en primer lloc les idees fonamentals i exposarem després les contradiccions introduïdes pel sistema de lliure canvi. Finalment, drem a llurs conclusions lògiques els dos costats dels arguments contradictoris.

El terme «riquesa nacional» s'ha començat a utilitzar únicament perquè els economistes liberals tenen una passió per les generalitzacions. Mentre existeixi la propietat privada, aquest terme no té sentit. La «riquesa nacional» d'Anglaterra és molt gran però el poble anglès és el més pobre del món. O bé hem d'abandonar completament el terme «riquesa nacional» o bé hem d'acceptar les premisses que li donarien un cert significat. La mateixa crítica es pot fer a termes com «economia nacional» i «economia política o pública». En l'estat actual de coses, la ciència de l'economia s'hauria d'anomenar «economia *privada*» perquè les seves connexions públiques existeixen només a favor de la propietat privada.

El comerç

Si existeix la propietat privada el comerç és inevitable. El comerç, com totes les activitats d'una societat dominada per la propietat privada, ha d'esdevenir una font directa de guanys per al comerciant. Això significa que tothom ha d'intentar vendre tan car com pugui i comprar com més barat millor. Per tant, quan hi ha compra i venda s'enfronten dos homes amb interessos diametralment oposats. La confrontació és decididament antagònica, perquè cada part coneix les intencions de l'altra. Cadascun sap que els interessos de l'altre són oposats als seus. Hi ha, doncs, desconfiança mútua. I aquesta desconfiança és justificada. És l'aplicació de mitjans immorals per a atènyer un fi immoral. La primera màxima del comerç és l'ocultació de tot allò que pot reduir el valor de l'article en qüestió. En el comerç hi ha permís per a aprofitar-se al màxim de la ignorància i la confiança de la part oposada. Hom pot atorgar qualitats fictícies a la mercaderia que es vol vendre. Altrament dit: el comerç és el frau legalitzat. Les pràctiques comercials efectives s'acorden a aquesta teoria i qualsevol comerciant ho podria confirmar.

El sistema mercantilista tenia una certa ingenuïtat catòlica i no intentava ocultar la natura immoral del comerç. Proclamava obertament la seva mesquina avarícia. L'actitud d'hostilitat mútua de les nacions al segle XVIII, la repugnant enveja i la gelosia comercial eren les conseqüències lògiques del comerç en si. L'opinió pública encara no s'havia humanitzat. Per això no hi va haver cap intent d'ocultar les coses que resultaven de la natura inhumana i hostil del comerç.

Però quan Adam Smith —el *Luter econòmic*— va criticar les teories econòmiques establertes, les coses havien canviat considerablement. El segle havia estat humanitzat; la raó s'havia afirmat; la moral havia començat a proclamar els seus drets eternals. Les idees progressives no podien compaginar-se amb els trac-

tats comercials imposats, amb les guerres comercials o amb l'aspre aïllament de les nacions. La hipocresia protestant va reemplaçar la ingenuïtat catòlica. Adam Smith va demostrar també que l'humanisme tenia les arrels en la natura mateixa del comerç. Va mostrar que el comerç, en comptes d'ésser la «font més fèrtil de discòrdia i animositat» s'ha de convertir en un «vinclle d'unió i d'amistat entre les nacions i entre els individus». Va argüir que la natura mateixa de les coses volia que el comerç fos profitós per a *totes* les parts.

Adam Smith tenia raó quan lloava el comerç com una activitat humanitària. No hi ha res d'absolutament immoral en el món. També el comerç ret homenatge a la moral i a la humanitat. Però, quin homenatge! La llei de la força i del bandidatge de l'Edat Mitjana es va humanitzar en passar al comerç. El comerç es va humanitzar quan el mercantilisme va reemplaçar la fase en què era prohibida l'exportació de diner. Finalment, es va humanitzar el mateix sistema mercantilista. Naturalment, el comerciant està interessat a mantenir bones relacions tant amb la persona a la qual compra barat com amb la persona a la qual ven car. Una nació actua, doncs, amb molta imprudència si fomenta sentiments d'animositat en les nacions amb què comercia. El comerç amistós significa comerç més profitós. Aquest és l'humanisme del comerç. La manera hipòcrita d'utilitzar la moral per a propòsits immorals és l'orgull del sistema lliurecanvista.

«No hem enderrocat la barbàrie dels monopolis? —exclamen els hipòcrites. ¿No hem dut la civilització a les parts més llunyanes del món? ¿No hem fet confraternitzar els pobles i reduït les guerres?» Naturalment que sí, que heu fet tot això. Però, ¿com ho heu fet? Heu destruït els petits monopolis perquè la propietat —l'únic gran monopoli bàsic— pugui funcionar més lliurement. Heu dut la civilització als extrems de la terra per a sotmetre nous països a la vostra vil avarícia. Heu fet confraternitzar els pobles però és la con-

fraternització dels lladres. Heu reduït el nombre de guerres per a poder fer més beneficis en temps de pau i intensificar d'aquesta manera l'enemistat entre els individus —la ignominiosa guerra de la competència! ¿Quan heu fet alguna cosa per motius purament humanitaris? ¿Quan heu actuat segons el principi que no hi ha contradicció entre els interessos de l'individu i els interessos de la societat en general? ¿Quan heu actuat moralment, llevat dels casos en què l'acció moral coincideix amb els vostres interessos? ¿Quan heu actuat moralment sense un fons de motius immorals i egoistes? L'economia liberal ha fet el màxim per a universalitzar l'enemistat. En dissoldre les nacionalitats ha transformat la humanitat en una horda de bèsties famèliques —perquè ¿què són sinó això els competidors? I aquestes bèsties es devoren entre si perquè cadascuna d'elles té interessos que coincideixen amb els de tota la resta. Després d'aquest treball preparatori només calia fer un pas per a arribar a l'objectiu final. Aquest pas era la dissolució de la família.

Per a aconseguir-ho la moderna economia política ha pogut utilitzar la seva bella invenció: el sistema fabril. El darrer vestigi dels interessos comuns, la comunitat familiar de possessions, és minat pel sistema fabril i, —almenys a Anglaterra— es troba ja en procés de dissolució. És pràctica comuna que els infants, de seguida que poden treballar —és a dir, a l'edat de nou anys— despenguin per si sols llurs salaris i considerin la casa paterna com una simple pensió. Com pot ésser altrament? ¿Quin altre resultat pot donar la separació d'interessos que constitueix la base del sistema lliurecanvista? Quan és posat en marxa un principi que opera per la seva pròpia força i produeix totes les seves conseqüències, tant si als economistes els agrada com no.

Ara, l'economista no sap quina causa serveix. No s'adona que malgrat el seu raonament egoista no és res més que una anella en la cadena del progrés universal de la humanitat. No sap que en dissoldre tots els

interessos sectorials no fa res més que obrir el camí a la gran transformació cap a la qual s'encamina el segle: la reconciliació de la humanitat amb la natura i amb ella mateixa.

El valor

La següent categoria establerta pel comerç és el *valor*. No hi ha cap baralla entre els economistes moderns i llurs predecessors mercantilistes sobre el valor —com tampoc no n'hi ha cap sobre les restants categories— perquè els monopolistes estan tan obsessionats a enriquir-se que no tenen temps de pensar en les categories. Tots els arguments sobre aquesta qüestió provenen, doncs, dels economistes moderns.

L'economista que viu d'antítesis té, naturalment, un *dobte* valor —el valor abstracte (és a dir, «real») i el valor de canvi. Hi ha hagut una llarga disputa sobre la natura del valor real entre els economistes anglesos (els quals definien el valor real com el cost de producció) i l'economista francès Say (que amidava el valor real segons la utilitat d'una mercaderia). La disputa no s'havia acabat encara en els primers anys del segle i finalment s'esllanguí sense arribar a cap decisió. De fet, els economistes no poden decidir res.

Els economistes anglesos —particularment MacCulloch i Ricardo— argüeixen que el valor abstracte d'una mercaderia és determinat pels costos de producció. Diuen que el «valor de canvi» d'una mercaderia —és a dir, el seu valor en el comerç— és força diferent. ¿Per què els costos de producció són la mesura del valor? Perquè, normalment, ningú no vendrà un producte per menys que allò que li costa fer-lo, deixant de banda la qüestió de la competència. Però, ¿com entra la «venda» en el quadre? Estem parlant del «valor abstracte», no del valor *comercial*. El comerç torna, doncs, a presentar-se i se suposa específicament que l'hem de deixar de banda. I quin comerç! Un comerç

en el qual cal ignorar la competència. Però la competència és un factor cardinal del comerç. Tenim, doncs, de primer un «valor abstracte» i després un «comerç abstracte» —és a dir, un comerç sense competència. També podríem tenir un home sense cos o un pensament sense cervell. I l'economista no para mai de pensar que quan la competència és deixada de banda no hi ha cap garantia que el productor vendrà la seva mercaderia al cost de producció. Quin embull!

Suposem per un moment que l'economista té raó. Imaginem que algú fabrica un article totalment inútil amb gran habilitat i grans despeses. I suposem que ningú no vol aquest article. ¿Representen els costos de producció el «valor» d'aquesta mercaderia? «Naturalment que no —diu l'economista—. ¿Qui voldrà comprar-la?» Trobem, doncs, de sobte la menyspreada utilitat de Say i també (amb la idea de comprar) la competència. No pot ésser. L'economista no pot adherir-se a la seva pròpia abstracció. El «valor» teòric i la seva determinació pels costos de producció són simplement una abstracció i res més.

Tornem a suposar, per un moment, que l'economista té raó. Si és així, ¿com determinarà els costos de producció sense tenir en compte la competència? Quan examinem els costos de producció veurem que també aquests costos es basen en la competència; torna a ésser clar, doncs, que l'economista no pot substanciar les seves pretensions.

Si acudim a Say trobem la mateixa abstracció. La utilitat d'una mercaderia és una cosa purament subjectiva que no es pot decidir amb una certesa absoluta. Si més no, la «utilitat» no pot ésser decidida mentre l'economista tracti amb antítesis. Segons la teoria de Say, els béns de primera necessitat haurien d'ésser més valuosos que els béns de luxe. Mentre existeix la propietat privada, l'única possibilitat d'arribar a una decisió més o menys objectiva (i aparentment general) sobre la utilitat d'una mercaderia consisteix a tenir en compte la competència. Ara, la competència és preci-

sament la cosa que no és tinguda en compte. Quan s'accepta l'existència de la competència, els costos de producció s'han de tenir també en compte, perquè ningú no vendrà un article per menys del que li ha costat produir-lo. També aquí un dels costats de l'argument es transfereix involuntàriament a l'altre.

Intentarem d'aclarir la confusió. El valor d'un article inclou els dos factors que els economistes en disputa han intentat tan rudament i tan inútilment de separar. El valor és la relació dels costos de producció amb la utilitat. El primer concepte del «valor» és utilitzat quan una persona decideix si farà un article o no. Considera si la utilitat de l'article compensarà el cost de fabricar-lo. Només aleshores podem aplicar la noció de «valor» al «canvi». Si dos articles costen exactament el mateix de produir, és llur utilitat la que decideix finalment quin és el més valuós.

La utilitat és l'única base justa d'intercanvi; però, ¿qui ha de decidir la utilitat d'un article? Si ho decideix la mera opinió del comprador o del venedor, *un* dels dos serà defraudat. ¿O s'ha de considerar la utilitat com una qualitat inherent a l'article i no aparent ni per al comprador ni per al venedor? Si és així, l'intercanvi implica coerció i tant el comprador com el venedor consideren que han estat defraudats. Només eliminant la propietat privada podem eliminar l'oposició entre la utilitat real i inherent d'un article i la determinació d'aquesta utilitat. Només d'aquesta manera podem superar l'oposició entre la determinació de la utilitat i la llibertat del comprador i del venedor. Quan haurem eliminat la propietat privada no hi haurà ni compra ni venda tal com existeixen avui.

¿Com es presenten les coses actualment? Hem vist que la idea de valor ha estat violentament dividida i que hom substitueix el tot per cadascuna de les dues parts. Els costos de producció —deformats des del primer moment per la competència— es consideren el «valor» en si. Semblantment, se suposa que el «valor» es la mera «utilitat» subjectiva —i cap altra utilitat no

pot existir en aquesta fase. Per a enfortir aquestes definicions coixes hem de recórrer en ambdós casos a la idea de competència. El bo del cas és que els economistes anglesos consideren que la competència representa la utilitat (no els costos de producció), Say, en canvi, sosté exactament l'opinió contrària. ¿De quina utilitat i de quins costos de producció parlen? Llur «utilitat» depèn de la casualitat o de la moda o del caprici dels rics, i llurs «costos de producció» fluctuen amb la relació fortuïta de l'oferta i la demanda.

La diferència entre el «valor real» i el «valor de canvi» es basa en el fet que el valor d'un article és diferent de l'anomenat «equivalent» que troba en el comerç. I això significa que l'«equivalent» no ho és en absolut. Allò que s'anomena l'«equivalent» és en realitat el «preu» d'un article i si els economistes fossin honestos donarien el nom de «preu» al «valor de canvi». Ara, els economistes han de mantenir la pretensió que el «preu» es relaciona d'alguna manera amb el «valor». Si no ho fessin, la immoralitat del comerç resultaria massa evident. És cert —i constitueix una llei fonamental de la propietat privada— que el *preu* és determinat per l'acció recíproca dels costos de producció i de la competència. Aquesta va ésser la primera llei purament empírica que van descobrir els economistes. D'aquesta llei, els economistes en van abstroure llavors el «valor real». I el «valor real» era el *preu* d'un article quan la competència es trobava en estat d'equilibri. Era el *preu* quan la demanda i l'oferta es compensaven. Allò que resta són els costos de producció. I els economistes es van dedicar a donar a aquests costos el nom de «valor real». De fet, els costos de producció són simplement el factor que determina el *preu* d'un article. Tot és, doncs, capgirat en l'economia. El valor es fa *dependre* del *preu* quan és, en realitat, l'*origen* del *preu*. Com ha observat Feuerbach, aquesta inversió és l'essència de l'abstracció.

Els factors de la producció

Els economistes afirmen que en el cost de producció d'un article hi ha tres elements: 1) la renda de la terra necessària per a produir la matèria primera; 2) el capital amb el seu benefici; 3) els salaris de la mà d'obra requerida per a la producció i la manufactura. És obvi que dos d'aquests elements —el capital i el treball— són idèntics perquè els mateixos economistes confessen que el capital és «treball emmagatzemat». Només ens resten, doncs, dos elements —la terra (subministrada per la natura) i el treball humà (el qual inclou el capital). Però hi ha un tercer element que els economistes ignoren: l'element mental del pensament i la invenció, que difereix de l'element físic del treball. ¿Per què s'han de preocupar els economistes de l'esperit d'invenció? ¿No han arribat tots els invents volant, sense que els economistes hagin hagut de fer cap esforç? ¿Hi ha hagut *un sol* invent que els hagi costat un penic? ¿Per què s'han de preocupar, doncs, els economistes dels invents, en llur càlcul, dels costos de producció d'un article? Els economistes consideren la terra, el capital i el treball com les condicions de la riquesa, i això és tot. La ciència no preocupa els economistes. ¿Què els importa als economistes que hagin rebut els dons de la ciència a través de l'obra d'homes com Berthollet, Davy, Liebig, Watt i Cartwright? ¿No és cert que els progressos de la ciència i els invents d'aquests homes han fet augmentar enormement la producció? Els economistes no saben calcular aquestes coses. El progrés científic va més enllà de les estadístiques dels economistes. Però si la societat estigués organitzada racionalment i si poguéssim superar l'antagonisme entre els diferents interessos discutits pels economistes, el factor mental seria acceptat sense dubte com un element dels factors de producció. En aquest sentit, reconforta saber que el foment de la ciència dóna la seva recompensa natural. Sabem que una sola conquesta de la ciència, com la màquina de vapor de James Watt, ha

donat més riquesa al món en els primers cinquanta anys de la seva existència que la que el món ha despès en el foment de la ciència des del començament de la història.

Hem demostrat que hi ha dos factors que influeixen en la producció: la natura i l'home. La contribució de l'home és mental i física; podem, doncs, retornar als economistes i a llurs costos de producció.

La renda

Els economistes argüeixen que allò que no pot ésser manufacturat no té valor. Més endavant examinarem detalladament aquesta proposició. Si substituïm la paraula «valor» per «preu», la proposició és vàlida en una societat basada en la propietat privada. Si la terra fos tan abundant com l'aire, ningú no pagaria renda. Però la terra té una extensió limitada i cal pagar una renda per a poder monopolitzar un tros de terra. O alternativament: el tros de terra pot ésser comprat. Després d'haver il·luminat d'aquesta manera l'origen de la renda de la terra, fa molt estrany sentir dir als economistes que la renda de la terra és la diferència entre el rendiment de la terra arrencada i el rendiment de la pitjor terra que es cultiva. És sabut que Ricardo va ésser el primer que va desenvolupar plenament aquesta definició de la renda. La definició és, sens dubte, correcta a la pràctica si suposem que un descens de la demanda té un efecte *immediat* sobre la renda i fa posar de seguida en cultiu una quantitat corresponent de la pitjor terra. Puix que no s'esdevé així, la definició de Ricardo és inadequada. A més, aquesta definició no explica la causa de la renda i amb això n'hi ha prou per a rebutjar-la. Contra aquesta definició, el coronel T. P. Thompson, el campió de la Lliga contra la Llei dels Cereals, ha fet reviure la definició de la renda d'Adam Smith i l'ha ampliada. Segons Thompson, la renda és la relació entre la competència dels qui

lluïten per l'ús de la terra i la limitada quantitat de terra disponible. Aquí hi ha, si més no, un retorn a l'origen de la renda. Però aquesta explicació no té en compte la diferent fertilitat del sòl, de la mateixa manera que l'explicació de Ricardo deixa fora la competència.

Ens tornem a trobar, doncs, amb dues definicions unilaterals —i, per tant, imperfectes. Com en el cas del «valor», hem d'ajuntar les dues definicions per a trobar la correcta. I la nostra definició sorgirà d'un examen del desenvolupament de la renda en si. La renda és la relació entre la natura i l'home. La natura contribueix amb la productivitat del sòl (en això consisteixen la fertilitat *natural* i les millores *naturals*); l'home contribueix amb la competència. Els economistes poden no estar d'acord amb aquesta definició, però hauran d'admetre, amb gran horror, que comporta tots els elements rellevants per al nostre problema.

El *terratinent* és un mercader. El terratinent és un bandit quan explota en benefici propi l'augment de la població, el qual intensifica la competència i incrementa el valor de la seva hisenda. El terratinent és un lladre perquè s'aprofita personalment d'una cosa que ell no ha fet. Practica el robatori quan *lloga la seva terra* i quan s'apodera, després, de les millores que hi ha introduït el llogater. Aquest és el secret de la creixent riquesa dels grans terratinents.

No som nosaltres qui hem enunciat els principis que estigmatitzen com a robatori el mètode de fer diners utilitzat pels terratinents. Aquests principis són que tothom té dret al producte del propi treball i que ningú no collirà allò que no ha sembrat. Són principis imperfectes, perquè el primer exclou el deure d'alimentar els fills i el segon priva cada nova generació del dret de viure perquè cada generació parteix d'allò que ha heretat de la generació passada. Aquests principis estan implicats en la noció de propietat privada. O els apliquem o abandonem la propietat privada.

De fet, l'acte original d'apropiació de la terra és

justificat amb l'afirmació que existia un dret *comú* de propietat de la terra anterior al privat. Mirem cap on mirem, doncs, la propietat privada ens fa caure en contradiccions.

La terra és la primera condició de la nostra existència. Convertir la terra en un objecte de comerç ha estat el darrer pas cap a la conversió dels éssers humans en objectes de comerç. Comprar i vendre terra és una immoralitat només superada per la immoralitat de vendre's un mateix com a esclau. L'apropiació original de la terra vol dir que una minoria de persones va monopolitzar la terra i va excloure altres persones del seu ús. Però l'acte original d'apropiació no és pas més immoral que el subsegüent comerç de la terra.

Si abandonem la propietat privada podrem descobrir la idea racional que hi ha a l'arrel mateixa de la renda. El «valor» de la terra —separat ara d'ella en forma de «renda»— retornarà aleshores a la terra. Aquest «valor» (amdat per la productivitat de zones iguals de terra amb quantitats iguals de treball) s'haurà de considerar com una part del cost de producció en determinar el valor dels productes. Igual com la renda, és la relació entre la productivitat i la competència. Més endavant analitzarem la natura de la competència *real*.

La nostra anàlisi de les obres dels economistes ha mostrat que de primer el capital i el treball coincidien, eren idèntics; que en el procés de la producció, el capital (resultat del treball) es transforma immediatament en el material utilitzat pel treball; i que la separació temporal entre el capital i el treball obre pas immediatament a la unitat del capital i el treball. Tanmateix, els economistes persisteixen a separar el capital del treball i només reconeixen llur unitat quan defineixen el capital com a «treball emmagatzemat». Aquesta separació entre el capital i el treball és deguda a l'existència de la propietat privada. És, simplement, la dicotomia interior del treball, la qual representa aquesta separació i n'és el resultat. Un cop realitzada

aquesta separació, el capital es torna a dividir en: 1) el capital original; 2) el benefici o increment que el capital rep en el procés de la producció. En la pràctica, però, els dos tipus de capital es tornen a ajuntar immediatament i es fan treballar conjuntament. Fins i tot el benefici es divideix en interès i en benefici pròpiament dit. L'absurditat d'aquesta divisió és duta a un límit extrem en el cas de l'interès. És obvi que els préstecs amb interès són immorals. Percebre diners pel simple fet de prestar-ne, sense treballar, és immoral, però és inherent a la propietat privada. L'home senzill, l'home del carrer ja fa molt de temps que s'ha adonat de la immoralitat d'aquesta pràctica, i cal dir que en aquesta mena de qüestions acostuma a tenir raó. Totes aquestes subdivisions són degudes a la separació original entre el capital i el treball. Són degudes, també, a la culminació d'aquesta separació: la divisió de la humanitat en capitalistes i obrers. Aquesta divisió és cada dia més pronunciada. I més endavant demostrarem que la divisió entre els capitalistes i els obrers *ha* d'ésser més gran encara en el futur. En darrera anàlisi, la divisió entre el capital i el treball —igual com la separació del treball respecte al capital— és una impossibilitat. Ningú no pot determinar amb precisió la part exacta de la terra, el capital i el treball en la producció d'un article particular. Els tres factors de la producció no poden ésser amidats i comparats. La terra crea la matèria primera —però només amb l'ajuda del capital i del treball. El capital pressuposa la terra i el treball. El treball, al seu torn, pressuposa com a *mínim* la terra i, normalment, pressuposa també el capital. Les funcions d'aquests tres factors de la producció són molt diferents i no es poden amidar inventant un quart factor com a denominador comú. Per això, en les condicions actuals, no hi ha una mesura comuna que ens permeti d'atribuir a la terra, al capital i al treball llurs parts respectives. La decisió sobre aquesta atribució correspon, en realitat, a la competència, és a dir, a una

mesura totalment aliena i fortuïta. La competència representa el poder que el fort pot exercir sobre el feble. La renda implica la competència. El benefici del capital és determinat enterament per la competència. I més endavant examinarem la forma en què són fixats els salaris.

Si abandonem la propietat privada, totes aquestes divisions antinaturals desapareixen. La diferència entre l'interès i el benefici s'esvaeix. El mateix ocorre amb la diferència entre el capital i el treball. La significació del benefici és reduïda en la mesura que el capital determina els costos de producció. El benefici és, doncs, inherent al capital, de la mateixa manera que el capital retorna a la seva unitat original amb el treball.

El treball

El treball és el principal factor de la producció. Els economistes l'anomenen la «font de la riquesa», però cal dir que surt ben malparat en llurs teories. Igual com el capital es va separar prèviament del treball, aquest és també dividit. El producte del treball és separat del treball en forma de salaris. I els salaris són determinats per la competència. Com ja hem vist, no hi ha un patró objectiu que pugui determinar la part del treball en la producció d'un article. Si abolim la propietat privada, aquesta antinatural divisió desapareix. El treball es converteix llavors en la seva pròpia recompensa. Apareix clarament a la llum la veritable significació dels salaris. Podem apreciar la significació del treball en la determinació del cost de producció d'un article.

La propietat privada i la competència

Mentre existeixi la propietat privada, tot ho regularà la competència. Els economistes veneren la compe-

tència. És la més estimada de llurs filles, l'acaricien constantment —però, atenció al seu cap de Medusa!

Quan s'establí la propietat privada, la producció de mercaderies es va dividir en l'aspecte «natural» i l'aspecte «humà». Es va dividir en terra (la qual és estèril si no la fertilitza l'home) i en activitat humana (que no pot existir sense una terra on pugui exercir-se). Hem vist que l'activitat humana es va dividir en capital i treball, dos elements enfrontats entre si com a enemics. Els tres elements de la producció són, doncs, antagonistes en comptes de prestar-se un suport recíproc. Per a empitjorar encara més les coses, l'existència de la propietat privada ha provocat la subdivisió de tots els factors de la producció. Una propietat territorial s'enfronta amb una altra; un capital s'enfronta amb un altre; una unitat de la força de treball s'enfronta amb una altra. I això s'esdevé, simplement, perquè la propietat privada aïlla tothom de la manera més brutal, malgrat que tothom tingui, en realitat, els mateixos interessos que el veí. La immoralitat de les condicions en què es troben avui els homes és consumada en aquest joc d'uns interessos que haurien d'ésser idèntics. Aquesta consumació és la competència.

El *monopoli* és el contrari de la *competència*. El monopoli era el crit de guerra dels mercantilistes i la competència era el crit de guerra dels economistes liberals. Ens trobem, doncs, amb una altra antítesi irreal. Tot competidor —obrer, capitalista o terratinent— ha de voler gaudir dels fruits del monopoli. Cada grup de competidors, per petit que sigui, vol tenir un monopoli que exclouï tots els altres competidors. L'interès egoista, l'arrel de tota la competència, alimenta el desig de monopoli. Per tant, la competència arriba a convertir-se en monopoli. D'altra banda, el monopoli no pot aturar la marea de la competència. El monopoli alimenta, en realitat, la competència. Una prohibició d'importació o una tarifa duanera elevada alimenten la competència en forma de contraban. La contradicció inherent a la competència és la mateixa contradicció

inherent a la propietat privada. L'interès de cada individu és posseir-ho tot, però l'interès de la societat és que tothom poseeixi el mateix. Els interessos de la societat i els de l'individu són completament oposats. La contradicció inherent a la competència és que cada individu ha de desitjar el monopoli i, en canvi, la societat en general ha de perdre-hi, amb el monopoli i, en conseqüència, ha de desitjar la seva desaparició. La competència pressuposa, en realitat, l'existència d'un monopoli: el de la terra. I aquí es torna a veure clarament la hipocresia dels liberals. Mentre existeix un monopoli de la propietat les possessions d'altres monopolis són igualment justificades. Al cap i a la fi, quan s'estableix un monopoli, també és investit dels drets de la propietat. Atacar els petits monopolis i deixar intacte el monopoli bàsic de la propietat privada és, ben bé, una mitja mesura. Ja ens hem referit al principi enunciat pels economistes segons el qual tot allò que té un valor pot ésser monopolitzat. Això vol dir que tot el que pot ésser monopolitzat pot ésser sotmès a la competència. És la justificació completa d'allò que hem dit més amunt: que la competència pressuposa el monopoli.

La llei de la competència és que l'oferta i la demanda sempre intenten d'equilibrar-se mútuament —i, per tant, mai no s'equilibren. L'oferta i la demanda són separades i transformades en elements totalment contraris. L'oferta sempre segueix de prop la demanda, però mai no hi coincideix plenament. L'oferta sempre és o massa petita o massa gran. Mai no correspon exactament a la demanda. En l'actual i inconscient condició de la humanitat ningú no coneix amb precisió la natura de l'oferta i la demanda. Si la demanda supera l'oferta, el preu de la mercaderia puja i l'oferta és estimulada fins a un cert punt. Quan l'oferta addicional arriba al mercat, els preus baixen. Si l'oferta supera la demanda, els preus baixen fortament, i això estimula la demanda. Aquest procés continua indefinidament i dona lloc a una situació permanentment insana. És

un estat de fluctuació contínua que mai no ateny l'equilibri. Els economistes creuen que aquest balanceig constant, en el qual allò que es guanya a l'anada es perd a la tornada, és una llei meravellosa. Els economistes consideren aquesta llei com llur glòria principal. Mai no se'n cansen i l'estudien en totes les seves aplicacions, possibles i impossibles.

És evident que es tracta d'una llei purament natural i no d'una llei de la ment. És una llei revolucionària. Els economistes branden aquesta meravellosa llei de l'oferta i la demanda i demostren que «mai no es pot produir massa». La pràctica replica amb les crisis comercials, tan regulars, en llur reaparició, com els cometes. Ara tenim una crisi cada cinc o set anys. En els darrers vuit anys, aquestes crisis comercials han estat tan regulars com les grans plagues del passat. I han provocat més misèria i immoralitat que les plagues.² Naturalment, aquestes crisis comercials confirmen àmpliament la llei de l'oferta i la demanda. Però és una confirmació diferent de la que ens voldrien fer empassar els economistes. ¿Què cal pensar d'una llei que no més pot afirmar-se amb daltabaixos periòdics? És una llei natural basada en la inconsciència dels qui en són afectats. Les fluctuacions de la competència i la tendència als daltabaixos periòdics desapareixerien si els productors sabessin la quantitat exactament desitjada pels consumidors i poguessin organitzar la producció i repartir-se els productes. Si actuéssim com a éssers racionals i produíssim els béns com a tals éssers racionals —en comptes d'actuar com a àtoms dispersos, sense consciència de les necessitats del veí— desapareixerien totes les antítesis artificials i insuportables dels economistes. Però les crisis comercials continuaran existint mentre les mercaderies siguin produïdes com ho són avui, d'una manera que ho deixa pràcticament tot a la mercè de la casualitat. Cada nova crisi ha d'és-

2. John WADE, *History of the Middle and Working Classes*, tercera edició, Londres, 1835, p. 211.

ser més seriosa i més universal que l'anterior. Cada nou daltabaix ha d'arruïnar més petits capitalistes i ha d'incrementar el nombre dels obrers que viuen únicament del treball. Això incrementarà el nombre dels desocupats, i aquest és el problema que més preocupa els economistes. Al final, les crisis comercials duren a una revolució social que escapa totalment a la comprensió dels economistes, amb llur saviesa escolàstica.

La fluctuació perpètua dels preus provocada per la competència priva completament el comerç del seu darrer vestigi de moralitat. El *valor* ja no és ni mencionat. Els economistes semblen atribuir una gran importància al valor. Honoren l'abstracció del «valor» en forma monetària, atribuint-li una existència pròpia. Ara, el mateix sistema econòmic destrueix el valor de totes les coses amb la competència. El valor relatiu de les diverses mercaderies és modificat cada dia, cada hora per la competència. ¿És possible un intercanvi basat en fonaments morals en aquest remolí? Quan els preus fluctuen contínuament, tothom *ha* d'intentar trobar el moment més favorable per a comprar i vendre. Tothom s'ha de convertir en un especulador que cull allò que no ha sembrat. Tothom ha d'intentar enriquir-se a costa dels altres i confiar en la sort per a guanyar. Els especuladors sempre juguen amb els desastres —particularment amb les males collites. Intenten d'extreure un benefici de tots els desastres —com el de l'incendi de Nova York. El punt culminant d'aquesta immoralitat és l'especulació a la Borsa: la humanitat és degradada per a satisfer l'avarícia de l'especulador calculador i jugador. Els mercaders «honestos» i «respectables» no tenen cap raó per a adoptar una actitud fàrsea envers el joc en la Borsa i exclamar «T'agraixo, Senyor...», etc. Són tan perversos com els que especulen amb les accions bursàtils. Els mercaders «honestos» especulen tant com els jugadors de la Borsa. La competència els obliga a fer-ho, tant si els agrada com no. Llurs activitats comercials són tan immorals com l'especulació a la Borsa.

Podem definir la *veritable* competència com la relació entre el poder de consum i el poder de producció. En un món digne de la humanitat, *aquesta* serà l'única competència. La comunitat haurà de calcular allò que pot produir amb els mitjans de què disposi. A la llum de la relació d'aquesta capacitat productiva amb la massa dels consumidors, determinarà fins a quin punt haurà d'elevat o de reduir la producció. Haurà de decidir fins a quin punt serà permesa la producció d'articles de luxe i fins a quin punt s'haurà de limitar. Els lectors haurien de consultar les obres dels socialistes anglesos i algunes de les de Fourier per a trobar un judici correcte de la relació entre l'oferta i la demanda i de l'augment del poder productiu que es pot preveure amb la regulació racional dels afers econòmics de la societat. En aquestes condicions, la competència subjectiva —la lluita del capital contra el capital i del treball contra el treball— serà reduïda a l'esperit d'emulació, part integrant de la natura humana. Fins ara, només Fourier ha intentat de desenvolupar aquesta idea. Quan s'introdueixi la competència subjectiva, la rivalitat dels interessos oposats serà regulada de manera racional i adient.

La lluita del capital contra el capital, del treball contra el treball i de la terra contra la terra, duu la producció a un punt de veritable febre en el qual cap gira totes les relacions naturals i racionals. Cap capital no pot sobreviure a la competència si no realitza una activitat màxima. Cap propietat territorial no pot ésser cultivada profitosament si no augmenten contínuament la seva capacitat productiva. Cap obrer no pot defensar-se contra els competidors si no dedica a la feina totes les seves forces. Quan una persona entra en la lluita de la competència només pot resistir la tensió si utilitza al màxim les seves forces i abandona tot propòsit realment humà. La tensió i l'esforç excessius duen inevitablement al col·lapse. Arriba un moment en què la fluctuació de la competència és escassa i s'ateny un estat d'equilibri entre l'oferta i la de-

manda, entre la producció i el consum. En arribar a aquesta situació, hi ha tanta capacitat productiva superflua i disponible que la gran massa de la població no té de què viure. Els homes moren de misèria perquè hi ha massa abundància. Anglaterra s'ha trobat durant força temps en aquesta folla situació. La conseqüència inevitable d'aquesta absurditat viva és que la producció queda sotmesa a fluctuacions més grans que mai, conseqüència que va seguida d'una altra: l'alternança dels moments d'auge i de crisi, de la superproducció i de l'enfosament. Els economistes mai no han sabut explicar aquesta folla situació. Quan s'han esforçat per donar una certa explicació, han inventat la teoria de la població. Però aquesta teoria és també absurda, mancada de sentit. De fet, la teoria de la població és encara més estúpida que la contradicció d'una riquesa i d'una misèria que coexisteixen l'una al costat de l'altra. Els economistes *no es poden permetre el luxe* d'acceptar la veritat. No es poden permetre el luxe d'admetre que la contradicció entre la riquesa i la misèria és, simplement, la conseqüència de la competència. L'admissió d'aquesta veritat provocaria el col·lapse total de llurs teories.

Podem explicar fàcilment la qüestió. La capacitat productiva de la humanitat és enorme. La productivitat de la terra pot ésser incrementada *ad infinitum* amb l'aplicació del capital, del treball i del coneixement científic. Segons els economistes i estadístics més vells,³ Gran Bretanya podria produir en deu anys el blat suficient per a alimentar una població sis vegades més gran que l'actual. El capital augmenta cada dia. La productivitat de la força de treball s'incrementa amb l'augment de la població. Els nous coneixements científics sotmeten més i més el poder de la natura a les necessitats de la humanitat. Si aquesta immensa capacitat productiva fos posada racionalment al servei dels interessos de tots els homes, aviat reduiria a un

3. A. ALISON, *The Principles of Population...*, 2 volums, 1840.

mínim el treball que hauria de realitzar la humanitat. El mateix s'esdevé en ple regnat de competència. Però s'esdevé en un context d'antítesis. Una de les antítesis és que mentre algunes terres són ben cultivades altres continuen ermes. A Gran Bretanya i Irlanda estan sense cultivar vint milions d'acres de bona terra. Una part del capital circula amb una rapidesa fantàstica, mentre una altra part no circula en absolut. Alguns homes treballen catorze i setze hores diàries, mentre d'altres moren de fam per manca de feina. Aquests contrastos existeixen al mateix moment, són contemporanis. Però n'hi ha d'altres que ocorren correlativament, els uns després dels altres. Avui, el comerç pot estar en auge. Hi ha una demanda considerable de béns. El capital circula amb una velocitat miraculosa. L'agricultura també està florent. Els obrers no sols gaudeixen de plena ocupació sinó que treballen fins que no poden més. L'endemà esclata la crisi. Ja no compensa de cultivar la terra i extenses zones queden ermes. El flux del capital s'acaba bruscament. Molts obrers queden sense feina. Tot el país sofreix d'un excés de riquesa i d'un excés de població.

Els economistes no poden admetre que la nostra anàlisi és correcta. Si ho admetessin haurien d'abandonar llurs teories sobre la competència. Haurien de reconèixer la inadequació de llurs contrastos entre la producció i el consum i entre la població excedent i la riquesa excedent. Però hi ha fets que ni els economistes no poden ignorar. I per tal de lligar la teoria i el fet, van inventar una teoria de la població.

La teoria de la població

El primer que la va formular va ésser Malthus. Segons la seva teoria, la població sempre pressiona sobre els mitjans de subsistència. La població creix en proporció amb l'augment de la producció. La tendència de la població a créixer més que els aliments dis-

ponibles és la causa de totes les misèries i de tots els vicis. Quan hi ha massa gent, cal trobar la manera de reduir-ne el nombre. Cal matar homes o deixar que morin de fam. Però, un cop feta la reducció, la població torna a augmentar i la vella misèria torna a aparèixer. Es tracta, a més, d'una experiència universal. Tant existeix a les societats civilitzades com a les primitives. A Austràlia, amb una densitat de població d'un habitant per milla quadrada, els salvatges pateixen tant per causa de la superpoblació com els habitants més civilitzats d'Europa. Per a dur l'argument a la seva conclusió lògica, caldria dir que el món era ja superpoblat quan només l'habitava un sol home. La teoria de Malthus implica que, puix que la població excedent és la formada pels pobres, no s'ha de fer res per a millorar llur sort; l'únic que cal fer és facilitar al màxim llur mort de fam. Cal ensenyar als pobres que ningú no els pot ajudar, que no es pot fer res per ells i que l'única esperança consisteix a reduir al mínim absolut les dimensions de llurs famílies. Si això no dona resultat, el millor serà crear una institució estatal encarregada de matar sense dolor els fills dels pobres, com ho suggereix «Marcus».⁴ Només es permetrà a les famílies obres de tenir dos fills i mig; tot excés per sobre d'aquest límit serà anihilat sense dolor. La caritat envers els pobres seria un crim perquè fomentaria l'augment de la població excedent. Del fet, seria una bona idea declarar que la misèria és un delictes i convertir els tallers en presons. En realitat, ja era això el que s'havia esdevingut a Anglaterra com a resultat de la nova Llei «liberal» de Pobres. És cert que la teoria de Malthus no s'acorda gaire amb la doctrina bíblica de la perfecció de Déu i de la seva creació, però «és una refuta-

4. [En *Essay on Populousness*, per «MARCUS», va ésser imprès pel mateix autor l'any 1838, per a la circulació privada. Va arribar a coneixement del gran públic quan va ésser reeditat amb el títol de *The Book of Murder*, 1839. És impossible dir si «Marcus» era un foll que volia que se'l prenguessin seriosament o un escriptor satíric.]

ció ben pobra això d'adduir la Bíblia contra els fets».

¿Cal continuar exposant aquesta vil i infame teoria, aquesta blasfèmia contra la natura i la humanitat? ¿Cal continuar examinant-ne les conseqüències? La teoria de la població és, sens dubte, el punt culminant de la immoralitat dels economistes. En comparació amb aquesta teoria, totes les guerres i els horrors del sistema de monopoli són insignificants. Tanmateix, la teoria de Malthus és el principal fonament del sistema liberal del lliure canvi. El col·lapse de la teoria de la població provocaria el col·lapse de tot l'edifici de l'economia liberal. Aquesta teoria demostra que la competència és la causa profunda de la misèria, del delictes. Qui gosarà defensar-la?

En la seva obra *The Principles of Population*, Alison ha criticat la teoria de Malthus. Alison crida l'atenció sobre la capacitat productiva del sòl. Contradiu la doctrina de Malthus demostrant que totes les persones adultes poden produir més del que necessiten. Això és l'evidència mateixa, perquè si no fos cert no hi hauria cap augment de la població. La humanitat deixaria d'existir, perquè les persones en procés de creixement no tindrien res per menjar. Però Alison no va a l'arrel de la qüestió i arriba a la mateixa conclusió que Malthus. Demostra que el principi de Malthus és erroni, però no pot negar els fets que han mogut Malthus a proposar la seva teoria.

Malthus va examinar el problema tan unilateralment, amb un prejudici tan fort que no va poder veure la connexió entre la població excedent (o força de treball excedent) i la riquesa excedent, el capital excedent i la propietat territorial excedent. La població només és excessiva quan és excessiva la capacitat productiva del país en general. La situació de tots els països superpoblats —particularment d'Anglaterra— d'ençà que Malthus va escriure la seva obra ho demostra clarament. Aquests són els fets que Malthus havia d'haver considerat. Si ho hagués fet hauria arribat a la conclusió correcta. De fet, Malthus es va limitar a seleccionar un

fet aïllat i va ignorar els fets restants: per això va arribar a una conclusió tan folla. El segon error de Malthus va ésser la confusió dels mitjans de subsistència amb els mitjans d'ocupació. Podem lloar Malthus per haver formulat correctament alguns principis. Va veure que la població sempre pressiona sobre els mitjans d'ocupació. Es va adonar que les dimensions de la població varien segons el nombre de les persones que poden ésser ocupades. Va veure que les dimensions de la força de treball han estat regulades per la llei de la competència i estan, en conseqüència, exposades a fluctuacions i a crisis periòdiques. Però els mitjans d'ocupació no són els mitjans de subsistència. Els mitjans d'ocupació s'expandeixen *finalment* per l'increment de la maquinària i del capital. Però els mitjans de subsistència augmenten *de cop* quan hi ha un increment —per lleuger que sigui— en la capacitat de producció. I aquí apareix a la llum una nova contradicció de l'economia. La «demanda» de què parlen els economistes no és una demanda real i el «consum» de què parlen és un consum artificial. Els economistes limiten la demanda a allò que demanen els consumidors que disposen d'un equivalent a oferir per allò que reben. Però si és cert que tot adult produeix més del que ell pot consumir i que els infants són com arbres que fan molt profitoses les inversions fetes en ells, la conclusió serà que tot treballador ha de poder produir molt més que no necessita. En conseqüència, la comunitat hauria de sentir-se satisfeta de subministrar al treballador tot el que necessiti, hauria de considerar les famílies nombroses com una benedicció. Però els economistes, amb llur sòrdida concepció, només poden pensar en un equivalent perceptible en diner comptant. Els economistes estan tan ficats en llurs antítesis que ignoren els fets més obvis i els principis científics més sans.

Destruïm la contradicció transcendent-la, simplement. Si els interessos ara oposats es reconcilien, l'oposició entre la població excedent i la riquesa excedent desapa-

reixerà. Desapareixerà també el fet miraculós —més miraculós que tots els miracles de la religió junts— que una nació hagi de morir de fam enmig de la riquesa i l'abundància. Igualment desapareixerà l'absurda afirmació que la terra és insuficient per a alimentar la humanitat. Tot el que hem dit és la culminació del cristianisme. Podem demostrar —i ho demostrarem degudament— que aquestes teories econòmiques són essencialment cristianes. La teoria de Malthus es pot considerar com l'aspecte econòmic del dogma religiós sobre la contradicció entre els valors espirituals i la natura —i la consegüent corrupció d'ambdós. En allò que concerneix la religió, la contradicció ja fa temps que ha estat resolta. Espero haver demostrat que a l'esfera de l'economia la contradicció és igualment errònia. No em satisfarà cap defensa de la teoria de Malthus que no m'expliqui des del començament —sobre la base dels seus propis principis— com un poble pot morir de fam en plena abundància. I aquesta asserció s'ha d'harmonitzar amb la raó i amb els fets.

Alhora, la teoria de Malthus ens ha dut més endavant. Gràcies a aquesta teoria —gràcies a l'economia moderna en general— la nostra atenció s'ha centrat en la capacitat productiva de la terra i de la humanitat. Un cop superada aquesta desesperança econòmica ens hem sentit immunitzats per sempre contra el temor de la superpoblació. D'aquesta teoria, en deduïm els arguments econòmics més poderosos en favor d'una transformació social. Aquesta transformació s'hauria d'emprendre encara que Malthus tingués tota la raó. Només aquesta transformació —i l'educació de les masses que permetrà— faran possible aquella «restricció moral» de què parla Malthus com el remei més efectiu i fàcil contra la superpoblació. A través de la teoria de Malthus hem sabut que la dependència de l'home respecte a la competència és la seva més profunda degradació. La teoria ens ha mostrat que, en última instància, la propietat privada ha convertit l'home en una mercaderia. I la producció i la destrucció d'aquesta mercaderia

depenen únicament de la demanda. La teoria ha mostrat que la competència ha assassinat —i continua assassinant cada dia— milions d'homes. Tot això ens fa arribar a la conclusió que ens hem de deslliurar d'aquesta degradació de la humanitat abolint la propietat privada, la competència i els interessos econòmics oposats.

Retornem a la relació entre la capacitat productiva i la població amb l'esperança d'eliminar finalment el temor universal de superpoblació. Segons Malthus, la població augmenta en progressió geomètrica i la capacitat productiva de la terra només augmenta en progressió aritmètica. ¿És correcta aquesta terrible diferència? ¿Qui ha demostrat que la productivitat de la terra augmenta en progressió aritmètica? La quantitat de terra és limitada. En això estem d'acord. La força de treball que es pot utilitzar en aquesta terra augmenta a mesura que s'incrementa la població. Suposem que l'augment en el rendiment de les collites provocat per l'expansió de la força de treball no és sempre proporcional a l'augment de la força de treball. Fins i tot acceptant això, caldrà tenir en compte un altre factor: el progrés del coneixement científic. Naturalment, aquest factor és ignorat pels economistes. El progrés del coneixement científic és incessant i tan ràpid, almenys, com l'augment de la població. Considerem el progrés fet en l'agricultura en aquest segle amb l'obra de dos homes, únicament: Sir Humphry Davy i Justus Liebig. El coneixement científic és tan estès, almenys, com qualsevol augment de la població. La població creix en proporció a les dimensions de l'última generació. El coneixement científic progressa en proporció al coneixement llegat per la generació anterior. I aquest progrés, en les condicions ordinàries, avança també geomètricament. ¿Què és impossible per a la ciència? És absurd de parlar de superpoblació quan «a la vall del Mississipi hi ha prou terra erma per a poder trasplantar-hi tota la població d'Europa».⁵ És

5. A. ALISON, *op. cit.*, p. 548.

absurd de parlar de superpoblació quan només es pot considerar cultivada una tercera part de la terra i quan la producció d'aquesta tercera part es pot multiplicar per sis i més amb l'aplicació de les millores ja conegudes.

Conclusió

Hem vist que la competència enfronta el capital amb el capital, el treball amb el treball, la propietat territorial amb la propietat territorial. I també enfronta cadascun d'aquests elements amb els dos restants. En aquesta lluita, sempre guanya el més fort. Per a fer una predicció sobre el resultat de la lluita cal investigar la força dels contendents. A primera vista, la terra i el capital són més poderosos que el treball perquè l'obrer ha de treballar per a poder viure i, en canvi, el terratinent pot viure de la seva renda i el capitalista de l'interès que percep. Si cal, el capitalista pot viure del seu capital o de la propietat capitalitzada de la terra. Per tant, el treball només assegura la satisfacció de les més elementals necessitats —l'adquisició dels simples mitjans de subsistència— mentre la part del lleó de tot el que és produït va a parar a mans del capital i de la propietat territorial. A més, l'obrer més fort expulsa del mercat l'obrer més feble, de la mateixa manera que el capital més gran expulsa el capital més petit i la propietat territorial més forta expulsa la més feble. Aquesta conclusió teòrica és confirmada per tot el que s'esdevé a la realitat. És ben sabut que els manufacturadors i els mercaders gaudeixen de grans avantatges sobre els rivals més petits i que els grans terratinents gaudeixen de grans avantatges sobre els petits propietaris que cultiven una sola hectàrea. El resultat és que, en condicions normals, el gran capital i la gran propietat territorial engoleixen el petit capital i la petita propietat territorial. Això provoca la concentració de la propietat. Aquest procés de concentració és molt

accelerat per les crisis de la indústria i de l'agricultura. Les grans propietats s'incrementen amb molta més rapidesa que les petites propietats perquè les despeses de funcionament de les grans propietats són proporcionalment més reduïdes que el cost de funcionament de les petites propietats... Les classes mitjanes han de desaparèixer gradualment, fins que el món es dividirà en milionaris i pobres, en grans terratinents i pobres jornaleros del camp. Aquest procés no pot ésser aturat per cap llei ni per cap intent de separar la propietat territorial de la industrial. El procés continuarà, a menys que no siguin completament canviades les condicions socials fusionant els interessos oposats i abolint la propietat privada.

La competència lliure —la clau de la moderna teoria econòmica— és impossible. El monopoli almenys intentava protegir el consumidor contra les mercaderies falsejades, encara que, de fet, no pogués fer-ho. En canvi, l'abolició del monopoli obre de bat a bat la porta als productes falsejats. S'ha arguït que la competència comporta el seu propi remei, perquè ningú no voldrà comprar mercaderies falsejades. Però això implica que tots els consumidors tenen un coneixement especialitzat de totes les coses posades a la venda. No cal dir que és impossible. El monopoli és, doncs, essencial, i de fet molts articles són produïts en condicions de monopoli. Els farmacèutics, per exemple, *han* de tenir un monopoli. El diner, la més important de totes les mercaderies, és la que més necessita un monopoli. Però ni tan sols el monopoli estatal constitueix una protecció contra la falsificació de moneda. Podem arguïr a favor del monopoli o de la competència lliure, sense arribar a una conclusió satisfactòria. El monopoli produeix la competència igual com la competència duu al monopoli. Cal abolir, doncs, el monopoli i la competència i introduir un nou principi que els englobi tots dos.

La competència ha penetrat en totes les relacions humanes i ha completat la servitud humana en tots els seus aspectes. La competència és el gran mòbil que

sacseja repetidament el nostre moribund ordre social —o, més ben dit, el nostre desordre social. Però amb cada nou esforç, la competència mina també una part de la força decreixent del nostre sistema social. Tots els que coneixen les estadístiques criminals han de sentir-se colpits per la peculiar regularitat amb què el delicte avança cada any. A més, determinades causes produeixen regularment determinats delictes. L'extensió del sistema fabril sempre va seguida d'un increment del delicte. Un any per l'altre es pot predir amb absoluta exactitud per a qualsevol gran ciutat o districte el nombre de detencions, el nombre de casos criminals, el nombre d'assassinats, de robatoris i de faltes. A Anglaterra se n'han fet sovint, d'aquestes prediccions. Aquesta regularitat demostra que fins i tot el delicte està sotmès a la competència. Mostra que la societat crea una *demanda* de delictes que troba la corresponent *oferta*. Mostra que el buit creat per la detenció, la deportació o l'execució d'un cert nombre de delinqüents és aviat omplert per altres delinqüents —igual com tots els buits en la població són omplerts de seguida per noves fornades d'individus. La uniformitat de les estadístiques criminals demostra que el delicte pressiona sobre els mitjans de punició, igual com la població pressiona sobre els mitjans d'ocupació. Deixo als lectors la tasca de decidir si és just de castigar els criminals, en aquestes circumstàncies... El que jo vull és demostrar l'extensió de la competència a l'esfera moral i mostrar la profunda degradació en què ha caigut l'home per culpa de la institució de la propietat privada.

En la lluita del capital i la terra contra el treball, els dos primers factors compten encara amb un altre avantatge sobre el treball: l'ajuda de la ciència. En les actuals condicions, el coneixement tècnic va dirigit contra el treball. Gairebé totes les invencions mecàniques, per exemple, han estat estimulades per una manca de mà d'obra. Així s'ha esdevingut amb les màquines de filar cotó inventades per Hargreaves, Crompton i Ark-

wright. Tots els períodes d'intensa demanda de mà d'obra han provocat l'aparició d'un invent que ha augmentat considerablement la productivitat del treball. Així s'ha reduït la demanda de força de treball humana. La història d'Anglaterra a partir de 1770 ho demostra clarament. La selfactina —la darrera invenció en el filat de cotó— va ésser estimulada simplement per la demanda de mà d'obra i pels salaris elevats. La selfactina va reduir a la meitat la mà d'obra requerida. Va esclafar la projectada unió dels obrers contra els propietaris de fàbriques. Va destruir el darrer vestigi de força que havia permès als obrers de sostenir-se en la lluita desigual contra els capitalistes.⁶ Els economistes argüeixen que, a llarg termini, la introducció de maquinària nova afavoreix els obrers. Diuen que la maquinària redueix els costos, crea nous mercats de grans dimensions i, en definitiva, procura feina als treballadors en atur forçós. Tot això està molt bé, però els economistes obliden que la producció de la força de treball és regulada per la competència. Per tant, la força de treball pressiona sempre sobre els mitjans d'ocupació. Quan els avantatges que procura la nova maquinària han de començar a manifestar-se hi ha ja un excés de competidors que esperen noves oportunitats de feina. Els pretesos avantatges que les màquines procuren als obrers són, doncs, il·lusoris. Els desavantatges, en canvi, no ho són gens, d'il·lusoris. A causa de la introducció de les noves màquines, la meitat dels obrers perden llur feina i l'altra meitat perceben salaris inferiors. A més, els economistes obliden que la divisió del treball està molt desenvolupada en la nostra civilització. Avui, l'obrer només es pot guanyar la vida si pot fer funcionar una màquina determinada per a una operació determinada. És gairebé impossible que un adult pugui canviar d'un tipus de màquina a una màquina acabada d'inventar.

En parar l'atenció en els efectes de la maquinària

6. Andrew URE, *Philosophy of Manufactures*, pp. 366 ss.

sobre els obrers, em veig obligat a considerar el sistema fabril. Però això no és directament rellevant per als problemes que he discutit en aquest assaig. No tinc ni temps ni inclinació per a aprofundir la qüestió en aquest moment. Espero, tanmateix, que tindrè aviat l'oportunitat de descriure el sistema fabril en detall i d'exposar la seva infame moralitat. Alhora, exposaré sense paliatius la hipocresia dels economistes, una hipocresia que es trasllueix completament en el sistema fabril.⁷

7. [Engels va estudiar el sistema fabril a *Die Lage der arbeitenden Klasse in England*, publicada l'any 1845.]

II. Recensió de «Das Kapital» (1868)¹

I

Des que existeixen capitalistes i obrers no s'ha publicat cap llibre tan important per als obrers com *Das Kapital*. La relació entre el capital i el treball, eix entorn del qual gira tot el sistema actual de la societat, hi és tractada científicament per primera vegada i amb una profunditat i una agudeses que només es poden trobar en un alemany. Les obres de Robert Owen, de Saint-Simon i Fourier són valuoses i ho continuaran essent en el futur, però ha hagut d'ésser un alemany el que primer s'enfilés a les altures des d'on es pot veure tot el panorama de les modernes relacions socials amb la mateixa claredat que es pot veure el paisatge de les terres baixes des del cim més elevat.

Abans de Marx, l'economia ens ensenyava que el treball és la font de tota la riquesa i la mesura de tots els valors. Per tant, dos béns, la producció dels quals ha costat el mateix temps de treball, tenen el mateix valor i s'han d'intercanviar entre si, perquè, normalment, només són intercanviables els béns del mateix valor. Alhora, l'economia ens ensenya que existeix una mena de treball emmagatzemat que anomena capital. Gràcies als serveis auxiliars que conté, aquest capital multiplica la productivitat del treball per cent i per mil i, a canvi d'això, exigeix una certa compensació anomenada benefici o guany. Tots sabem que això s'esdevé de tal manera que els beneficis del treball mort

1. [Aquesta recensió es va publicar per primera vegada a la «Demokratisches Wochenblatt», de Leipzig, els dies 21 i 28 de març de 1868. Traducció basada en F. ENGELS, *On Marx's Capital*, Edicions en Llengües Estrangeres, Moscou.]

i emmagatzemat són cada vegada més elevats, que el capital dels capitalistes és cada vegada més colossal, que els salaris del treball viu disminueixen constantment i que la massa dels obrers que viuen únicament de llurs salaris és cada vegada més nombrosa i miserable.

Com s'ha de resoldre aquesta contradicció? ¿Com hi pot haver un benefici per al capitalista si l'obrer s'apropia de tot el valor del treball que ell afegeix al seu producte? Ara, això és precisament el que passaria si només s'intercanvien valors iguals. D'altra banda, ¿com es poden intercanviar valors iguals, com pot l'obrer percebre el valor total del seu producte si —com ho admeten molts economistes— aquest producte és dividit entre ell i el capitalista? Fins ara, els economistes s'han sentit perplexos davant aquesta contradicció i no han fet més que escriure o balbuçar unes quantes frases confuses sobre la qüestió. Ni tan sols els primers crítics socialistes del sistema capitalista no van saber anar més enllà de posar en relleu la contradicció i res més. Cap d'ells no la va saber resoldre. Fins que Marx ha descrit el procés de formació d'aquest benefici remuntant-se als seus orígens i ha aclarit tot el problema.

Marx descriu el desenvolupament del capital partint del fet simple i obvi que els capitalistes valoren llur capital amb l'intercanvi. Compren béns amb diners i venen aquests béns per més diners que no han pagat. Per exemple, un capitalista compra cotó per 1.000 *thalers* i el ven per 1.100: ha «guanyat», doncs, 100 *thalers*. Aquest excedent de 100 *thalers* sobre el capital original és anomenat per Marx *plus-vàlua*. Els economistes consideren que només s'intercanvien valors iguals i cal dir que aquesta teoria és correcta a l'esfera de la teoria abstracta. En teoria, la compra del cotó i la seva venda subsegüent no poden donar més plus-vàlua que l'intercanvi d'un *thaler* d'argent per trenta *groschen* d'argent i un segon intercanvi de les trenta monedes per un altre *thaler* d'argent —un procés del qual no

se'n surt ni més ric ni més pobre. La plus-vàlua no pot provenir d'uns venedors que venen mercaderies per més de llur valor o d'uns compradors que compren mercaderies per sota de llur valor perquè tots són, alternativament, compradors i venedors i allò que guanyen en un cas ho perdran en l'altre. La plus-vàlua no pot ésser engendrada per uns compradors i venedors que s'enganyen recíprocament, perquè això no crea cap nou valor: no fa més que redistribuir el capital existent entre els capitalistes. Encara que el capitalista compri els béns a llur valor i els vengui a llur valor, obté més valor que no ha pagat. Com s'esdevé això?

En les actuals condicions socials, el capitalista troba al mercat una *mercaderia* que té la qualitat peculiar de *produir, amb el seu ús, un nou valor, de crear un nou valor*. Aquesta mercaderia és la *força de treball*.

Quin és el valor de la força de treball? El valor de totes les mercaderies és amidat pel treball necessari per a la seva producció. La força de treball existeix en forma de l'obrer viu que necessita una determinada quantitat de mitjans de subsistència per a ell i per a la seva família, la qual assegura la continuïtat de la força de treball fins i tot després de la seva mort. El temps de treball necessari per a la producció d'aquests mitjans de subsistència representa, doncs, el valor de la força de treball. El capitalista paga aquest valor setmanalment i compra l'ús d'una setmana de treball dels obrers. Fins aquí els economistes estaran totalment d'acord amb nosaltres sobre el valor de la força de treball.

El capitalista posa el seu obrer a treballar. En un temps determinat, l'obrer realitza el treball representat pel seu salari setmanal. Suposem que el salari setmanal d'un obrer representa tres dies de treball. En aquest cas, l'obrer que comença a treballar el dilluns, el dimecres al vespre ja ha *restituït* al capitalista *tot el valor del salari pagat*. Deixa, aleshores, de treballar? En absolut. El capitalista ha comprat el seu treball *d'una setmana* i l'obrer ha de continuar treballant du-

rant els tres dies que resten. Aquest *treball excedent* de l'obrer per sobre del temps necessari per a reemplaçar el seu salari és la *font de la plus-vàlua*. És la font del benefici. És la font de la creixent acumulació del capital.

I no val argüir que és arbitrari de suposar que l'obrer guanya en tres dies el salari que ha percebut i que treballa els tres dies restants per al capitalista. Que calguin exactament tres dies per a restituir el salari, o dos o quatre no té cap mena d'importància. El nombre efectiu de dies depèn de les circumstàncies. Allò que importa és que el capitalista extreu de l'obrer, a més del treball que li ha pagat, un treball *que no li ha pagat*. No és cap suposició arbitrària, perquè si el capitalista només extragués de l'obrer el treball que li ha pagat en forma de salaris, a llarg termini hauria de tancar la fàbrica perquè els seus beneficis serien iguals a zero.

Marx ha resolt totes les contradiccions aparents. L'origen de la plus-vàlua (una part important de la qual és el benefici del capitalista) és ara clar i natural. Hom paga el valor de la força de treball. Però aquest pagament és molt inferior al valor extret pel capitalista de la força de treball. És precisament aquesta diferència —el *treball no pagat*— allò que constitueix la part del capitalista (o, més exactament, la part de la classe capitalista). Fins i tot el benefici del comerciant de cotó en l'exemple que hem adduït més amunt consisteix en treball no pagat, si els preus del cotó han estat invariables. El comerciant ha d'haver venut la mercaderia a un fabricant de cotó, el qual pot extreure del seu producte un benefici per a ell per damunt dels 100 *thalers* originals; això li permet de compartir amb el comerciant el treball no pagat que s'ha embutxacat. En general, és aquest treball no pagat el que manté tots els membres de la societat que no treballen. Els impostos estatals i municipals (en la mesura que afecten la classe capitalista) i la renda dels terratinents són pagats

amb treball no retribuït. Tot l'actual sistema social es basa en aquest treball no retribuït.

Seria absurd de creure que el treball no retribuït és cosa recent, que només ha sorgit en les actuals condicions, quan la producció es realitza pels capitalistes d'una banda i pels assalariats de l'altra. Ben al contrari, en totes les èpoques la classe oprimida ha hagut de realitzar un treball no retribuït. Durant tot el període de l'organització esclavista del treball, els esclaus estaven obligats a treballar molt més que no percebien en forma de mitjans de subsistència. El mateix es pot dir del sistema de la servitud fins a l'abolició de la *corvée* dels pagesos. En aquest cas hi ha una clara distinció entre el temps en què el pagès treballa per a la seva pròpia subsistència i el temps dedicat a un treball excedent en benefici del senyor feudal: els dos tipus de treball eren realitzats en moments diferents. La forma del treball excedent ha canviat, però la substància no; mentre (per a dir-ho amb paraules del mateix Marx) «una part de la societat posseeix el monopoli dels mitjans de producció, el treballador —lliure o no— haurà d'afegir al treball necessari per al seu sosteniment un temps de treball addicional per tal de produir els mitjans de subsistència dels propietaris dels mitjans de producció».

II

En l'article anterior hem vist que tot obrer empleat pel capitalista realitza un doble treball. Durant una part del seu temps de treball reemplaça els salaris que el capitalista li ha avançat. Marx dóna a aquesta part del treball el nom de *treball necessari*. Però l'obrer continua treballant i durant aquest temps produeix *plus-vàlua* per al capitalista, una part important de la qual és el benefici. Marx dóna a aquesta part del treball de l'obrer el nom de *treball excedent*.

Suposem que l'obrer treballa tres dies a la setmana

per a reemplaçar el seu salari i tres dies per a produir plus-vàlua per al capitalista. Això significa que amb una jornada de treball de dotze hores diàries, l'obrer en treballa sis cada dia per al seu salari i sis per a produir plus-vàlua. Només hi ha sis dies en una setmana —set com a màxim si incloem el diumenge— però es pot extreure sis, vuit, deu, dotze, quinze i més hores de treball de cada jornada diària. L'obrer ven al capitalista un dia de treball a canvi del seu salari diari. Però, *què és un dia de treball?* Vuit hores o divuit?

L'interès del capitalista és allargar tant com pugui la jornada de treball. Com més llarga és, més plus-vàlua es produeix. L'obrer sent naturalment que cada hora de treball que fa per damunt del necessari per a la reposició del seu salari li és injustament sostreta. L'obrer experimenta en el seu propi cos el significat de treballar hores excessives. El capitalista lluita pel seu benefici; l'obrer lluita per la seva salut. L'obrer lluita per unes quantes hores de repòs al dia, lluita per a poder dedicar-se, com a ésser humà, a altres ocupacions que no siguin simplement treballar, dormir i menjar. Cal dir que no depèn de la bona voluntat del capitalista individual llançar-se en aquesta lluita o no. La competència obliga fins i tot el més filantròpic capitalista a unir-se amb altres capitalistes per tal d'obtenir l'adopció general de la seva jornada de treball.

La lluita per la fixació de la jornada de treball dura des de l'aparició dels obrers lliures. La jornada de treball difereix segons els rams, però rarament és observada la duració tradicionalment fixada. Només es pot dir que existeix una jornada de treball normal si l'Estat fixa la jornada amb una llei i supervisa el seu compliment. Fins ara només hi ha hagut un exemple d'aquesta intervenció: als districtes fabrils d'Anglaterra. La jornada de treball s'ha fixat legalment en deu hores (deu hores i mitja durant cinc dies i set hores i mitja els dissabtes) per a les dones i els joves de tretze a divuit anys. Puix que els homes no poden treballar sense les dones i els joves, també s'aprofiten dels benefi-

cis d'una jornada de treball de deu hores. Els obrers fabrils anglesos han aconseguit aquesta llei després d'anys i anys de perseverança i d'una llarga i tenaç lluita amb els propietaris de les fàbriques. Han aconseguit d'imposar la llei perquè tenen llibertat de premsa i dret d'associació i de reunió. I també perquè han sabut utilitzar amb habilitat les divisions existents dins la mateixa classe dominant. La llei s'ha convertit en una salvaguarda per als obrers anglesos. S'ha estès gradualment a tots els rams importants de la indústria i l'any passat (1867) es va fer extensiva a gairebé tots els sectors industrials —si més no, a aquells en què treballen les dones i els infants. L'obra de Marx conté un material exhaustiu sobre la història d'aquesta regulació legal de la jornada de treball a Anglaterra. El pròxim Parlament d'Alemanya del Nord també discutirà una legislació fabril que conté, entre altres coses, la regulació del treball a les fàbriques. Esperem que els diputats elegits pels obrers alemanys no entraran a discutir aquesta llei sense haver estudiat a fons el llibre de Marx. *Es pot aconseguir molt.* Les divisions a l'interior de les classes dominants són més favorables per als obrers que no ho eren a Anglaterra, perquè el *sufragi universal obliga les classes dominants a cercar el favor dels obrers*. Quatre o cinc representants del proletariat són un poder en aquestes circumstàncies si saben utilitzar llur posició. Són un poder, sobretot, si saben allò que hi ha en joc —i les classes mitges no ho saben. El llibre de Marx dóna als representants dels obrers, en forma condensada i preparada, tot el material que necessiten.

Deixarem de banda altres excel·lents investigacions, de caràcter més teòric, i ens aturarem en el capítol final del llibre de Marx, que tracta de l'acumulació del capital. Marx demostra per primera vegada que el mètode capitalista de producció (és a dir, l'economia que pressuposa els capitalistes d'un costat i els assalariats de l'altre) no sols reproduceix continuament el capital del capitalista sinó que reproduceix, també continua-

ment, la misèria dels obrers. El sistema assegura que sempre hi haurà en el futur capitalistes, d'una banda (és a dir, propietaris de tots els mitjans de subsistència, de les matèries primeres i dels instruments de treball) i, d'altra banda, la gran massa dels obrers (obligats a vendre llur força de treball als capitalistes per una quantitat de mitjans de subsistència que, en el millor dels casos, basta per a poder continuar treballant i per a criar una nova generació de proletaris). Però el capital no és merament reproduït. S'incrementa i es multiplica contínuament. I el poder del capital sobre els obrers que no posseeixen cap propietat s'incrementa també contínuament. Igual com el capital és reproduït a una escala cada dia més gran, el modern mètode de producció capitalista reproduceix la classe dels obrers (que no posseeixen cap propietat) a una escala més gran cada dia. Marx escriu: «L'acumulació del capital reproduceix la relació entre el capital i el treball a un ritme creixent. D'una banda hi ha més capitalistes i capitalistes més grans. A l'altre costat hi ha més assalariats... L'acumulació del capital duu, doncs, cap a un increment del proletariat.» Però a causa del progrés del maquinisme i de la millora dels mètodes de cultiu es redueix el nombre d'obriers necessaris per a produir la mateixa quantitat de béns o d'aliments i, per tant, augmenta el nombre d'obriers sobrants. Si l'eficiència industrial s'incrementa més ràpidament que el capital, ¿què s'esdevé amb l'exèrcit dels obrers, cada dia més nombrós? Els treballadors formen un exèrcit industrial de reserva. Quan els negocis van malament, aquest exèrcit de reserva és pagat *per sota* del valor del seu treball, o és ocupat irregularment a cau sota el control de les autoritats de la Llei de Pobres. Però l'exèrcit obrer de reserva és indispensable per a la classe capitalista quan els negocis estan en auge. Això es veu clarament a Anglaterra. L'exèrcit obrer de reserva *sempre* serveix per a rompre el poder de resistència dels obrers regularment ocupats i per a reduir llurs salaris. Marx escriu: «Com més gran és la riquesa so-

cial... més gran és l'exèrcit industrial de reserva... Però com més gran és aquest exèrcit de reserva en proporció a la força de treball regularment ocupada, més gran és la massa de població excedent, la misèria de la qual és inversament proporcional a la tortura del seu treball. Finalment, com més extensos són el sector miserable de la classe obrera i l'exèrcit industrial de reserva, més gran és el pauperisme oficial. *Aquesta és la llei general, absoluta de l'acumulació capitalista.*»

Heus aquí, doncs, algunes de les principals lleis del modern sistema social capitalista. Han estat estrictament i científicament demostrades i els economistes oficials s'han guardat molt d'intentar ni tan sols de refutar-les. Però, ¿és això tot el que es pot dir del problema? Certament que no. Amb la mateixa penetració i agudesa que posa en relleu els mals de la producció capitalista, Marx demostra clarament que aquest sistema social ha estat necessari per a desenvolupar les forces productives de la societat fins a un nivell que permeirà a *tots* els membres de la societat de desenvolupar-se en un peu d'igualtat i d'una forma digna dels éssers humans. Totes les formes anteriors de la societat han estat massa pobres per a això. La producció capitalista crea, per primera vegada, la riquesa i les forces productives necessàries per a aconseguir-ho. Alhora, crea una classe social d'obriers oprimits, més i més obligada a reclamar la utilització d'aquesta riquesa i d'aquestes forces productives en benefici de tota la societat. Actualment, la riquesa i les forces productives són utilitzades únicament en benefici d'una classe de monopolistes.

Segona part
EL FILÒSOF

Introducció

Mentre Engels feia el servei militar a Berlín va entrar en contacte —com ho havia fet ja Marx, abans que ell— amb un grup radical de joves hegelians coneguts amb el nom d'«Els lliures». Els membres més importants d'aquest grup eren Arnold Ruge, Bruno Bauer, Max Stirner¹ i Ludwig Feuerbach. Utilitzaven les eines subministrades pel sistema filosòfic de Hegel per a arribar a conclusions molt diferents de les del mateix Hegel. Criticaven a fons les concepcions i les institucions dominants de l'època. Per exemple, l'obra de Feuerbach *L'essència del cristianisme* va exercir una influència considerable, tant a dintre com a fora d'Alemanya. Però els joves hegelians es limitaven, en llur majoria, a criticar únicament sobre el paper i tenien una ben escassa participació activa en la lluita política contra el govern reaccionari alemany de l'època.

Marx i Engels creien que la conclusió lògica del moviment dels joves hegelians era el comunisme i van intentar posar llurs plans en pràctica a través de l'agitació revolucionària. L'any 1844, ambdós van publicar als «Deutsch-Französische Jahrbücher»² articles en què afirmaven llur fe en el comunisme. A *Die Heilige Familie* (*La sagrada família*) (1845) i a *Die Deutsche Ideologie* (*La ideologia alemanya*)³ criticaven les teories de Feuerbach, Bruno Bauer, Max Stirner i els anomenats «socialistes veritables».⁴ Anys més tard, Marx va escriu-

1. [Pseudònim de Johann Kaspar Schmidt.]

2. [«Annals franco-alemanys».]

3. [Durant la vida de Marx i Engels només es va publicar la darrera part de *La ideologia alemanya*. L'edició completa de l'obra es va publicar l'any 1932 a *Gesamtausgabe*.]

4. [És a dir, Grün, Lüning, Püttman. Kuhlmann i Hess, tots ells seguidors de Fourier.]

re que a *Die Deutsche Ideologie* ell i Engels havien intentat «de contrastar conjuntament el nostre punt de vista amb el punt de vista ideològic de la filosofia alemanya; de fet, de passar els comptes amb la nostra consciència filosòfica anterior. El propòsit es va realitzar en forma d'una crítica de la filosofia posthegeliana». Moltes de les idees formulades per primera vegada a *Die Deutsche Ideologie* van ésser aprofundides més tard al *Manifest der kommunistischen Partei*, a *Das Kapital* i a l'*Anti-Dühring*.

Després d'un breu període de col·laboració amb Marx en aquests treballs filosòfics, Engels es va interessar per les qüestions econòmiques, polítiques i militars. En la darrera època de la seva vida, però, va retornar als primers amors i va escriure *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie* (*Ludwig Feuerbach i la fi de la filosofia clàssica alemanya*) (1888) —publicada de primer l'any 1886 en forma d'una sèrie d'articles a «Die Neue Zeit»— on exposava en forma abreujada les concepcions de Marx i d'ell mateix sobre la filosofia hegeliana. A la introducció, Engels deia: «Em semblava que era pagar un deute d'honor reconèixer plenament la influència que Feuerbach, més que cap altre filòsof posthegelian, va exercir sobre nosaltres durant el nostre període de tempestat i lluita.»

I. La filosofia marxista¹

En la mesura que es mantenien en el terreny de la filosofia, Strauss, Bauer, Stirner i Feuerbach continuaven les tradicions del sistema hegelian. Després de publicar la seva *Vida de Jesús* i la *Dogmàtica*, Strauss es va dedicar únicament a una mena de literatura sobre la filosofia i la història de la religió (per l'estil de la de Renan). L'únic llibre de certa importància de Bauer va ésser la seva història dels orígens del cristianisme. Stirner es va convertir en una mena de curiositat, fins i tot després que Bakunin mesclés les seves idees amb les de Proudhon i bategés la barreja amb el nom d'«anarquisme».

Només Feuerbach mereix atenció com a filòsof. Considerava la filosofia com una branca inviolable i sagrada del coneixement. Creia que no era possible cap progrés fora dels seus límits. Considerava que la filosofia era superior a totes les branques especials del coneixement. Era la «ciència de les ciències», la disciplina que lligava totes les ciències. El sistema filosòfic de Feuerbach es trobava a mig camí entre el materialisme i l'idealisme. Feuerbach va ésser incapaç de liquidar Hegel amb arguments crítics; per això es va limitar a llançar-lo per la borda com a inservible. Comparat amb la riquesa enciclopèdica del sistema de Hegel, el de Feuerbach no oferia res de positiu llevat d'una túrgida religió de l'amor i una moral impotent.

1. [Quarta part de l'obra de F. ENGELS, *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie* (*Ludwig Feuerbach i la fi de la filosofia clàssica alemanya*). La primera edició alemanya es va publicar l'any 1888. Aquesta versió es basa en la traducció anglesa publicada per Edicions en Llengües Estrangeres, Moscou, 1905.]

Quan va declinar l'escola filosòfica de Hegel es va desenvolupar un altre sistema filosòfic indiscutiblement vinculat al nom de Karl Marx. És l'únic sistema nou de filosofia que ha donat realment fruits. Tant Marx com Feuerbach van trencar amb el sistema de Hegel i van retornar al materialisme. Marx va prescindir de totes les concepcions i de tots els prejudicis dels idealistes hegelians. Volia comprendre el món real, tal com el revelaven la ciència i la història. Va sacrificar sense pietat els principis idealistes que no s'adaptaven als fets reals. Va ignorar tots els vincles fantàstics i tradicionals entre el món «real» i el món «ideal». Aquest enfocament és l'essència del materialisme de Marx. Marx va ésser el primer pensador que es va prendre seriosament el materialisme i que va aplicar consegüentment els principis bàsics del materialisme a l'estudi de totes les branques del saber.

No es va limitar a ignorar Hegel. Ben al contrari, Marx va utilitzar el mètode dialèctic, és a dir, l'aspecte revolucionari del sistema de Hegel. En la seva forma hegeliana original, aquest mètode no podia utilitzar-se satisfactòriament. Segons Hegel, la dialèctica és «l'autodesenvolupament de la idea». Argüïa que el «concepte absolut» és etern —bé que ningú no sàpiga on existeix— i també que constitueix la veritable ànima viva de tot el món. A la seva *Lògica*, Hegel analitza a fons el desenvolupament del concepte absolut en les seves fases preliminars. Després d'aquest desenvolupament preliminar, el concepte s'«aliena» en convertir-se en Natura. D'aquesta forma realitza inconscientment un nou desenvolupament i arriba finalment a l'autoconsciència en l'Home. Aquesta nova autoconsciència s'elabora, llavors, ella mateixa en la Història a partir de la seva forma original i tosca fins que el concepte absolut final retorna plenament a ell mateix en el sistema filosòfic de Hegel. Segons Hegel existeix, doncs, un desenvolupament dialèctic en la Natura i en la Història. És un moviment progressiu de les formes inferiors de vida a les superiors —un moviment que s'imposa con-

tinuament malgrat les fluctuacions i els retrocessos temporals. I aquest moviment no és més que un pobre reflex del concepte absolut que existeix en tota l'eternitat, independentment de tot cervell humà.

Calia eliminar aquesta perversió ideològica de la veritat. Marx i jo vam intentar de comprendre les idees del nostre cervell des d'un punt de vista materialista. Consideràvem que les idees eren les imatges de les coses reals. No creïem, en canvi, que les coses reals fossin reflexos d'alguna fase del «concepte absolut» de Hegel. Per a Marx, la dialèctica es va convertir en la ciència de les lleis generals del moviment, tant del món exterior com del pensament humà. Aquestes dues sèries de lleis són idèntiques en la substància, però s'expressen de manera diferent. Poden ésser conscientment enteses per la ment humana, però s'afirmen inconscientment en la Natura —i en gran part, també en la Història. Les lleis s'imposen inconscientment en forma de pressió exterior, al bell mig d'una successió infinita de casualitats aparents. Marx va situar així la dialèctica de Hegel en el cap —o, més ben dit, la va capgirar i la va posar dempeus. Durant molts anys, la dialèctica materialista de Marx ha estat la nostra millor eina. És remarcable que no fóssim únicament Marx i jo els descobridors de la dialèctica materialista; també la va descobrir —independentment de nosaltres i de Hegel— un obrer alemany anomenat Joseph Dietzgen.²

L'aspecte revolucionari de la filosofia de Hegel tornava a adquirir vigència sense les traves idealistes que n'havien impedit l'aplicació lògica. El principi fonamental de Hegel és que el món és impossible d'entendre si se'l veu únicament com un sistema complex de *coses* acabades. Només es pot entendre si és vist com un sistema complex de *processos*. Vist des d'aquest angle, ens adonem que tant les *coses* (que semblen estables) com les *imatges de les coses en les nostres ments*

2. Vegeu, *Das Wesen der menschlichen Kopfarbeit. Dargestellt von einem Handarbeiter*, Hamburg.

(és a dir, els conceptes) passen per un cicle ininterromput des del naixement fins a la mort. Aquest cicle és un desenvolupament progressiu que sempre s'imposa malgrat les casualitats aparents i els retrocessos temporals. De Hegel ençà, aquesta idea fonamental ha penetrat de manera tan completa en la ment dels homes que avui gairebé ningú no la discuteix. Però es pot acceptar la validesa del principi fonamental sense aplicar-lo en detall a totes les branques del saber. Si adoptem el principi com a guia deixem de cercar «solucions finals» o «veritats eternes». Som conscients de les inevitables limitacions del coneixement perquè veiem que tot coneixement és condicionat per les circumstàncies en què és adquirit. D'altra banda, no ens frenarà ja la idea d'«antítesi» —que constituïa una part integrant de la vella metafísica. No ens interessa ja l'«antítesi» tradicional entre la veritat i l'error, entre el bé i el mal, entre l'ídic i el distint, entre l'inevitable i el casual. Sabem que aquestes «antítesis» només tenen una validesa relativa. Sabem que allò que avui es considera «ver» té també un costat latent «fals», que es pot acabar manifestant. Sabem que allò que considerem avui «fals» té un aspecte «ver», gràcies al qual es podia considerar «ver» anteriorment. I sabem que allò que avui es considera «inevitable» es compon d'una sèrie de casualitats, i que les anomenades «casualitats» no són més que la disfressa de fets que segueixen un ordre lògic.

Hegel qualificava de «metafísic» el vell mètode d'investigació i de pensament. Els filòsofs investigaven les coses, convençuts que les «coses» eren fixes i estables; i cal dir que aquesta línia tradicional de raonament té encara bases molt sòlides en la mentalitat de la gent. En la seva època, el mètode tenia una forta justificació històrica. Calia examinar les «coses» abans de poder examinar els «processos». Calia saber què *era* una cosa particular abans de poder observar com canviava. Així passava certament a les ciències naturals. La vella metafísica, que acceptava les «coses» com a objectes complets i acabats, derivava de les ciències naturals, les

quals estudiaven les coses mortes i vives com a objectes complets i acabats. Però va arribar un moment en què aquesta investigació va poder fer un pas endavant decisiu i examinar sistemàticament els *canvis* per què passen les coses de la natura. Va sonar, llavors, l'hora final de la vella metafísica —no sols en la ciència natural sinó també en el regne de la filosofia. Abans de 1800, els científics es dedicaven essencialment a *col·leccionar* i identificar objectes. La ciència natural era el coneixement de substàncies estàtiques. En el nostre segle, els científics es dediquen a *classificar* i a estudiar *processos*. Examinen l'origen i el desenvolupament de les coses i els vincles que lliguen tots els processos naturals en una sola gran unitat. La fisiologia, que investiga els processos de les plantes i dels organismes animals; l'embriologia, que tracta del creixement dels organismes individuals, des del germen fins a la maduresa; la geologia, que examina la formació gradual de la superfície de la Terra: totes aquestes noves ciències pertanyen al nostre segle.

Hi ha, sobretot, tres grans descobertes que han donat un enorme impuls al nostre coneixement dels vincles entre els diversos processos naturals. La primera ha estat la descoberta de la cèl·lula com la unitat a partir de la qual es desenvolupen les plantes i els animals per multiplicació i diferenciació cel·lular. Sabem que el desenvolupament i el creixement de tots els organismes superiors són regits per una mateixa llei general. I hem vist que si la cèl·lula pot canviar, els organismes poden alterar llur espècie i experimentar un canvi més radical que el desenvolupament d'un organisme individual. En segon lloc, ara sabem que totes les anomenades forces que actuen sobre la matèria inorgànica no són més que diferents formes de manifestació del moviment universal. Entre aquestes forces hi ha la força mecànica (i el seu complement, l'energia potencial), la calor, la radiació, l'electricitat, el magnetisme i l'energia química. Les diferents classes del moviment universal canvien d'una forma a l'altra en proporcions

definides, de tal manera que quan desapareix una certa quantitat d'una d'elles apareix la mateixa quantitat d'una altra. Tot el procés del moviment de la natura és reduït, doncs, a un únic i incessant procés de transformació d'una forma en una altra. En tercer lloc, Darwin ha demostrat que els productes orgànics de la natura (encloent la humanitat) són el resultat d'un llarg procés d'evolució a partir d'uns quants gèrmens unicel·lulars. I que aquestes cèl·lules s'han desenrotllat a partir del protoplasma (o albúmina), format per via química.

Aquestes descobertes i els altres grans avanços de la ciència natural ens han mostrat la connexió entre els diversos processos naturals. Ara podem veure els vincles entre les diverses ciències i entre cada branca científica particular i tot el conjunt del coneixement científic. Examinant els fets empíricament fornits per la ciència natural, podem obtenir una visió força general i sistemàtica de les diverses interconnexions de la natura. La disciplina encarregada abans de donar-nos aquest quadre general i sistemàtic era la «filosofia natural». Però ho feia inventant vincles ficticis i «ideals» en comptes dels vincles reals, encara desconeguts. Els vells filòsofs substituïen els fets que mancaven i omplien els buits mitjançant la imaginació. Tenien moltes idees brillants i van assenyalar el camí de moltes descobertes posteriors. Però també van escriure moltes absurditats. Per tal d'arribar a un «sistema de la natura» suficient per a la nostra pròpia època només ens cal comprendre els resultats de la investigació científica «dialècticament» —és a dir, en el sentit de llurs pròpies interconnexions. Els mateixos científics accepten cada vegada més el caràcter dialèctic d'aquesta intercomunicació —per molt que els freni llur pròpia educació metafísica. Avui ja no ens serveix la vella «filosofia natural» i tot intent de fer-la reviuire seria un pas endarrera.

La natura és vista ara com un procés d'evolució històrica. El mateix es pot dir del desenvolupament de la

història de la societat en totes les seves branques i de tots els aspectes del saber relatiu a les coses humanes i divines. En la filosofia de la història, la filosofia del dret, i la filosofia de la religió, el vell enfocament metafísic consistia a substituir els vincles reals que podem descobrir estudiant la història pels vincles inventats pel filòsof. L'enfocament metafísic intentava de comprendre la història —en conjunt i en els seus diversos aspectes parcials— com la realització gradual de les «idees», les quals eren, naturalment, les nocions elaborades pel filòsof mateix. Els filòsofs metafísics consideraven que la història es movia inevitablement —bé que inconscientment— cap a un fi ideal predeterminat. Per a Hegel, aquest fi era la realització de la seva «idea absoluta». I l'avanç inalterable cap a aquesta idea absoluta constituïa el vincle essencial entre els esdeveniments històrics. Els vincles reals però encara desconeguts entre els fets històrics eren reemplaçats per una providència misteriosa —inconscient o que arribava gradualment a la consciència. Igual com en la ciència natural, també en la història calia abolir aquests vincles inventats i artificials descobrint els vincles reals. Ara, per a poder-ho aconseguir calia identificar les principals lleis del canvi en l'evolució de la societat humana.

Hi ha, però, una important diferència entre el desenvolupament de la societat i els canvis que ocorren en la natura. En la natura —deixant de banda la intervenció de l'home— només hi ha agents cecs i inconscients que actuen els uns sobre els altres. Del joc recíproc d'aquests agents inconscients, en surten lleis generals. Res d'allò que ocorre en la natura és resultat d'un objectiu conscientment desitjat. Això és tan aplicable a les innombrables casualitats aparents que s'observen a la superfície com als resultats últims que confirmen la regularitat inherent a aquestes casualitats. En canvi, tots els actors del drama de la història humana són homes dotats de consciència, les accions dels quals són influïdes per pensaments o per emocions. Són homes que operen amb objectius definits. En la història, res

no s'esdevé sense un propòsit conscient o una finalitat volguda.

Aquesta distinció és important en l'estudi de la història —especialment en la investigació de períodes i fets concrets. Però la distinció no altera el fet que el curs de la història és regit per lleis generals i fonamentals. Malgrat els objectius conscientment desitjats de tots els individus, sembla, a primera vista, que les circumstàncies accidentals tinguin una poderosa influència en allò que ocorre en la història. És rar que els resultats finals coincideixin amb els objectius dels qui representen un paper en el drama de la història. Les diverses persones tenen objectius diferents i aquests objectius poden topar entre si. D'altra banda, els objectius poden ésser, des del primer moment, impossibles de realitzar, o els mitjans per a arribar-hi poden ésser inadeguats. El xoc dels innumbrables objectius i accions individuals produeix una situació similar a l'existent en el món inconscient de la natura. En la història, els objectius de les accions són conscientment desitjats, però no ho són, en canvi, els resultats que *realment* produeixen aquestes accions. Quan els resultats *semblen* correspondre als objectius originals tenen *finalment* conseqüències molt distintes de les esperades. Tant els fets històrics com els canvis en la natura semblen regits per la casualitat. Bé que superficialment els factors accidentals semblen tenir una influència decisiva, la història és regida sempre per lleis bàsiques ocultes —i es tracta, doncs, de descobrir aquestes lleis.

Els homes fan llur història, sigui quin sigui el resultat final, perquè tots intenten de realitzar els objectius que conscientment desitgen. La història és la resultant de totes aquestes voluntats dirigides cap a diferents objectius i de llur múltiple influència en el món. Cal examinar, doncs, els objectius que es proposen els diversos individus. En la determinació dels objectius dels homes tant hi participen la deliberació conscient com l'emoció. Però hi ha molts factors que determinen el pensament o l'emoció. Aquests factors poden ésser objec-

tes externs, o motivacions ideals, o ambicions o l'«entusiasme per la veritat i la justícia», o l'odi personal o les manies purament individuals, de tota mena. Hem vist que les múltiples voluntats individuals que operen en la història produeixen generalment resultats molt diferents —i sovint contraris— dels que hom es proposava originalment. Hem observat que les motivacions de les persones tenen una importància secundària en relació amb el resultat finalment assolit. Cal preguntar-se, doncs: ¿Quines forces motrius determinen les motivacions humanes? ¿Quines causes històriques es transformen en motivacions en les ments dels homes que influeixen en els esdeveniments?

El vell materialisme no va donar mai cap resposta a aquestes preguntes. La seva concepció de la història —en la mesura que en tenia una— és essencialment pragmàtica, perquè tot ho judica segons els motius que hi ha darrera les accions. Divideix els personatges històrics en bons i dolents i comprova que, normalment, els bons són enganyats i que els dolents triomfen. Per als vells materialistes, l'estudi de la història no tenia res d'edificant. El vell materialisme tenia una concepció errònia de la història perquè considerava els factors «ideals» com a les causes últimes i era incapaç de veure les forces motrius que hi havia *darrera* els factors ideals. La inconsistència del vell materialisme no radica en la importància que atribueix a les forces motrius «ideals» sinó en la seva incapacitat de dur la investigació més endavant i descobrir allò que hi ha darrera les forces motrius. La filosofia hegeliana de la història reconeix que les causes últimes dels esdeveniments històrics no són ni els motius ostensibles dels homes ni llurs motius reals. Hegel va comprendre que darrera els motius secundaris hi ha motius primaris desconeguts. Però Hegel no va cercar els motius fonamentals en la història mateixa sinó que els va cercar fora de la història, en la ideologia filosòfica. En comptes d'explicar el desenvolupament de l'antiga civilització grega en termes de la concatenació interna dels

fets històrics grecs, sostenia que la història de Grècia era simplement l'elaboració de «les formes de la individualitat bella» i la creació de l'«obra d'art», com a tal. Moltes de les coses que Hegel ha escrit sobre l'antiga Grècia són belles i profundes, però això no vol dir que ens hem de donar per satisfets amb una tal «explicació» de la història grega.

Quan investiguem els factors que —sovint de manera inconscient— determinen els motius dels homes, examinem les veritables forces motrius de la història. No cal analitzar els motius dels individus particulars, per eminents que siguin. El que cal és investigar els motius que hi ha darrera les accions de les persones i de les classes socials. Podem ignorar, deixar de banda, els motius que influeixen les persones temporalment. No ens interessa la flamarada transitòria d'un foc que s'apagarà aviat. Ens interessen les motivacions que provoquen accions duradores i grans canvis històrics. El nostre objectiu ha d'ésser la descoberta de les forces motrius que actuen sobre les ments de les grans masses del poble i de llurs dirigents —els anomenats «grans homes». Aquestes forces motrius es revelen com a motivacions conscients de moltes i diverses maneres. Només una investigació d'aquest tipus ens pot posar en la pista de les lleis fonamentals que influeixen en tot el desenvolupament històric i en els fets de cada període particular o de cada país concret. Tot allò que impulsa els homes a actuar ha de passar per llurs ments. Però la forma que prendrà en llurs ments dependrà de circumstàncies particulars. Els obrers no s'han pas reconciliat amb la indústria capitalista mecanitzada, bé que ja no es dediquin a destruir les màquines com ho feien encara a Renània l'any 1848.

Durant molt de temps la investigació de totes les forces motrius de la història ha estat gairebé impossible perquè els vincles entre els esdeveniments històrics eren complicats i ocults a la vista. Avui, aquests vincles han estat simplificats i l'enigma pot ésser resolt. Des de l'establiment de la indústria a gran escala —és

a dir, des de 1815— és evident que a Anglaterra la lluita política va girar entorn de les pretensions rivals de dues classes —l'aristocràcia terratinent i les classes mitges. A França va passar el mateix amb la restauració dels Borbons —els historiadors francesos (Thierry, Guizot, Mignet, Thiers) d'aquest període estan d'acord que la rivalitat de classe és la clau per a comprendre la història francesa des de l'Edat Mitjana. A partir de 1830, tant a Anglaterra com a França les classes treballadores han estat reconegudes com un tercer competidor per al poder. D'aleshores ençà, les condicions s'han simplificat de tal manera que tots els qui no tanquin deliberadament els ulls a la realitat hauran de veure forçosament que als dos països més avançats del món el conflicte entre els interessos d'aquestes tres grans classes és la força motriu de la història.

Com han sorgit aquestes classes? L'origen de la vella aristocràcia terratinent i feudal es podria atribuir —a primera vista, si més no— a causes polítiques. Els senyors feudals es van apoderar de la terra amb la violència. Ara, aquesta explicació no seria satisfactòria en allò que concerneix la classe mitja i la classe obrera. L'origen i desenvolupament d'aquestes dues grans classes s'han de cercar òbviament en causes purament econòmiques i no polítiques. És evident, també, que els interessos *econòmics* han estat la causa principal de les lluites entre l'aristocràcia terratinent i la classe mitja i de la lluita entre aquesta i la classe obrera. En aquestes lluites el poder polític ha estat simplement al servei de fins econòmics. Tant la classe mitja com la classe obrera han sorgit com a resultat de canvis produïts en les condicions econòmiques. Han sorgit a causa d'una sèrie de canvis en els mètodes de producció de béns. El desenvolupament de les dues classes socials es deu, en primer lloc, al pas de la indústria artesanal a la indústria manufacturera i de la petita indústria manufacturera a la producció a gran escala per mitjà del vapor i de la maquinària moderna. La classe mitja ha posat en moviment noves forces. Entre aquests

canvis hi ha la introducció de la divisió del treball i la reunió en una sola fàbrica de nombrosos treballadors de diverses categories (qualificats i sense qualificar.) Els *nous* mètodes de fabricació de béns i els *nous* mètodes de compra i venda no podien coexistir amb els *vells* mètodes de producció —santificats per la llei i el costum. En el vell sistema hi havia molts privilegis —de persones privades, de llocs particulars, de gremis. Aquests privilegis eren part integrant de la societat feudal i contra ells lluitaven els qui no gaudien de cap privilegi. Les forces productives representades per la classe mitja es van rebel·lar contra uns mètodes de producció industrial que pertanyien a l'època dels terratinents feudals i dels gremis privilegiats.

Ja sabem què va passar. A Anglaterra les restriccions feudals van desaparèixer gradualment. A França van ésser destruïdes d'un sol cop. A Alemanya el procés encara no s'ha acabat. De la mateixa manera que la manufactura, en una determinada etapa del seu desenvolupament, va entrar en conflicte amb els mètodes feudals de producció industrial, la moderna indústria a gran escala ha entrat ja en conflicte amb el tipus de producció que la classe mitja va col·locar en el lloc de la producció feudal. La indústria és encadenada pels mètodes de producció inventats per la classe mitja. La producció capitalista té dues grans rèmores, a causa de les seves autoimposades limitacions. En primer lloc, la gran massa de la població s'ha empobrit sota aquest sistema; en segon lloc, una massa creixent de productes no troben sortida al mercat. L'absurda contradicció del capitalisme modern és l'aparició simultània de la sobreproducció i de la misèria de les masses. Aquesta situació exigeix, òbviament, l'alliberament de les forces productives amb un canvi en el mode de producció.

És indubtable, doncs —si més no, ho és en l'època moderna—, que totes les lluites polítiques han estat lluites de classes, a més, és evident que totes les lluites de classes per l'emancipació acaben centrant-se en la qüestió de l'emancipació *econòmica*, bé que llur forma si-

gui necessàriament política. Per tant, l'Estat (l'ordre polític) és subordinat en aquest cas a la societat civil (el regne de les relacions econòmiques). La concepció tradicional —compartida per Hegel— considerava l'Estat com l'element determinant en els afers humans i la societat civil es considerava determinada per l'Estat. A primera vista, aquesta concepció pot semblar correcta. En l'individu, les forces motrius que l'impulsen a l'acció han de passar primer pel seu cervell i transformar-se en motivacions de la seva voluntat. Semblantment, totes les necessitats de la societat civil —sigui quina sigui la classe dominant— han de passar a través de la voluntat de l'Estat abans d'obtenir validesa general en forma de lleis. Aquest és l'aspecte formal de la qüestió, clarament comprensible. Però, ¿quin és el contingut real d'aquesta voluntat formal i d'on prové? Per què es vol una cosa i no una altra? Aquestes qüestions es plantegen tant per a l'individu com per a l'Estat. I si examinem el problema, descobrim que a l'època moderna la voluntat de l'Estat és determinada normalment per les necessitats canviantes de la societat civil. És determinada per la supremacia d'una classe o d'una altra. I, en última instància, és determinada per les forces productives i pel mecanisme d'intercanvi de l'economia.

Ni tan sols a l'època moderna, amb uns mitjans de producció i de comunicació enormement incrementats, l'Estat no és quelcom independent que es desenvolupa per la seva pròpia voluntat. L'existència de l'Estat i el seu desenvolupament han d'explicar-se, en última instància, en termes de les condicions econòmiques prevalents. Si això és aplicable a la situació actual, més ho ha d'ésser encara a tota la història anterior. Ha d'ésser aplicable a les èpoques primitives, quan la producció d'aliments i béns era molt més difícil que avui. En aquella època, la producció de coses materials ha d'haver exercit un domini molt més gran que avui sobre els homes. Actualment, en una època de grans indústries i de ferrocarrils, l'Estat no fa més que reflectir (en forma concentrada) les necessitats econòmiques de

la classe que controla la producció. En el passat, aquesta situació deu haver existit en forma exagerada, perquè a les èpoques primitives els homes han de dedicar molt més temps a la satisfacció de les necessitats purament materials. L'estudi de la història dels temps primitius, emprès seriosament des d'aquest angle, ho ha de confirmar.

Les influències econòmiques no sols determinen l'Estat i el dret públic. El dret privat no és res més, en essència, que una sanció de les relacions econòmiques normals que existeixen entre els individus. Les formes d'aquesta sanció poden variar considerablement. A Anglaterra, per exemple, ha estat possible (en el marc del desenvolupament històric d'aquest país) de conservar les formes de la legislació feudal adaptades a les necessitats de les classes mitges. En canvi, als Estats occidentals del continent europeu el dret romà ha estat la base de les noves relacions econòmiques. El dret romà va ésser el primer dret universal d'una societat productora de mercaderies i va elaborar, amb una habilitat inigualada, totes les relacions essencials dels propietaris de mercaderies, dels compradors i els venedors, dels deutors i els creditors. El dret romà pot ésser adaptat a les necessitats elementals de la societat semifeudal i petit-burguesa mitjançant la pràctica judicial (dret comú). O bé, amb l'ajuda de juristes moralitzadors pretesament «il·lustrats», es pot recopilar en un codi especial, ajustat al nivell d'una societat relativament subdesenvolupada. En aquestes circumstàncies, el codi —el *Landrecht* prussià, per exemple— serà un mal codi, des del punt de vista legal. També es pot elaborar un codi clàssic de lleis, adaptat a una societat burgesa, sobre la base del dret romà, després d'una gran revolució burgesa. El codi civil francès n'és un exemple. Les regles jurídiques burgeses es limiten a expressar en forma legal les condicions econòmiques de la societat. La qualitat d'aquestes regles jurídiques variarà segons les circumstàncies.

L'Estat és la primera autoritat ideològica sobre la

humanitat. La societat crea l'Estat per a salvaguardar els seus interessos comuns contra els atacs interiors i exteriors. Però, a penes creat, l'Estat s'*independitza* de la societat. Es converteix en l'òrgan d'una classe particular i imposa la supremacia d'aquesta classe. La lluita d'una classe oprimida contra una classe dominant ha d'ésser una lluita política. És, per damunt de tot, una lluita contra la dominació política de la classe rival. Els qui participen en aquesta lluita poden arribar a perdre la plena consciència de la relació entre la lluita política i la lluita econòmica de base. Si aquest oblit no és total entre els participants en el conflicte, ho és, en canvi, gairebé sempre entre els historiadors. Apià, per exemple, és l'únic historiador de l'antiguitat que ens diu clarament que la propietat territorial era el veritable objecte de les lluites a l'interior de la república romana.

Quan l'Estat es converteix en un poder independent enfront de la societat, produeix una nova ideologia. I en aquesta ideologia (tal com la interpreten els polítics professionals, els tractadistes de dret públic i els juristes que cultiven el dret privat) desapareix totalment la connexió entre la política i l'economia. En cada cas particular, els fets econòmics han de revestir la forma de motius jurídics per a obtenir la sanció legal. L'advocat ha de resoldre el cas particular dins el marc d'un sistema legal ja existent. En aquestes circumstàncies, la forma jurídica exterior adquireix una importància suprema i els factors econòmics són ignorats. El dret públic i el dret privat es tracten com a camps independents. Se suposa que cadascun d'ells té la seva pròpia evolució històrica i que s'ha de presentar de forma sistemàtica, amb eliminació de les contradiccions internes.

La filosofia i la religió poden ésser considerades com a ideologies més allunyades, encara, de la base material de la vida que la política o el dret. Els vincles entre les idees i els fets esdevenen en aquest cas encara més complexos, són més enfosquits pels vincles

intermedis. Tanmateix, la vinculació entre les idees i els fets materials és ben real. Tot el període del Renaixement (a partir de mitjan segle xv) va ésser dominat per les ciutats, és a dir, per la classe mitja urbana. La nova filosofia d'aquest període és també dominada per la classe mitja urbana. L'essència d'aquesta filosofia era, en realitat, l'expressió ideològica de les concepcions de la classe mitja, la qual es trobava en plena transició de la petita i la mitjana burgesia a la gran burgesia. El mateix es pot dir d'alguns pensadors anglesos i francesos del segle xviii, molts dels quals eren tan economistes com filòsofs. Ja hem pogut comprovar anteriorment que aquest era, també, el cas de Hegel.

Ens aturarem breument en el cas de la religió, el camp més allunyat de la vida material i, aparentment, el més desvinculat d'aquesta. La religió va sorgir en èpoques molt primitives i es basava en les idees errònies, rudimentàries que els homes s'havien forjat sobre llur pròpia natura i sobre el món en què vivien. Tota ideologia, un cop establerta, desenvolupa les seves concepcions bàsiques. Aquesta és la funció d'una ideologia, la qual es pot definir com una consideració i una presentació de les idees com si fossin entitats independents. Aquestes entitats s'expandeixen i se sotmeten únicament a les pròpies lleis. A l'època primitiva, les idees religioses eren compartides per grups de poblacions emparentats entre si. Quan els grups originals es van dividir, cadascuna de les unitats resultants va desenvolupar idees religioses particulars, influïdes pel medi econòmic. L'estudi de la mitologia comparada ha posat clarament en relleu aquest procés en relació amb diversos grups de pobles, particularment els aris. Els déus populars creats d'aquesta manera eren divinitats nacionals, el domini de les quals no ultrapassava el territori del poble que protegien. Més enllà d'aquest límit territorial regnaven altres divinitats. Els déus només podien existir mentre existís el poble respectiu. Quan aquest desapareixia, els déus desapa-

reixien també. Amb la creació de l'Imperi romà, les velles nacionalitats van ésser destruïdes. (Aquí no cal que examinem les condicions econòmiques que van contribuir a la creació de l'Imperi.) En produir-se el col·lapse de les velles nacionalitats, es van esfondrar també els vells déus nacionals. Fins i tot van entrar en decadència els déus romans, perquè només eren vàlids per als estrets límits de la ciutat de Roma. Calia trobar una religió universal per a un imperi universal i per això hom va intentar d'aixecar a Roma altars a tots els déus estrangers que semblaven mínimament respectables. Però cap decret imperial no pot crear una nova religió universal. El cristianisme ja havia nascut. Era una mescla de teologia oriental (jueva, particularment) i de filosofia grega vulgaritzada (especialment de la filosofia estoica). Les creences cristianes primitives han d'ésser fatigosament reconstruïdes, perquè el cristianisme oficial que ens ha estat llegat és, simplement, el cristianisme adoptat al Concili de Nicea com a religió estatal de l'Imperi. El fet que 250 anys després de la seva aparició el cristianisme ja es pogués convertir en religió de l'Estat demostra que el seu contingut corresponia a les condicions de l'època. Semblantment, a mesura que es va anar desenrotllant el feudalisme a l'Edat Mitjana, el cristianisme va assumir la forma de la religió adequada al nou ordre polític i social, amb la seva pròpia jerarquia.

Quan va començar a aixecar el cap la classe mitja urbana, es va desenrotllar l'heretgia protestant en oposició al cristianisme feudal. La primera heretgia protestant va esclatar al sud de França, entre els albigeos, quan les ciutats d'aquesta part del país van arribar a l'apogeu de llur expansió. A l'època medieval, les diverses ideologies —la filosofia, la política, la jurisprudència, etc.— es consideraven com a subdivisions de la teologia. En conseqüència, tots els moviments socials i polítics tendien a adoptar una forma teològica. Les masses eren nodrides exclusivament amb idees religioses. Si volien lluitar pels propis interessos, havien

de presentar-los, doncs, sota una forma religiosa per tal d'aconseguir el màxim suport. Així com les classes mitges urbanes van donar origen als precursors del proletariat (jornalers, domèstics i altres treballadors privats de tota mena de propietat), l'heretgia religiosa es va dividir en una heretgia moderada, recolzada per les classes mitges urbanes, i una heretgia revolucionària, recolzada pels treballadors pobres. Naturalment, els heretges de la classe mitja execraven l'heretgia rival del proletariat.

Cap força no era capaç d'aturar l'avanç de les classes mitges urbanes i, per això, era impossible de destruir l'heretgia protestant. Quan les noves classes mitges urbanes van ésser prou fortes, aquesta lluita contra la vella noblesa feudal va començar a prendre dimensions nacionals —i no sols locals. La primera gran topada es va produir a Alemanya: va ésser l'anomenada Reforma. Les classes mitges urbanes encara no havien arribat a una fase de desenvolupament que els donés poder suficient per a assegurar-se l'adhesió de tots els elements descontents de la societat —els obrers de les ciutats, els pagesos i la noblesa inferior. De primer, els nobles van ésser derrotats. Els pagesos es van revoltar i l'alçament revolucionari va arribar a un punt de màxima tensió. Però les ciutats van deixar els pagesos sols i la revolució va ésser derrotada pels exèrcits dels prínceps seculars. I els prínceps van ésser els únics que es van aprofitar de la revolta. Després de la Guerra dels Pagesos, Alemanya va ésser incapaç durant tres segles de prendre una part activa en els afers del món.

Juntament amb l'alemany Luter va aparèixer el francès Calví. Amb veritable agudesa francesa va situar en el primer pla del seu moviment el caràcter burgès de la Reforma i va fundar una Església republicana i democràtica. A Alemanya, la Reforma luterana va degenerar i va arruïnar el país; en canvi, la Reforma calvinista va inspirar els republicans de Ginebra, d'Holanda i d'Escòcia. El calvinisme va alliberar Holanda

del domini d'Espanya i del Sacre Imperi Romà. I el calvinisme va furnir el marc ideològic per a la segona fase de la revolució de les classes mitges, en curs a Anglaterra. És en aquest país on el calvinisme va demostrar que era la religió més adequada per als interessos de les classes mitges de l'època. Per això no va aconseguir el seu ple reconeixement quan la revolució va acabar el 1689 amb un compromís entre una part de l'aristocràcia i la burgesia. L'Església d'Anglaterra no es va restaurar en la seva forma anterior d'una Església Catòlica, amb un rei en comptes d'un papa, sinó que va adoptar una forma fortament calvinista. La vella Església d'Anglaterra celebrava l'alegre diumenge catòlic i lluitava contra el tediós *sabbath* calvinista; la nova Església d'Anglaterra, fortament influïda per les idees de les classes mitges, va introduir el *sabbath* calvinista, vigent encara avui.

A França, la minoria calvinista va ésser destruïda l'any 1685. Els hugonots van haver de fugir del país o convertir-se al catolicisme. Però, de què va servir? Pierre Bayle, el lliurepensador, estava ja en plena activitat en aquella època i Voltaire va néixer el 1694. Les violentes mesures de Lluís XIV contra els hugonots no van fer res més que facilitar a les classes mitges franceses la realització de llur revolució en forma plenament política —i no religiosa. I això quadrava molt bé amb una burgesia plenament desenrotllada. A l'Assemblea Nacional hi van seure lliurepensadors en comptes de protestants. I així va entrar el cristianisme en la seva fase final. Cap classe progressiva no podia utilitzar ja el cristianisme com a capa per a cobrir les seves aspiracions polítiques. El cristianisme era patrimoni exclusiu de les classes dominants, les quals el consideraven simplement com un mitjà de govern. Utilitzaven la religió per a impedir l'avanç de les classes subordinades. Cada classe té la seva pròpia religió. L'aristocràcia terratinent és catòlica o protestant ortodoxa. Les classes mitges liberals i radicals són racionalistes. Si aquests senyors creuen o no en llurs res-

pectives religions és qüestió d'importància ben segura.

Hem vist que la tradició és una poderosa força conservadora en totes les ideologies i que la religió, un cop establerta, sempre ha tingut un aspecte tradicional. Les transformacions que ocorren en els aspectes tradicionals d'una religió es deuen a les relacions entre les diferents classes de la societat. En última instància, brollen dels interessos econòmics de les distintes classes.

Hem fet una mena d'esbós general de la concepció marxista de la història, amb uns quants exemples a tall d'il·lustració. La prova dels nostres arguments ha de trobar-se en la història. I creiem que l'hem fornida, aquesta prova, en altres llibres i articles. La concepció marxista de la història exclou la filosofia del regne de la història, de la mateixa manera que la concepció marxista de la natura fa innecessària i impossible la filosofia natural. Ja no hem d'inventar vincles (entre els fets històrics o científics); hem de descobrir els vincles reals estudiant els fets en si. La filosofia ha estat expulsada de la natura i de la història i només li queda un refugi: la lògica i la dialèctica en el regne del pensament pur.

Després de la revolució de 1848, l'Alemanya «cultura» va abandonar la teoria en benefici de la pràctica. La manufactura a petita escala i amb treball manual va ésser reemplaçada per la indústria a gran escala. Alemanya va reparèixer en els mercats del món. El nou Reich de 1871 va abolir els abusos més escandalosos que impedièren l'expansió industrial. Va eliminar els petits Estats, les relíquies feudals i el burocratisme. Els alemanys van deixar d'especular a la cambra del filòsof i es van posar a especular a la Borsa. Els alemanys cultes van perdre, així, llur gran aptitud per a la teoria, que havia constituït la glòria d'Alemanya en els moments de la seva humiliació política més profunda. Els alemanys havien demostrat una excepcional aptitud per

a la investigació purament científica sense tenir en compte si els resultats a què arribaven tenien o no aplicació pràctica o si podien ofendre o no la policia. És cert que han conservat llur gran reputació en l'estudi de les ciències naturals, sobretot en el terreny de la investigació especialitzada. Però fins i tot la revista nord-americana «Science» observa —justament— que els grans progressos en l'esfera de la concatenació dels fets particulars —i de llur generalització en lleis científiques— s'estan fent a Anglaterra i no a Alemanya. En l'esfera de la filosofia i de les ciències històriques, la desaparició a Alemanya de la vella filosofia clàssica ha anat acompanyada de la desaparició del vell esperit indomable en l'especulació teòrica original. Els alemanys manllevan ara doctrines de totes les escoles de pensament. Es dediquen, sobretot, als afers mundans, com els d'assegurar-se una carrera, de trobar llocs més ben remunerats, d'acumular diners. Els representants oficials de la filosofia i la història s'han identificat completament amb les classes mitges i amb l'Estat existent. La burgesia i l'Estat s'oposen ara obertament a les classes treballadores. L'aptitud alemanya per a l'especulació teòrica només sobreviu entre els obrers, perquè estan al marge de les preocupacions arribistes, de la lluita pels beneficis o per assegurar-se el favor dels dalt. A mesura que la ciència progressa —per la recerca concreta i desinteressada— es troba més i més en harmonia amb els interessos i les aspiracions dels obrers. El pensament científic marxista considera que la clau per a comprendre l'evolució global de la societat es troba en la història del desenvolupament del treball. Els científics marxistes han preferit, des del primer moment, d'adreçar-se a la classe obrera. I és entre els obrers que la ciència marxista ha trobat l'acollida que ni cercava ni esperava trobar en la ciència oficialment reconeguda. El moviment obrer alemany és l'hereu de la filosofia clàssica alemanya.

II. Carta d'Engels a Bloch¹

Londres, 21-22 de setembre de 1890

...Segons la concepció materialista de la història, el factor que determina la història en *última instància* és la producció i reproducció de la vida real. Ni Marx ni jo no hem afirmat mai res més que això. Si algú ho tergiversa dient que el factor econòmic és l'*únic* determinant convertirà aquesta tesi en una frase buida, abstracta, absurda. La situació econòmica és la base, però els diversos factors de la supraestructura que sobre ella s'aixeca —les formes polítiques de la lluita de classes i els seus resultats; les constitucions establertes per la classe triomfant després de guanyar una batalla, etc., les formes jurídiques i fins i tot els reflexos de totes aquestes lluites reals en el cervell dels participants, les teories polítiques, jurídiques, filosòfiques, les idees religioses i el desenvolupament ulterior d'aquestes fins a convertir-se en un sistema de dogmes— també exerceixen llur influència sobre el curs de les lluites històriques i en determinen, predominantment en molts casos, la *forma*. És un joc mutu d'accions i reaccions entre tots aquests factors, en el qual, a través de la multitud infinita de casualitats (és a dir, de coses i esdeveniments, la connexió interna dels quals és tan remota o tan impossible de demostrar que la podem considerar inexistent, prescindir-ne) sempre s'acaba imposant necessàriament el moviment econòmic. Altrament, aplicar la teoria a una època històrica qualsevol seria més fàcil que resoldre una simple equació de primer grau.

1. [Versió basada en MARX i ENGELS, *Selected Correspondence*, Edicions en Llengües Estrangeres, Moscou, pp. 498-500.]

Som nosaltres qui fem la nostra pròpia història, però la fem, en primer lloc, d'acord amb premisses i condicions molt concretes. Entre elles, les econòmiques són les decisives en última instància. Però també tenen un paper, encara que no sigui el decisiu, les condicions polítiques i fins i tot les tradicions que ronden les ments dels homes. També l'Estat prussià ha sorgit i s'ha desenvolupat per causes històriques que són en última instància econòmiques. Però difícilment es podrà sostenir, sense caure en la pedanteria, que entre els petits Estats del nord d'Alemanya, Brandenburg era, precisament, per imperi de la necessitat econòmica i no també per la intervenció d'altres factors (i principalment per la seva complicació en els afers de Polònia, degut a la possessió de Prússia i, a través d'això, de la seva participació en les relacions polítiques internacionals, igualment decisives per a la formació de la potència dinàstica austríaca), que Brandenburg era, dic, l'Estat destinat a convertir-se en la gran potència on es van encarnar les diferències econòmiques, lingüístiques —i, des de la Reforma, també les religioses— entre el Nord i el Sud. Serà molt difícil d'explicar econòmicament, sense caure en el ridícul, l'existència de tots els petits Estats alemanys del passat i del present o els orígens de les permutacions consonants en l'alt alemany que converteixen la muralla geogràfica formada per les muntanyes des dels Sudets fins al Taunus en una fisura regular a través de tot Alemanya.

En segon lloc, la història es fa de tal manera que el resultat final sempre prové dels conflictes entre moltes voluntats individuals, cadascuna de les quals, al seu torn, és allò que és per efecte d'una munió de condicions especials de vida. Hi ha, doncs, innumbrables forces que s'entrecreuen, un grup infinit de paral·lelograms de força, dels quals en sorgeix una resultant —l'esdeveniment històric. Aquest es pot considerar, al seu torn, com el producte d'una força que actua, com un tot, *inconscientment* i sense voluntat. Perquè, allò que un vol topa amb la resistència que li oposa un altre i el

resultat de la topada és una cosa que cap dels dos no volia. La història ha procedit, doncs, fins ara com un procés natural, sotmès també substancialment a les mateixes lleis dinàmiques. Però, del fet que les distintes voluntats individuals —cadascuna de les quals desitja allò a què l'impulsen la seva constitució física i una sèrie de circumstàncies externes que són, en última instància, circumstàncies econòmiques (o pròpies i personals o generals de tota la societat)— no atenyin allò que volen sinó que es fonguin totes en una mitjana general, en una resultant comuna, no s'ha d'inferir que aquestes voluntats siguin iguals a zero. Ben al contrari, totes contribueixen a la resultant i, en aquest respecte, hi són incloses.

Em permeto de suggerir-li, a més, que estudiï aquesta teoria en les fonts originals i no en obres de segona mà; és realment molt més fàcil. Marx no ha escrit pràcticament res en què aquesta teoria no tingui un paper. *Der achzehnte Brumaire des Louis Napoleon* (*El divuit Brumari de Lluís Bonaparte*) és, especialment, un magnífic exemple de la seva aplicació. També a *Das Kapital* hi ha moltes referències. També em permeto d'indicar-li les meves obres *Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft* (*La subversió de la ciència pel senyor Eugen Dühring* o, simplement, *Anti-Dühring*) i *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie* (*Ludwig Feuerbach i la fi de la filosofia clàssica alemanya*), les quals contenen, a parer meu, l'exposició més detallada que existeix fins ara del materialisme històric.

Que els deixebles insisteixen en l'aspecte econòmic més del necessari és, en part, per culpa de Marx i meva. Havíem de posar especialment en relleu aquest principi enfront dels adversaris que el negaven i no sempre disposàvem de temps, espai i ocasió per a donar la importància deguda als altres factors que intervenen en el joc de les accions i reaccions. Però quan es tractava de presentar una època històrica i, per tant, d'aplicar el principi a la pràctica, la cosa canviava i ja no hi ha-

via possibilitat d'error. Malauradament, passa amb molta freqüència que la gent creu haver entès totalment una nova teoria i se sent capaç de manejar-la sense més pel simple fet d'haver-ne assimilat —i no sempre amb exactitud— les tesis fonamentals. I no puc exceptuar d'aquest retret molts dels nous «marxistes, perquè també entre ells s'han dit les coses més peregrines...»

Tercera part EL CRÍTIC MILITAR

Introducció¹

Engels va arribar a tenir una gran reputació com a crític militar i els seus amics li deien «el general». La seva experiència efectiva de la vida militar era més aviat limitada. De jove, va fer el servei militar a Berlín, al cos d'artilleria (1841-42) i l'any 1849 va participar, com a ajudant d'August Willich, en una insurrecció a Baden, de dimensions reduïdes. En quatre setmanes, les tropes prussianes van expulsar de Baden els insurrectes i els van perseguir fins a la frontera suïssa; aquí es va acabar la campanya. L'any següent, Engels va descriure la insurrecció en una sèrie d'articles publicats a la «Neue Rheinische Zeitung». Quan es va posar a treballar a Manchester l'any 1851 va dedicar aviat el seu escàs temps lliure a un estudi sistemàtic de la història militar. El seu propòsit era escriure una història de les campanyes de 1848-49 per tal d'explicar als obrers les causes del fracàs dels moviments revolucionaris des d'un punt de vista militar. Creia que «si la classe obrera volia derrotar la burgesia havia de dominar abans l'art i l'estratègia de la guerra».²

Engels mai no va escriure un estudi militar de les campanyes de 1848. Però va utilitzar una part del material per a redactar una sèrie d'articles sobre les revolucions a Alemanya, articles que va publicar el «New York Daily Tribune» amb la firma de Marx. Marx i Engels van escriure regularment en aquest periòdic durant la dècada de 1850 i les contribucions d'Engels tractaven sovint de temes militars. També va escriure arti-

1. [Vegeu W. H. CHALONER i W. O. HENDERSON (eds.), *Engels as a Military Critic*, 1959.]

2. [Introducció a Karl MARX i Friedrich ENGELS, *The Civil War in the United States*, edició de 1961, p. XIII.]

cles sobre qüestions militars per al *New American Cyclopaedia*. El seu opuscle *Po und Rhein* (1859) analitzava les implicacions polítiques i militars que tenia per a Alemanya la guerra entre Àustria i França en territori italià. Marx va declarar que aquest opuscle havia convertit Engels en un dels millors crítics militars d'Alemanya.

Durant la dècada de 1860, Engels va escriure articles sobre el moviment dels voluntaris per al «Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire» i sobre la Guerra de les Set Setmanes per al «Manchester Guardian». A la correspondència entre Engels i Marx es discutien sovint les campanyes de la guerra civil nord-americana. Marx aprofitava una part de les cartes per a redactar els seus articles sobre la guerra per a «Die Presse», de Viena. Durant la guerra franco-prussiana, Engels va escriure seixanta articles per al «Pal Mall Gazette» sobre les campanyes de 1870-71.

Engels no podia furnir als seus lectors el tipus d'informació de què disposaven els corresponents de guerra que seguien els combats sobre el terreny. Depenia enterament de les informacions de la premsa diària. Però tenia un profund coneixement de la història de la guerra i podia comparar els problemes amb què s'enfrontaven els generals del passat amb els dels generals contemporanis. Dominava prou elements per a llançar-se a fer prediccions, bé que algunes vegades resultessin equivocades. Cal dir, però, que en l'error l'acompanyaven altres especialistes en qüestions militars.

I. La invasió de Gran Bretanya¹

D'Engels a Weydemeyer
23 de gener de 1852

Heus aquí alguns punts addicionals, a tall de comentari sobre la possibilitat d'invadir Gran Bretanya, per tal d'aclarir-te la qüestió:

1) Tot desembarcament a l'oest de Portsmouth corre el risc d'ésser aculat cap a l'angle de Cornualles —i és, per tant, impracticable.

2) Tot desembarcament al nord de Dover —o massa pròxim a Dover— corre el risc de sofrir la mateixa sort entre el Tàmesis i el mar.

3) Els objectius inicials de l'operació serien Londres i Woolwich. Caldria destinar destacaments a la presa de Portsmouth i de Sheerness (Chatham). Caldria mantenir una poderosa guarnició a Londres, amb una sèrie de forts destacaments disposats entre Londres i la costa. Amb una força de desembarcament de 150.000 homes, això n'exigiria almenys 60.000 (i fins i tot aquesta xifra seria insuficient). Només restarien, doncs, 90.000 per a l'avanç.

4) El segon objectiu de l'operació seria Birmingham (perquè allí hi ha les fàbriques d'armes). Caldria apoderar-se de la zona al sud del canal de Bristol i el Wash, és a dir, la línia que va de Gloucester a King's Lynn, juntament amb un poderós atac contra Birmingham. Per feble que fos l'enemic, em sembla que amb una for-

1. [De Karl MARX i Friedrich ENGELS, *Letters to Americans*, 1845-95, International Publishers, Nova York, 1953, i New World Paperbacks, 1963, pp. 34-35. Quan Lluís Napoleó va pujar al poder a França, hi va haver un veritable clima de guerra a Anglaterra.]

ça de 90.000 homes seria impossible de derrotar-lo. Però fins i tot si amb aquesta xifra n'hi hagués prou no permetria de defensar bé les posicions adquirides, sobretot si entrés en joc la potència marítima britànica. La línia és massa llarga i massa feble. Per això caldria mantenir l'avanç.

5) El tercer objectiu de l'operació seria Manchester. Caldria apoderar-se de tota la zona situada al sud del Mersey (o del Ribble) i de l'Aire (el Humber) i mantenir la línia. És més curta i més fàcil de defensar, però les forces invasores també resultarien afeblides en aquest cas per la dispersió de les tropes. Els defensors disposarien encara de territori suficient i de facilitats per a organitzar les seves forces i els invasors es veurien obligats a avançar o a retrocedir aviat.

6) La primera línia que es podria conquerir i consolidar al nord d'Anglaterra, zona extremament estreta, és o la del Tees o, millor encara, la del Tyne, de Carlisle a Newcastle (la línia de la Muralla Romana, erigida contra els pictes). Però els defensors comptarien encara amb els recursos agrícoles, industrials i comercials dels Lowlands escocesos.

7) La conquesta d'Anglaterra *pròpiament dita* només es pot considerar completa, *i encara temporalment* quan els invasors s'apoderin de Glasgow i d'Edimburg, quan els defensors siguin empesos cap als Highlands i els primers ocupin la línia —excel·lent, curta, forta— entre el Clyde i el Firth of Forth, ben fornida de línies fèrries cap al darrera.

Però les veritables dificultats —les dificultats de conservar la posició— comencen després de la conquesta, perquè és indubtable que seran tallades les comunicacions amb França.

¿Quants homes caldrien, en aquestes condicions, per a conquerir tot el país des de Dover fins al Clyde i per a establir un front decent sobre el Clyde?

Jo crec que la xifra de 400.000 no seria pas massa elevada.

Aquestes consideracions són massa detallades per al

periòdic i només te les exposo a tu, com a professional. Dóna un cop d'ull al mapa d'Anglaterra i ja em diràs què en penses. És un aspecte de la qüestió que els britànics perden totalment de vista.

II. El moviment voluntari a Anglaterra

1. UNA REVISTA DELS FUSELLERS VOLUNTARIS ANGLESOS¹

L'«Allgemeine Militärzeitung», editada a Darmstadt i considerada com la primera revista militar d'Alemanya publica en el seu número del 8 de setembre una descripció de la revista de Newton i del moviment dels fusellers en general. Publiquem a continuació una traducció d'aquest article (preparada especialment per al «Volunteer Journal») que serà, sens dubte, interessant per als voluntaris de Lancashire i Cheshire i especialment per als qui van assistir a la revista. Naturalment, aquesta descripció no té el to de lloança acrítica amb què la premsa britànica acostuma a contribuir al moviment; ara, el caràcter del periòdic en qüestió hauria d'ésser una garantia suficient que l'article no ha estat escrit per una ploma incompetent i el to general de simpatia demostra que l'autor no té cap inclinació per la recerca gratuïta de defectes. Quant als suggeriments que hi ha a l'article, deixarem que els nostres lectors es formin llur pròpia opinió.²

Anglaterra s'està armant —igual com Alemanya— per a repèllir l'atac amb què el bonapartisme l'amenança; els Fusellers Voluntaris britànics han sorgit per la mateixa causa que ha impulsat Prússia a duplicar el nombre dels seus batallons de línia. Serà interessant, doncs,

1. [«Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire», vol. I, núm. 2, pp. 26-28, 14 de setembre de 1860.]

2. [Aquest paràgraf va ésser escrit, a tall d'introducció, pel director del «Volunteer Journal».]

per al públic militar alemany de rebre una informació detallada de l'actual situació i de la preparació per al servei efectiu de l'Exèrcit Voluntari britànic, perquè aquest exèrcit, des del seu origen i per la idea fonamental que n'ha presidit la creació, és un enemic del bonapartisme, un aliat d'Alemanya. Amb l'excepció d'uns pocs batallons, aquest exèrcit de voluntaris va ésser constituït durant la segona meitat de l'any passat; el nucli principal no fa ni un any que ha estat uniformat i entrenat. Actualment, la seva força és, sobre el paper, de 120.000 homes. Però, si tenim en compte allò que és en realitat en alguns districtes, el nombre efectiu d'homes equipats i entrenats no deu passar dels 80.000. Els altres no s'interessen per la qüestió i seria millor eliminar-los de les llistes.

L'organització és molt simple. Quan hi ha en una localitat de 60 a 100 voluntaris (de 50 a 80 en l'artilleria) constitueixen una companyia, amb el consentiment del Lord Lieutenant del comtat. Elegeixen candidats per als càrrecs d'oficials (un capità, un tinent, un alferes) i, en la majoria dels casos, el Lord Lieutenant nomena els elegits per llurs companyies respectives; però també hi ha hagut casos de refús dels noms proposats. Diverses companyies formen un batalló; en aquest cas, el Lord Lieutenant nomena el comandant i el tinent coronel, la majoria dels casos segons els desigs dels oficials, o tenint en compte l'antiguitat entre els capitans. Hi ha, doncs, cossos que varien d'una a vuit i més companyies; el nombre d'ordre de llur formació els és donat al comtat respectiu; però només els batallons complets de vuit companyies tenen un tinent coronel. Tots els oficials poden ésser designats entre els voluntaris i no han de passar per cap examen previ. Ara, l'ajudant ha d'ésser un oficial de la milícia i és l'únic que percep un sou regular. Els voluntaris han de proporcionar-se el propi vestit, etc. Però, si volen, el govern els forneix un rifle i una baioneta en préstec. El color i la forma de l'uniforme són fixats per cada cos, però han d'ésser aprovats pel Lord Lieutenant. El cos s'ha de procurar,

també, en general un terreny de pràctiques, les municions, els instructors i la banda de música i s'ha d'organitzar ell mateix la instrucció.

La majoria dels uniformes dels diversos cossos d'infanteria o de fusellers són de color verd fosc, gris fosc o clar o terrós. La forma és intermèdia entre els models francès i anglès; la majoria han adoptat el *képi* francès o la gorra d'oficial francesa o anglesa. L'uniforme dels artillers és blau fosc i, per pur afany exhibicionista, han adoptat el casquet de pell o morrió de la cavalleria. Hi ha també alguns fusellers muntats, l'uniforme dels quals imita el de la cavalleria anglesa, però són un mer article de luxe.

Quan es va començar a parlar de la formació d'aquests cossos de fusellers, em recordava molt l'enrenou que es va fer per a la formació de les nostres guàrdies nacional i cívica; per a molts, era ben bé jugar a soldats; era molt divertida la manera de fabricar els oficials i el mateix es pot dir de l'aspecte i de la impotència d'alguns d'ells en el moment del servei. Com es pot imaginar fàcilment, els homes no sempre elegien els més capaços i ni tan sols els qui es prenien la cosa amb més d'entusiasme. Durant els primers sis mesos, gairebé tots els batallons i companyies feien el mateix efecte que la nostra difunta guàrdia cívica de 1848.

Aquest era, doncs, el material lliurat als sergents instructors per a convertir-lo en un cos de tropes eficients en el combat. La instrucció es feia, principalment al vespre, entre les set i les nou, a sales tancades i amb llum de gas, dues o tres vegades a la setmana. Els dissabtes a la tarda tot el cos feia, si era possible, una curta marxa i aprenia els moviments de companyia. La llei i el costum prohibien la instrucció els diumenges. Els instructors eren sergents i caporals de l'exèrcit de línia, de la milícia o ja retirats. També s'encarregaven de formar els oficials. Però el sots-oficial anglès és un tipus excel·lent. A l'exèrcit anglès s'utilitza, en general, un llenguatge menys violent i barroer que a qualsevol altre exèrcit; en canvi, els càstigs s'apliquen amb més fa-

cilitat. El sots-oficial imita el professional i per això ha adoptat un estil molt superior al dels nostres sergents alemanys. A més, no serveix amb l'esperança d'obtenir un petit càrrec en l'administració pública, com passa a Alemanya; s'ha enrolat voluntàriament per un període de dotze anys i la promoció, encara que només sigui fins al rang de sergent-major, li ofereix considerables avantatges en cada ascens; a cada batalló hi ha un o dos càrrecs (ajudant i ordenador de pagaments) reservats als vells sots-oficials; i en el servei actiu tots els sergents poden posar-se al coll l'estrella daurada i així distingir-se davant l'enemic. Els sergents instructors que pertanyen a aquesta classe d'homes han fet amb els voluntaris el màxim que es podia en tan poc temps; no sols els han fet aprendre els moviments de companyia sinó que han format els oficials.

Mentrestant, les companyies aïllades —a les grans ciutats, si més no— s'han integrat en batallons i han rebut ajudants de l'exèrcit regular. Igual com el subaltern austríac, el subaltern anglès té molta menys educació teòrica que l'alemany; però, igual com l'austríac, també estima la seva professió i coneix molt bé el seu deure. Entre els ajudants que han passat de l'exèrcit de línia als voluntaris hi ha instructors immillorables; i els resultats que han obtingut en un temps molt breu són realment sorprenents. Però, fins ara, només han estat integrats a batallons permanents una minoria de voluntaris; i cal dir que són, naturalment, molt superiors a la gran massa dels membres de les companyies que encara no han estat integrades d'aquesta manera.

Els voluntaris de Lancashire i Cheshire van organitzar una revista a Newton, a mig camí entre Manchester i Liverpool l'onze d'agost; la va dirigir el general en cap del districte, Sir George Wetherall. Els voluntaris que hi van participar eren els contingents dels districtes fabrils dels voltants de Manchester; escassejaven en canvi els de Liverpool i dels districtes agrícoles de Cheshire. Si hem de judicar per l'experiència alemanya del reclutament, aquests cossos havien d'estar físicament

per sota de la mitjana; però cal no oblidar que només una minoria dels voluntaris pertanyen a les classes treballadores.

El sòl de l'hipòdrom de Newton, ja esponjós per ell mateix, havia estat estovat per les contínues pluges; era molt desigual i enganxós. A un costat hi ha un petit rierol, amb les ribes plenes d'argelaga, a trossos. El terra era d'allò més adequat per a una desfilada de voluntaris joves; la majoria s'enfonsaven en l'aigua i el fang fins al turmell i els cavalls dels oficials es ficaven de potes a l'argila fins als estreps.

Els cinquanta-set cossos que havien enviat llur adhesió van ésser dividits en quatre brigades —la primera composta de quatre batallons, les altres, de tres batallons cadascuna; cada batalló es componia de vuit companyies. Les brigades eren comandades per tinentes coronels de l'exèrcit de línia; els batallons, ho eren per oficials dels cossos de voluntaris. La primera brigada anava amb tres batallons desplegats; el quart en columna, darrera el centre. Les tres brigades restants romania a segona línia, amb nou batallons formant columnes contínues de companyies a una distància d'un quart de milla, ben bé al davant.

Després de saludar el general, calia efectuar un canvi de front cap a l'esquerra, sota la protecció del batalló que romania en columna darrera la primera línia. Per tal d'efectuar aquesta maniobra, les dues companyies centrals del batalló es desplegaven davant d'ell, girant cap a l'exterior, la qual cosa permetia que la columna passés pel mig de l'obertura formada i s'estengués després seguint el curs del rierol —quatre companyies en pla de batalla i quatre més com a suport. El terra i l'argelaga eren tan humits que els homes no podien treure gaire profit del terreny; a més, la majoria dels batallons de voluntaris encara són a l'ABC de la batalla i dels deures de l'avançada i no fóra just d'exigir-los massa en aquest sentit. Mentrestant, la línia desplegada va efectuar el seu canvi de front entorn del seu propi centre com a pern; les dues companyies centrals dels bata-

llons del mig van fer un gir de quaranta-cinc graus —l'una cap endavant, l'altra cap endarrera— i després les dues companyies restants van adoptar un nou alineament. Els dos batallons de les ales de la primera línia van formar columnes separades per una distància d'un quart de milla, van marxar en alineament i es van tornar a desplegar. El lector pot imaginar el temps que van trigar a fer una maniobra tan complicada i tosca. Al mateix temps, el batalló situat a la dreta de la línia de les columnes va avançar en línia recta fins a aturar-se darrera la nova ala dreta de la primera línia; els altres batallons es van girar cap a la dreta i van continuar en dobles files; cada batalló es girava cap endavant i seguia el batalló de la dreta quan arribava al punt anteriorment ocupat per aquest batalló. Quan l'última columna va haver arribat d'aquesta manera al nou alineament, cadascuna d'elles van girar independentment cap a l'esquerra i així es va restablir el front de la línia de columnes.

La tercera brigada va avançar llavors des del centre d'aquesta línia de columnes; quan va arribar a uns dos-cents passos darrera la primera línia desplegada, els tres batallons es van desplegar a llur torn. Mentrestant, la cadena dels grups d'escaramussa havia guanyat molt terreny i les dues línies desplegades van avançar uns dos-cents passos; després d'això, la segona línia va rellevar la primera. La maniobra es va fer a base que la primera línia formés i que el capdavant de cada companyia es despregués i girés cap a la dreta; les files de la segona línia es van apartar i van fer lloc perquè pogués passar la primera línia; després, les companyies van formar un front i es van disposar en línia. És un d'aquells exercicis d'instrucció sobre el terreny que resulten superflus quan són practicables i que són impracticables quan serien necessaris. Després de tots aquests moviments, les quatre brigades es van tornar a reunir en una massa de columnes i les tropes van desfil·lar fins passada la tribuna del general en columnes obertes de companyies (de 25 a 35 files de front).

No ens proposem pas criticar aquest sistema d'evolucions; és indubtable que els nostres lectors el trobaran més aviat antiquat. Sigui quin sigui el seu valor per a un exèrcit de línia, amb homes que serveixen durant dotze anys, és indubtable que s'adapta molt poc a les condicions d'uns voluntaris que només poden dedicar a la instrucció unes hores setmanals. Allò que ens interessa per damunt de tot en aquesta ocasió és la forma en què els voluntaris van dur a terme els moviments. Direm d'entrada que malgrat les falles parcials, les evolucions es van efectuar, en general, correctament i sense confusió. El més defectuós va ésser la sèrie de girs en columnes i els desplegaments, els quals, cap al final, es feien amb molta lentitud; en ambdós moviments es veia clarament que els oficials no tenien prou formació i que no es movien bé en la comesa. En canvi, l'avanç en línia, moviment bàsic i cardinal de la tàctica britànica, va resultar millor que no es podia esperar; els anglesos semblen tenir un talent excepcional per a aquest moviment i l'aprenen amb una rapidesa poc habitual. La marxa també va sortir bé, en general —i el més divertit és que es va fer sota una forta pluja. Hi va haver algunes transgressions de l'etiqueta militar britànica i, per culpa dels oficials, les distàncies es van portar malament.

A part un simulacre de combat organitzat a Londres per alguns caps de voluntaris molt vehements —i el qual va sortir força malament— aquesta era la primera vegada que una gran formació de voluntaris realitzava moviments molt més complexos que una simple marxa. Si tenim en compte que la gran massa de les tropes presents a Newton es componien de cossos que tenen una, dues o, com a màxim, tres companyies i no estan formats en batallons permanents, no disposen d'oficials de l'exèrcit regular i només han estat instruïts per sergents i mai no havien estat incorporats a un batalló fins ara, haurem d'admetre que els voluntaris han fet tot el que podien i que ja no estan al mateix nivell que els nostres guàrdies cívics. Naturalment, les tropes que

formen els batallons permanents i són dirigides per ajudants de l'exèrcit de línia (perquè els ajudants són, fins ara, els caps virtuals dels batallons) eren també les que millor van realitzar llurs evolucions en la revista.

En general, l'aspecte dels homes era bo. Algunes companyies eren d'estatura tan petita com els francesos, però d'altres superaven l'alçada mitjana de l'actual exèrcit de línia britànic. Ara, la majoria eren molt desiguals en corpulència i amplitud toràcica. La pal·lidesa peculiar dels habitants de les ciutats donava a la majoria un aspecte molt poc bèl·lic però això s'arregla aviat amb vuit dies de campament. Els uniformes —alguns dels quals eren excessivament ornamentals— van produir molt bon efecte.

El primer any d'instrucció ha ensenyat tant els voluntaris sobre els moviments elementals que ja poden entrar en la pràctica de l'escaramussa i del tir de fusell. En ambdues coses seran més hàbils que l'exèrcit anglès de línia i a l'estiu de 1861 podrien constituir un exèrcit molt útil i capaç si els oficials coneguessin millor llur comesa.

Aquest és el punt feble de tota la formació. No es poden fabricar oficials al mateix temps i amb els mateixos mitjans que els soldats rasos. Per tot el que hem vist fins ara, és indubtable que es pot confiar en la bona disposició i en el zel de la massa per a fer de cada home un soldat en la mesura que calgui. Però amb això no n'hi ha prou per als oficials. Com ja hem vist, la formació d'aquests és insuficient fins i tot per als simples moviments de batalló, de gir en columnes, de desplegaments, de manteniment de distàncies (tan importants en el sistema d'evolucions britànic, en el qual s'utilitzen molt sovint columnes obertes). ¿Què passarà, doncs, en les tasques de l'avançada i de l'escaramussa, on tot ho decideix l'apreciació feta sobre el mateix terreny i on s'han de prendre en consideració tantes qüestions difícils? ¿Com es pot confiar a aquests homes la seguretat d'un exèrcit en marxa? El govern ha imposat a tots els oficials voluntaris l'obligació de passar tres setmanes,

com a mínim, a Hythe. Està molt bé, però això no els ensenyarà a dirigir una patrulla o a manar un piquet. I, tanmateix, és indubtable que els voluntaris s'utilitzaran especialment per als serveis d'infanteria lleugera —és a dir, per al tipus de serveis que exigeixen els oficials més lúcids i dignes de confiança.

Si es vol que el moviment doni algun resultat, aquest és el problema que haurà de resoldre el govern. Caldria obligar totes les companyies que encara romanen aïllades —en nombre d'una sola, o de dues o tres— a unir-se per a formar batallons permanents (i) prendre ajudants de l'exèrcit regular. Caldria obligar aquests ajudants a donar a tots els oficials dels batallons respectius un curs regular d'instrucció sobre tàctica elemental, sobre el servei d'infanteria lleugera en totes les seves branques i sobre les regles relatives a la rutina interna del servei d'un batalló. Caldria obligar els oficials no sols a anar a Hythe sinó també a complir un període de servei efectiu de tres setmanes, com a mínim, en un regiment de línia o en un campament de la milícia. Finalment, caldria sotmetre'ls a un examen per tal de comprovar si han après la part més indispensable de la seva comesa. Aquest curs d'instrucció i l'examen dels oficials, més un examen mèdic dels homes per a eliminar els físicament inaptes per al servei efectiu (i no són pas pocs) i una revisió anual de les llistes de les companyies, per tal d'eliminar els que no assisteixin a la instrucció i es limitin a jugar a soldats, sense aprendre llurs deures, són mesures, totes elles, que si fossin aplicades reduïrien considerablement els 120.000 homes que existeixen actualment sobre el paper, però farien un exèrcit tres vegades millor que l'actual, amb els seus 120.000 homes teòrics.

En comptes d'això, ens diuen que les autoritats militars estan discutint la important qüestió que caldria canviar els uniformes de tots els fusellers voluntaris i vestir-los amb el color maó de l'exèrcit de línia.

2. ELS OFICIALS VOLUNTARIS³

«El tinent A. B. destituït; el sots-tenent C. D. esborrat de la llista; el capità E. F. expulsat del servei dels Estats Units»: aquests són alguns dels titulars de les últimes notícies militars rebudes de Nord-Amèrica.

En el curs dels vuit darrers mesos, els Estats Units han tingut en campanya un gran exèrcit de voluntaris; no han escatimat esforços ni diners per a convertir-lo en un exèrcit eficient; a més, aquest ha tingut l'avantatge de trobar-se gairebé sempre davant les avançades d'un enemic que no s'atrevia a atacar-lo en massa o a perseguir-lo després d'una derrota. Aquestes favorables circumstàncies haurien de compensar en gran part les desfavorables condicions en què van ésser organitzats els voluntaris nord-americans, l'escàs suport que van trobar en un exèrcit de línia molt reduït, que en constituïa el nucli, i la manca d'ajudants i d'instructors experimentats. Perquè no s'ha d'oblidar que a Nord-Amèrica hi havia molts homes en condicions d'ajudar l'organització dels voluntaris i disposats a fer-ho —una part eren oficials i soldats alemanys que havien seguit una preparació regular i havien participat en el servei actiu durant les campanyes de 1848-49; una altra part eren soldats anglesos emigrats durant els deu darrers anys.

Ara, si en aquestes circumstàncies cal una depuració regular dels oficials és perquè hi ha d'haver algun punt feble, no en el sistema del voluntariat en si sinó en el sistema de promoció a la categoria d'oficials, d'homes escollits indiscriminadament pels voluntaris, entre ells mateixos. Només després d'una campanya de vuit mesos davant l'enemic, el govern dels Estats Units es decideix a exigir als oficials voluntaris que es qualifiquin en algun grau per a les tasques que es van comprometre a complir en acceptar llurs càrrecs; i ja en veiem

3. [«Volunteer Journal», vol. III, núm. 64, p. 315, 22 de novembre de 1861.]

les conseqüències: quantes dimissions voluntàries o forçades, quantes destitucions, més o menys deshonorants!...

Aquests fets haurien de constituir una lliçó per als voluntaris d'Anglaterra. Alguns dels nostres lectors recordaran que des dels primers números del «Volunteer Journal» hem sostingut que els oficials eren el punt feble del sistema del voluntariat i hem insistit en la necessitat de sotmetre'ls a un examen, després d'un cert temps, per tal de comprovar si estan, almenys, en camí de poder complir com cal les tasques a què es van comprometre. La majoria dels cavallers que s'havien encarregat de la tasca de manar i instruir els homes en un tipus d'activitat que ells desconeixien tant com aquests, la majoria dels esmentats cavallers, dic, es van burlar de la idea. Era l'època que també es burlaven de l'ajuda i de la interferència del govern. Però d'aleshores ençà, la pressió sobre les butxaques d'aquests cavallers ha estat tan forta que s'han vist obligats a demanar ajuda pecuniària al govern; i tenint en compte com funciona aquesta ajuda, això vol dir que s'han vist obligats a demanar la interferència del govern. A més, l'experiència d'aquests anys ha posat clarament en relleu els defectes de l'actual sistema de promoció dels oficials dels cossos de voluntaris; un alt oficial metropolità ens ha informat ara —i la informació sembla totalment digna de confiança— que no es trigarà gaire a instituir un examen perquè els oficials voluntaris demostrin la seva aptitud de comandament.

Desitgem de tot cor que això arribi a ésser una realitat. El fet és que també cal, fins a un cert punt, sotmetre els oficials voluntaris anglesos a una depuració. Compareu la instrucció d'un regiment de línia amb la d'un batalló de voluntaris. Els homes de línia fan en menys de mitja hora el mateix que exigeix una hora i mitja als voluntaris. Hem vist moltes formacions en quadre dels millors regiments voluntaris del país i cal dir que hauria d'ésser molt dolenta la cavalleria que no desfés cada vegada la formació abans que els flancs es-

tiguessin en condicions de disparar. La culpa no és dels homes de fila. Tots semblen conèixer llur deure tan bé com poden i a vegades el compleixen d'una manera tan mecànica com un regiment de línia. Però els homes han d'esperar les ordres dels oficials de les companyies i aquests semblen vacillar, tant en allò que concerneix les ordres a donar com el moment en què han de donar-les. Així s'introdueix la vacil·lació i, a vegades, la confusió en una formació que, més que cap altra, requereix una promptitud en el comandament i en l'execució que només una llarga pràctica pot donar. Ara, si això passa després de dos anys de pràctiques, ¿no demostra que hi ha molts oficials voluntaris que ocupen càrrecs de responsabilitat per als quals no són aptes?

Darrerament, els comandants dels batallons han estat objecte de grans lloances per part d'una autoritat molt competent. S'ha dit que tot ells estan a l'altura de la comesa i que, en canvi, no passa el mateix amb els oficials de companyia. Per tot el que acabem de dir, no serem pas nosaltres els qui discutirem la veracitat d'aquesta darrera afirmació. Però cal dir que si l'alta autoritat hagués vist actuar els tinents coronels i els comandants no en una gran revista sinó en la tasca d'instrucció d'un batalló, la seva opinió seria lleugerament distinta. En una gran revista, cap oficial que mani un batalló no s'atrevirà a actuar sota la pròpia responsabilitat, si no domina perfectament la seva comesa. Disposa d'un ajudant —el qual sí que sap què cal fer— a tall d'apuntador; per això pot complir la seva tasca dignament; en canvi, el pobre capità se n'ha de sortir com pugui, sense cap apuntador. Ara, observem el mateix oficial en la instrucció d'un batalló. Allí no hi ha cap general que l'observi atentament; és l'autoritat suprema i, sovint, l'ajudant ha d'ocupar el lloc que li assignen els reglaments de la Reina, és a dir, s'ha de guardar el consell fins que l'hi demanin o fins que l'embolic i la confusió siguin totals. Llavors es veu l'oficial de voluntaris sota la seva veritable llum. El seu deure és instruir els homes del batalló; però no domina a fons aquesta

ciència i per això aprofita l'ocasió per a instruir-se ell també. Com diu el vell proverbi, *docendo discimus*. Però si el professor no domina l'art que ha d'ensenyar, hi haurà forçosament errors i confusions i, malauradament, així s'esdevé amb molta freqüència. Si els homes comproven que la instrucció del batalló no significa res més que donar a llur oficial l'ocasió d'instruir-se, mentre ells han d'anar d'un costat a l'altre sense cap finalitat i alhora s'espera que rectifiquin, per llur superior coneixement, els errors de l'oficial, si aquesta és la situació, diem, és evident que ajudarà molt poc a fer la instrucció eficient o a consolidar la confiança dels homes en el comandament.

No volem dir amb això que els oficials voluntaris no han fet cap esforç per a aprendre llurs deures; volem dir, això sí, que no es poden fabricar oficials de companyia amb la mateixa facilitat que es fabriquen els soldats rasos i que més difícil és encara fabricar oficials de camp. Hem d'arribar a la conclusió, basant-nos en la simple experiència de la instrucció dels batallons, que només els soldats professionals estan en condicions de manar un batalló. I si tenim en compte que la instrucció només és una part de la tasca d'un oficial de camp i que el comandant d'un batalló pot ésser destinat a una comesa independent, on haurà d'actuar sota la seva pròpia responsabilitat i per això li cal conèixer els elements superiors de la tàctica, hem de dir que seria ben llastimós confiar les vides de 600 o de 1.000 homes a la guia dels civils que constitueixen actualment la gran majoria dels comandants de batalló.

Cal tenir en compte que si els voluntaris anglesos s'han d'enfrontar algun dia amb un enemic no serà en les favorables circumstàncies que avui permeten al govern nord-americà d'expulsar de les files dels oficials voluntaris els elements més incapaços. Si els voluntaris anglesos són mobilitzats serà per a lluitar no contra un exèrcit de voluntaris com el d'ells sinó contra l'exèrcit més disciplinat i actiu d'Europa. Els primers xocs seran decisius. I si hi ha vacil·lacions o confusió, sigui

per culpa de les errònies ordres dels coronels, sigui per la incertesa dels capitans, l'enemic se n'aprofitarà ràpidament. No hi haurà cap possibilitat d'emprendre la depuració davant l'enemic; per això esperem que es farà mentre encara s'hi és a temps.

III. La guerra civil nord-americana¹

I

Quan, fa unes setmanes, vàrem cridar l'atenció sobre el procés de depuració que havia calgut d'emprendre en l'exèrcit voluntari nord-americà, estàvem ben lluny d'exhaurir fins al final les valuoses lliçons que aquesta guerra dóna contínuament als voluntaris d'aquesta banda de l'Atlàntic. Per això, amb el permís del lector, insistirem en el tema.

El tipus de guerra que s'està lliurant actualment a Nord-Amèrica no té realment precedents. Des del Missouri fins a la badia de Chesapeake, un milió d'homes, repartits gairebé per igual entre els dos bàndols hostils, s'enfronten des de fa uns sis mesos sense emprendre ni una sola acció general. A Missouri, ambdós exèrcits avancen, es retiren, entren en combat, tornen a avançar i a retirar-se, per torns, sense cap resultat visible; fins i tot ara, després de set mesos de marxes i contramarxes, que han d'haver assolat el país, la decisió sembla tan llunyana com el primer dia. A Kentucky, després d'un llarg període de neutralitat aparent, però que va ésser, en realitat, un període de preparació, la situació sembla que serà la mateixa. A Virgínia occidental, hi ha contínuament petites escaramusses, sense cap resultat aparent; al Potomac, on han estat concentrades les masses més importants dels dos bàndols, gairebé a la vista les unes de les altres, cap d'elles no fa el més mínim intent d'atacar, demostrant amb això que, tal com van les coses, la victòria seria, de tota manera,

1. [«Volunteer Journal», vol. III, núm. 66, pp. 334-35, 6 de desembre de 1861 i vol. IV, núm. 80, 9-10 de març de 1862.]

inútil. I a menys que unes circumstàncies alienes a aquesta situació no provoquin un gran canvi, aquest sistema de guerra sense resultats pot durar molts mesos.

Com explicar-ho?

Els dos bàndols es componen, gairebé exclusivament, de voluntaris. El petit nucli de l'antic exèrcit regular dels Estats Units s'ha dissolt o és massa feble per a absorbir l'enorme massa de reclutes sense instrucció acumulats al teatre de les operacions militars. Per a convertir tots aquests homes en soldats, no hi ha prou sergents instructors. La instrucció s'ha de fer, doncs, amb molta lentitud i ni tan sols no es pot predir el temps que caldrà perquè l'excel·lent material humà reunit a ambdós costats del Potomac pugui avançar en grans masses i lliurar o acceptar la batalla amb les seves forces combinades.

Però encara que fos possible d'instruir aquests homes en un temps raonable, no hi ha prou oficials per a dirigir-los. Sense parlar dels oficials de companyia —que, per força, no es poden reclutar entre la població civil— mancarien oficials per a manar els batallons, encara que fossin destinats a aquests llocs tots els tinentes i sots-tinentes de l'exèrcit regular. És inevitable, doncs, el nomenament d'una considerable quantitat de coronels civils; i ningú que conegui els nostres propis voluntaris no considerarà McClellan o Beauregard massa tímids si eviten les operacions decisives o les manobres estratègiques complicades amb uns coronels civils preparats en sis mesos per a complir llurs ordres.

Suposem, però, que aquestes dificultats han estat superades en termes generals; que els coronels civils, amb llurs uniformes, han adquirit els coneixements, l'experiència i el tacte necessaris per al compliment de llurs deures —si més no en allò que concerneix la infanteria. Però, què s'esdevindrà amb la cavalleria? Preparar un regiment de cavalleria exigeix més temps i més experiència per part dels oficials instructors que per a formar un regiment d'infanteria. Suposem que tots els ho-

mes s'incorporen a llurs unitats amb coneixements suficients de l'art de muntar —és a dir, que es poden sostenir bé sobre el cavall i dirigir-lo i saben com l'han d'alimentar i n'han de prendre cura; fins i tot en aquest cas, és poc probable que es pugui reduir el temps de la instrucció. L'equitació militar, el control del cavall que permet de fer-li executar tots els moviments necessaris en les evolucions de la cavalleria, és molt diferent de l'equitació practicada normalment per les persones civils. La cavalleria de Napoleó, que Sir William Napier (*History of the Peninsular War*)² va considerar gairebé millor que la cavalleria anglesa de l'època, era formada, com és sabut, pels pitjors genets que mai hagin pujat en una sella; i molts dels nostres millors genets civils, en incorporar-se als cossos de voluntaris muntats, han trobat que encara els calia aprendre molt. No és estrany, doncs, que els nord-americans tinguin una cavalleria molt deficient i que la poca que tenen sigui semblant als cossacs o a les unitats irregulars índies (*rangers*), incapaços de fer una càrrega en formació tancada.

Quant a l'artilleria, les coses han d'anar encara pitjor; i el mateix es pot dir dels cossos d'enginyers. Aquestes dues armes són altament científiques i exigeixen una llarga i curosa preparació, tant dels oficials com dels sots-oficials i, naturalment, un entrenament dels soldats millor que els de la infanteria. A més, l'artilleria és una arma complicada, més que la cavalleria; calen canons, cavalls entrenats per a aquesta mena de tracció i dues categories d'homes preparats: els canoners i els conductors. Calen també nombrosos carros per a transportar les municions i grans tallers per a les municions, la fosa, les reparacions, etc.; tot això, ben proveït d'una complicada maquinària. Els federals diuen que tenen al front uns 600 canons; però és fàcil imaginar com seran servits, quan sabem que és impossible treure del

2. [El títol correcte és *History of the War in the Peninsula, 1822-40.*]

no-res en sis mesos cent bateries completes, ben equipades i ateses.

Però tornem a suposar que totes aquestes dificultats han estat superades i que el sector combatent d'ambdós bàndols hostils es troba en perfectes condicions per a complir la seva tasca. ¿Es podrà moure, fins i tot en aquest cas? És evident que no. Un exèrcit s'ha d'alimentar. I un gran exèrcit en una regió relativament poc poblada com Virgínia, Kentucky i Missouri s'ha d'alimentar, bàsicament, dels propis magatzems. També ha d'assegurar el seu proveïment de municions, per tal de mantenir la seva capacitat de combat, amb tot l'acompanyament d'armers, de basters, de fusters i altres artesans que això comporta. Tots aquests requisits mancaven a Nord-Amèrica. Ha calgut crear-los a partir de zero. I no tenim cap dada que ens permeti afirmar que la intendència i el transport d'ambdós exèrcits han passat ja de la infància.

Ni el nord ni el sud, ni la Nord-Amèrica federal ni la confederada no disposaven d'organització militar, per dir-ho així. L'exèrcit de línia era totalment inadequat, pel seu nombre, per a lluitar contra un enemic respectable. Les milícies eren gairebé inexistents. Les anteriors guerres de la Unió no havien posat mai a prova el poder militar del país; entre 1812 i 1814, Anglaterra no va poder disposar de gaires homes i Mèxic es va defensar principalment a base de la patuleia. El fet és que, per la seva posició geogràfica, Nord-Amèrica no ha tingut enemics que poguessin atacar-la amb més de 30.000 o 40.000 soldats regulars, en el pitjor dels casos; i al cap de poc temps l'enorme extensió del país s'hauria convertit, per a un exèrcit d'aquestes dimensions, en un obstacle més terrible que totes les tropes que Nord-Amèrica li pogués oposar; tanmateix, el seu exèrcit era suficient per a formar un nucli d'uns 100.000 voluntaris i preparar-los en un període de temps raonable. Però quan la guerra civil va posar en peu de guerra més d'un milió de combatents, el sistema es va esfondrar i calgué refer-ho tot des del començament. Els resultats,

els tenim a la vista. Dues enormes i voluminoses masses humanes, que es temen mútuament; que gairebé tenen tanta por de la victòria com de la derrota, s'enfronten entre elles i intenten, amb enormes despeses, crear alguna cosa que s'assembli a una organització regular. El malbaratament de diners, per terrible que sigui, és inevitable, vista la manca total d'una base organitzada sobre la qual s'hi pugui erigir l'estructura. ¿Com podria ésser altrament si a tots els departaments regnen la ignorància i la inexperiència? D'altra banda, el rendiment d'aquestes inversions és molt escàs, en allò que concierneix els resultats i l'organització. ¿Com podria ésser altrament?

Els voluntaris britànics poden donar gràcies a llur bona estrella per haver comptat, des del primer moment, amb un exèrcit nombrós, ben disciplinat i experimentat, que els va acollir sota les seves ales. Si tenim en compte els prejudicis propis de totes les professions, cal dir que aquest exèrcit els va rebre i els va tractar molt bé. És d'esperar que ni els voluntaris ni el públic no pensaran mai que el nou servei pot arribar a substituir l'antic, en alguna mesura. Si algú arriba a creure-ho, un simple cop d'ull a la situació dels dos exèrcits voluntaris nord-americans el convencerà de la seva ignorància i de la seva estúpida. Cap exèrcit acabat de formar amb civils no pot subsistir en un estat eficient si no és instruït i recolzat pels immensos recursos intel·lectuals i materials de què disposa un exèrcit regular relativament poderós i, principalment, per l'organització que constitueix la força principal de les tropes regulars. Suposem que Anglaterra es vegi amenaçada per una invasió i comparem allò que s'esdevindria en aquest cas amb el que s'esdevé inevitablement a Nord-Amèrica. A Anglaterra, el Ministeri de la Guerra amb l'ajuda d'alguns funcionaris més, fàcils de trobar entre els militars amb experiència, s'encarregaria de fer tota la feina addicional que comportaria un exèrcit de 300.000 voluntaris; hi ha prou oficials de reserva per a encarregar a cadascun d'ells la inspecció especial de

tres o quatre batallons de voluntaris, posem per cas; amb un cert esforç, es podria subministrar a cada batalló un oficial de línia com a ajudant i un altre com a coronel. La cavalleria, naturalment, no es podria improvisar; però, una decidida reorganització dels voluntaris d'artilleria —amb oficials i conductors de l'Artilleria Reial— permetria de posar en acció moltes bateries de campanya. Els enginyers civils del país només esperen una oportunitat per a rebre instrucció sobre l'aspecte militar de llur professió. La intendència i els transports ja estan organitzats i no trigarien gaire a poder satisfer les necessitats de 400.000 homes amb la mateixa facilitat que les de 100.000. No es desorganitzaria res; res no s'alteraria; tot serien ajudes i col·laboracions per als voluntaris i aquests no haurien d'anar a cegues per enlloc; i prescindint d'alguns errors que Anglaterra no pot deixar de cometre en entrar en guerra, no veiem res que impedeixi que al cap de sis mesos tot pugui funcionar perfectament bé.

Observem ara allò que està passant a Nord-Amèrica i veurem què representa un exèrcit regular per a la creació d'un exèrcit de voluntaris.

II

El veritable començament de l'actual campanya de guerra data del moment que les forces de la Unió van penetrar a Kentucky. L'avanç no va començar fins que no s'hagué acabat la conquesta de Missouri i de Virgínia occidental. Les forces secessionistes tenien tres fortes posicions —campaments fortificats— a l'Estat de Kentucky: Columbus, al Mississipi, a l'esquerra; Bowling Green al centre; Mill Spring, al riu Cumberland, a la dreta. Llur línia s'estenia, doncs, al llarg de 250 milles. vista des de l'aire. Per carretera, la distància era de 300 milles, d'est a oest. Una línia tan dilatada impossibilitava totalment que els diversos cossos s'ajudessin mútuament i permetia a les forces federals d'atacar-los un

per un amb forces superiors. L'empresa no era massa arriscada, perquè cap dels tres cossos d'exèrcit secessionistes no era prou fort per a avançar més enllà del riu Ohio, ni tan sols en el cas que no trobessin oposició. El gran error de la posició secessionista era l'intent d'ocupar-ho tot, amb la consegüent disseminació de les tropes. Per a defensar Kentucky hauria estat molt més eficaç un sol campament central, sòlidament fortificat, preparat per a ésser l'escenari d'una acció decisiva i defensat pel grup de tropes principal. Aquest campament hauria atret el cos principal dels federals o l'hauria col·locat en una posició desavantajosa si hagués volgut passar sense tenir en compte la forta concentració de tropes. En canvi, la situació realment existent va permetre als federals d'atacar els tres campaments l'un darrera l'altre i de fer-ne sortir l'enemic, obligant-los a lluitar a camp obert. Aquest pla anava totalment d'acord amb les regles de l'art militar i va ésser executat amb un vigor i una rapidesa que mereixen totes les lloances; tantes com el perfecte èxit obtingut. A mitjan febrer, un cos de 15.000 soldats federals va atacar Mill Spring, defensat per uns 10.000 confederats. Els federals van maniobrar per a fer creure a l'adversari que la força que s'acostava era feble i el general confederat, Zollicoffer, s'ho va creure. Va sortir del campament i va atacar el primer destacament federal que va trobar, però ben aviat va descobrir que s'enfrontava amb una força numèricament superior a la seva i perfectament equiparable en esperit de lluita i disciplina. El mateix general va caure i les seves tropes van sofrir una desfeta tan completa com la dels federals a Bull Run. Ara, aquesta vegada la victòria va tenir conseqüències molt distintes. L'exèrcit derrotat va ésser perseguit de prop fins que va arribar desfet i desmoralitzat al camp de Mill Spring, després d'haver perdut la seva artilleria de campanya i els pertrets. El camp estava situat a la vora nord del riu Cumberland, de tal manera que, en cas de derrota, les tropes només es podien retirar passant el riu amb uns quants vapors i bar-

ques. Gairebé tots els campaments dels secessionistes estaven situats a la vora enemiga d'un riu. L'emplaçament és perfectament correcte i de la major utilitat... quan hi ha un pont. En aquest cas, el campament serveix de cap de pont i dona als seus ocupants la possibilitat de llançar llurs forces a les dues bandes del riu, és a dir, de controlar-lo totalment. Però escollir aquest emplaçament quan no hi ha cap pont és col·locar les tropes en una situació de la qual no podran retirar-se en cas de perdre una batalla; és a dir, és condemnar-les a l'alternativa de rendir-se o de morir esclafades o ofegades, com els va passar als federals enviats a Ball's Bluff travessant el Potomac, per la traïció del general Stone. Per tant, quan els derrotats secessionistes van arribar al campament de Mill Spring, sabien que si no aconseguien de resistir l'atac contra la fortificació s'haurien de rendir ràpidament. Després de l'experiència del matí ja no confiaven en llur capacitat de resistència; i quan, l'endemà matí, els federals van avançar cap al campament fortificat van trobar que l'enemic havia aprofitat la nit per a travessar el riu, abandonant el campament, els pertrets, els canons i els magatzems de provisions. L'ala dreta de la línia confederada es va reduir, doncs, a l'altura de Tennessee; i la Unió va reconquerir el Kentucky oriental, on la població li és favorable, en el fonamental.

Aquells mateixos dies —la segona meitat de gener— van començar els preparatius per a desallotjar els secessionistes de Columbus i Bowling Green. S'havia constituït una poderosa flota de vaixells equipats amb morters i de canoneres cuirassades i aviat es va estendre la notícia que aquesta flota acompanyaria un poderós exèrcit pel Mississipi, des de Cairo fins a Memphis i Nova Orleans. Es va fer una mena de reconeixement, ridículament aparatós, cap a Columbus. La retirada d'aquest fort contingent de tropes, que no va tenir cap efecte, va semblar constituir, fins i tot, un seriós retrocés per a les tropes de la Unió. Però tot sembla indicar que aquestes demostracions pel Mississipi eren una simple

tapadora. Quan tot va estar a punt, els vaixells es van traslladar silenciosament a l'Ohio i d'aquí al riu Tennessee, el qual van remuntar fins a Fort Henry. Aquesta plaça i la de Fort Donelson, al riu Cumberland, formaven una segona línia de defensa dels secessionistes a Tennessee. La posició era ben escollida, perquè si s'havien de retirar darrera el Cumberland, aquest cobriria llur front i el Tennessee cobriria llur flanc esquerre; alhora, els dos campaments citats cobririen a bastament l'estreta llenca de terra entre els dos rius. Però la ràpida acció dels federals va trencar la segona línia abans d'atacar l'esquerra i el centre de la primera.

Els vaixells federals van fer llur aparició davant Fort Henry durant la primera setmana de febrer i el van bombardejar amb efectes tan fulminants que el fort es va rendir de seguida. La guarnició va escapar a Fort Donelson, però les forces de terra de l'expedició federal no eren prou poderoses per a atacar la plaça. La flota va descendir, doncs, el curs del Tennessee, va remuntar l'Ohio i el Cumberland i es va dirigir cap a Fort Donelson; només un dels vaixells va continuar Tennessee amunt fins al cor mateix de l'Estat de Tennessee, vorejant l'Estat de Mississipi i penetrant fins a Florence, a Alabama del Nord, on una sèrie d'esculls i maresmes [els anomenats criadors de musclos (sic)] impedeixen la navegació. El fet que un sol vaixell de guerra pugui realitzar aquest llarg viatge (150 milles, almenys) i retornar sense que ningú no l'ataqui demostra per si sol que hi ha d'haver —al llarg d'aquest riu, si més no— un fort sentiment pro-unionista, que es manifestarà amb força si els federals arriben fins allí.

L'expedició naval del Cumberland va concertar els seus moviments amb els de les forces terrestres dirigits pels generals Halleck i Grant. Els secessionistes de Bowling Green es van equivocar en l'apreciació dels moviments federals i van romandre tranquils i confiats en llur campament, mentre una setmana després de la caiguda de Fort Henry, Fort Donelson era atacat per terra per una força de 40.000 federals i era amenaçat

des del riu per una poderosa flota de guerra. Igual com Mill Spring i Fort Henry, la plaça fortificada de Fort Donelson es va construir d'esquena al riu, sense cap pont per a la retirada. Era la plaça més forta que havien atacat mai els federals. Les fortificacions eren molt sòlides i prou grans per a allotjar els 20.000 homes que les defensaven. El primer dia de l'atac, els vaixells van reduir al silenci les bateries que donaven al riu i van bombardejar l'interior del fort, mentre les forces de terra penetraven fins a les avançades de l'enemic i obligaven el contingent principal a cercar refugi sota els canons del fort. El segon dia, els vaixells —que havien sofert danys seriosos el dia abans— sembla que no van fer gran cosa, però les forces de terra van haver de lliurar una llarga i severa batalla contra les columnes de la guarnició, les quals intentaven de trencar llur ala dreta per a mantenir oberta la línia de retirada cap a Nashville. Però un vigorós atac de l'ala dreta federal contra l'ala esquerra secessionista i els reforços enviats a l'ala esquerra federal van decidir la victòria a favor dels assaltants. Aquests havien ocupat diversos llocs avançats i la guarnició, assetjada en les seves línies de defensa interior, sense cap possibilitat de retirada i poc disposada a resistir un assalt l'endemà, es va rendir incondicionalment al tercer dia. El general Floyd va fugir el vespre del segon dia —segons es diu— amb 5.000 homes. No es veu clar com van poder fugir tots aquests homes. Llur nombre és massa elevat per a poder-los ficar en els vapors durant la nit. És possible, però, que aconseguissin de travessar el riu i escapar-se per la seva vora dreta. En mans dels unionistes van caure tota l'artilleria, els pertrets i les municions, juntaments amb 13.300 presoners. L'endemà van fer 1.000 presoners més i la simple aparició de les avançades de la guàrdia federal va fer que la ciutat de Clarksville, riu amunt, es rendís amb grans quantitats de pertrets i provisions, emmagatzemats allí per les tropes secessionistes.

Sembla, en canvi, incert i difícil de creure que Nash-

ville també s'hagi rendit. De moment, els federals poden estar satisfets amb els èxits obtinguts en el breu període de tres setmanes. Els secessionistes només poden conservar Columbus —l'única plaça que els resta a Kentucky— amb grans perills. Si perden una batalla decisiva a Tennessee, la guarnició de Columbus es veurà obligada a rendir-se, a menys que els federals no cometin errors molt grans. I un dels grans resultats de les victòries federals és, precisament, que els confederats es veuen ara obligats a lliurar una batalla decisiva a Tennessee. Segons es diu, han concentrat 65.000 homes a Nashville i els voltants; és possible, fins i tot, que la xifra sigui superior. Però les forces combinades de Halleck, Grant, Buell i Thomas, juntament amb les reserves que s'estan enviant ràpidament des dels campaments d'instrucció de Kentucky, Ohio, Indiana i Illinois, donaran als federals la superioritat numèrica. I si tenim en compte que llur moral és superior a la de l'adversari a causa dels darrers èxits, i que entre la població hi ha un fort sector partidari de la Unió, que els pot tenir ben informats dels moviments de l'enemic, no veiem cap motiu que els faci dubtar del resultat final.

IV. La guerra de les set setmanes

NOTES SOBRE LA GUERRA (I)¹

Amb les notes següents em proposo de comentar imparcialment i des d'un punt de vista estrictament militar el desenvolupament de la guerra i, en la mesura del possible, posar en relleu la seva probable influència en les operacions imminents.

Els primers cops decisius s'hauran de donar a la frontera entre Saxònia i Bohèmia. La guerra d'Itàlia difícilment pot dur a resultats decisius mentre no s'hagi pres el Quadrilàter i això exigirà molt de temps. Hi pot haver moltes accions de guerra a Alemanya occidental, però si hem de judicar per les dimensions de les forces en presència en aquesta part del país, llurs resultats estaran totalment subordinats a la marxa dels esdeveniments a la frontera de Bohèmia. Per això centrarem exclusivament la nostra atenció en aquesta zona.

Per a calcular la força dels exèrcits contendents n'hi haurà prou, a efectes pràctics, de prendre únicament en consideració la infanteria, sense oblidar que la cavalleria austríaca deu ésser superior a la prussiana en una proporció de tres a dos. Les artilleries respectives, en canvi, deuen mantenir la mateixa proporció que la infanteria, uns tres canons per cada mil homes.

La infanteria prussiana es compon de 253 batallons de línia, 83'5 batallons de reserva i 116 batallons de la *Landwehr* (primera lleva, formada pels homes de 27 a 32 anys). Els batallons de reserva i els de la *Landwehr* constitueixen la guarnició de les fortaleses i, a més, es

1. [Article sense firma publicat al «Manchester Guardian», 20 de juny de 1866.]

vol que constitueixin la força de xoc contra els Estats alemanys més petits. En canvi, els batallons de línia han estat concentrats a Saxònia i els voltants per a oposar-los a l'exèrcit austríac del nord. Si deduïm uns quinze batallons, que ocupen Schleswig-Holstein i quinze més que constitueixen les antigues guarnicions de Rastatt, Magúncia i Francfort, actualment concentrats a Wetzlar, resten uns 220 batallons per a l'exèrcit principal. Amb la cavalleria i l'artilleria i els batallons de la *Landwehr* que es poden retirar de les fortaleses pròximes, aquest exèrcit pot arribar a comptar amb uns 300.000 homes, distribuïts en nou cossos d'exèrcit.

L'exèrcit austríac del nord es compon de set cossos; tots ells són bastant més forts que els prussians. Sabem molt poc de llur composició i organització, però hi ha motius per a creure que formen un exèrcit de 320.000 a 350.000 homes. Els austríacs semblen tenir assegurada, doncs, la superioritat numèrica.

L'exèrcit prussià deu estar sota el comandament suprem del rei, és a dir, d'un soldat de parada, amb aptituds molt mediocres i de caràcter feble, bé que obstinat a vegades. El deuen rodejar, en primer lloc, l'Estat Major general de l'exèrcit, sota el comandament del general Moltke, un excellent oficial; en segon lloc, pel seu «gabinet militar privat», compost per favorits personals; en tercer lloc, per tots els oficials que pugui cridar al seu seguici. És impossible inventar un sistema més eficient per a assegurar la derrota al mateix quarter general d'un exèrcit. Des del primer moment, hi deurà haver la natural gelosia entre l'Estat Major de l'exèrcit i el gabinet del rei; tots dos deuran lluitar per la influència suprema i deuran elaborar i propugnar el propi pla d'operacions. Això sol ja farà impossible la unitat de propòsit, l'acció coherent. Però, a més, hi deurà haver els inacabables consells de guerra, que nou de cada deu vegades acaben amb l'adopció de mitges mesures, el pitjor que pot passar en la direcció d'una guerra. En aquests casos, les ordres d'avui contradiuen generalment les d'ahir i quan les coses es compliquen o

amenacen d'anar malament, no es dona cap ordre i tot va com Déu vol. «*Ordre, contre-ordre, désordre*», acostumava a dir Napoleó. Ningú no és responsable, perquè el rei —irresponsable— pren tota la responsabilitat sobre ell i, per tant, ningú no fa res fins que no rep ordres concretes de fer alguna cosa. La campanya de 1806 va ésser dirigida de manera semblant pel pare del rei actual; la conseqüència en van ser les derrotes de Jena i Auerstadt i la destrucció de tot l'exèrcit prussià en tres setmanes. Res no permet de suposar que el rei actual té més tremp que el seu pare; i tot i que hagi trobat en el comte Bismarck un home, en la direcció política del qual pot confiar, no hi ha a l'exèrcit cap home amb l'ascendent necessari per a encarregar-se de manera exclusiva dels afers militars.

L'exèrcit austríac està sota el comandament incondicional i únic del general Benedek, cap experimentat que coneix, si més no, les pròpies possibilitats. La superioritat del comandament suprem únic està, doncs, decididament al costat dels austríacs.

Les tropes prussianes se subdivideixen en dos «exèrcits». El primer, sota el comandament del príncep Frederic Carles, es compon dels cossos I, II, III, IV, VII i VIII; el segon, sota el comandament del príncep hereu, es compon dels cossos V i VI. Els guàrdies, que formen la reserva general, seran incorporats probablement al primer exèrcit. Aquesta subdivisió no sols trenca la unitat de comandament sinó que indueix sovint els dos exèrcits a moure's en dues línies d'operació diferents, a fer moviments combinats, a deixar llurs punts de confluència a l'abast de l'enemic; altrament dit: tendeix a mantenir-los separats quan hauria de mantenir-los com més units millor. Els prussians l'any 1806 i els austríacs el 1859 van seguir la mateixa orientació en circumstàncies molt semblants i van ésser derrotats. Quant als caps dels dos exèrcits, el príncep hereu és desconegut com a soldat i el príncep Frederic Carles no ha demostrat, ni molt menys, ésser un gran soldat en la guerra danesa.

A l'exèrcit austríac no hi és, aquesta subdivisió; els caps dels cossos d'exèrcit estan sota les ordres directes del general Benedek. També és, doncs, superior a l'adversari en allò que concerneix l'organització de l'exèrcit.

Els soldats prussians, especialment els homes de la reserva i els de la *Landwehr*, que han de cobrir els buits en les tropes de línia (i n'hi ha molts, de buits) van a la guerra contra llur voluntat; en canvi, els austríacs fa temps que desitgen una guerra contra Prússia i esperen amb impaciència l'ordre de marxa. Àustria també té, doncs, l'avantatge de la moral de les tropes.

Prússia no ha lliurat cap guerra important des de fa cinquanta anys; el seu exèrcit és, doncs, en termes globals, un exèrcit de pau, amb la pedanteria i l'ordenanisme propis de tots els exèrcits de temps de pau. És indubtable que, en els darrers temps, i especialment des de 1859, s'ha fet molt per eliminar aquests defectes, però no és fàcil de desarrelar les habituds adquirides en el curs de quaranta anys i encara hi ha molts homes ineptes i pedants, sobretot als llocs més importants: els oficials de camp. Els austríacs, en canvi, s'han deslliurat, en el fonamental, d'aquesta plaga amb la guerra de 1859 i han tret el màxim profit d'una experiència que han pagat molt cara. És indubtable que els austríacs són superiors als prussians en l'organització dels detalls, en l'adaptació a la guerra i en l'experiència bèlica.

Amb l'excepció de les russes, les tropes prussianes són les úniques que adopten com a formació de combat la columna tancada de fons. Imaginem les vuit companyies d'un batalló anglès formant una columna d'una distància d'un quart de milla, però amb el front format per dues companyies en comptes d'una, de tal manera que la columna sigui constituïda per quatre files de dues companyies, i tindrem la «columna d'atac prusiana». És impossible imaginar un millor fitó que aquest per a l'artilleria, i puix que el canó ratllat pot enviar ara els seus explosius fins a una distància de 2.000 iardes, aquestes formacions fan gairebé impossible d'entrar en

contacte amb l'enemic. Només que exploti una sola granada enmig d'aquesta massa, el batalló serà inservible per a tota altra comesa.

Els austríacs han adoptat la columna oberta i laxa dels francesos, que a penes es pot anomenar columna; el seu aspecte és, més aviat, el de dues o tres línies que se segueixen les unes a les altres a una distància de 20 a 30 iardes i està tan poc exposada —si ho està— al foc d'artilleria com una columna desplegada. Els austríacs també tenen, doncs, l'avantatge de la formació tàctica.

Contra tots aquests avantatges, els prussians només tenen dos punts forts. Llur intendència és decididament millor i, per tant, les tropes seran més ben alimentades. La intendència austríaca, com tota l'administració d'aquest país, és un antre de suborn i d'especulació; en aquest sentit es pot dir que està al mateix nivell que la russa. Fins i tot en les circumstàncies actuals es reben notícies sobre la pèssima i irregular alimentació de les tropes en campanya; a les fortaleses encara deu ésser pitjor. L'administració austríaca pot ésser, doncs, per a les fortaleses situades al Quadrilàter, un enemic més perillós que l'artilleria italiana.

El segon punt fort dels prussians és la superioritat de l'armament. Llur artilleria és molt millor que l'austríaca, però això no deu pas representar una gran diferència en camp obert. L'abast, la trajectòria i l'exactitud dels fusells prussians i austríacs deuen ésser més o menys iguals; però els prussians disposen de fusells de retrocàrrega i poden disparar amb bona punteria quatre vegades per minut, com a mínim. A la guerra danesa s'ha demostrat la immensa superioritat d'aquesta arma i és indubtable que els austríacs l'experimentaran a costa d'ells a un grau encara més elevat. Si és cert el que es diu sobre les instruccions de Benedek, és a dir, que els austríacs carregaran contra l'enemic amb la baioneta, en comptes de perdre temps disparant, llurs pèrdues seran enormes. A la guerra danesa, les pèrdues prussianes mai no van excedir de la quarta part —i a vegades només de la dècima part— de les

dels danesos; i tal com va assenyalar justament un dels corresponsals militars de «The Times» ja fa algun temps, els danesos eren gairebé sempre derrotats per una minoria de les tropes llançades efectivament al combat.

Tanmateix, i malgrat el fusell d'agulla, les cartes són desfavorables als prussians. I si no són derrotats a la primera gran batalla per la direcció, l'organització, la formació tàctica i la moral superiors dels austríacs i, *last but not least*, per llurs propis caps, caldrà admetre que llur tremp és molt distint del que es podria esperar d'un exèrcit que porta cinquanta anys vivint en la pau.

NOTES SOBRE LA GUERRA (II)²

La gent comença a impacientar-se davant l'aparent inactivitat dels dos grans exèrcits a la frontera bohèmia. Però aquesta calma està justificada per moltes raons. Tant els austríacs com els prussians són perfectament conscients de la importància del xoc imminent, que pot decidir el resultat de tota la campanya. Ambdós estan dirigint ràpidament cap al front tots els homes de què disposen; els austríacs envien els homes de llurs noves formacions (el IV i el V batalló dels regiments d'infanteria); els prussians, els de la *Landwehr* que al principi es reservaven únicament per a cobrir les guarnicions.

Alhora, a ambdós costats s'observen intents de superar l'enemic en la maniobra tàctica i d'iniciar la campanya en les condicions estratègiques més favorables. Per a comprendre-ho, haurem de donar un cop d'ull al mapa i estudiar el país on es mouen aquests exèrcits.

Donant per descomptat que Berlín i Viena són els punts normals de retirada dels dos exèrcits i que, per

2. [Article sense firma publicat al «Manchester Guardian», 25 de juny de 1866.]

tant, els austríacs es proposaran de conquerir Berlín i els prussians Viena, només poden operar per tres rutes. Un gran exèrcit requereix una certa extensió de terra per a proveir-se sobre la marxa i està obligat, per a moure's ràpidament, a marxar en diverses columnes per altres tantes rutes paral·leles; el seu front s'estendrà, doncs, al llarg d'una línia que pot variar entre seixanta i setze milles, posem per cas, segons la proximitat de l'enemic i la distància que separa les rutes, les unes de les altres. Cal no oblidar això.

La primera ruta és la de la vora esquerra de l'Elba i del Moldava per Leipzig i Praga. És evident que per aquesta ruta ambdós belligerants hauran de travessar el riu dues vegades, la segona davant mateix de l'enemic. Suposant que cada exèrcit intenti de rodejar, per aquesta ruta, el flanc del seu adversari, aquest darrer disposarà de la ruta més curta i recta i podrà anticipar-se a la força envolupant en la línia del riu i si aconsegueix de fer-la retrocedir podrà avançar directament sobre la capital adversària. Aquesta ruta és, doncs, descartada per ésser igualment desavantatjosa per als dos bàndols.

La segona ruta és la de la vora dreta de l'Elba, entre el riu i la cadena muntanyosa dels Sudets, que separa Silèsia de Bohèmia i Moràvia. Segueix gairebé una línia recta de Berlín a Viena i en la porció existent ara entre els dos exèrcits hi ha el ferrocarril que va de Lobau a Pardubitz. Aquest ferrocarril travessa la zona de Bohèmia limitada al sud i a l'oest per l'Elba i al nord-est per les muntanyes. Hi abunden les bones carreteres i si els dos exèrcits avancen directament l'un sobre l'altre, aquest deurà ésser el punt de la topada.

La tercera ruta és la que passa per Breslau i travessa la cadena dels Sudets. Aquesta cadena, no gaire alta a la frontera de Moràvia, on és travessada per diverses carreteres en bon estat, és alta i abrupta als Reisingebirge, que formen la frontera de Bohèmia. Aquí, les carreteres que la travessen són escasses; de fet, entre Tratenau i Reichenberg una distància de quaranta milles, ni una sola carretera militar no travessa el sector

nord-est de la serralada. L'única carretera que hi ha en aquesta part, la que va de Hirschsberg fins a la vall de l'Iser, acaba a la frontera austríaca. Aquesta barrera de quaranta milles de longitud és, doncs, infranquejable, si més no per un gran exèrcit, amb els seus innombrables pertrets i impediments. L'avanç cap a Breslau ha de passar, doncs, per les muntanyes al sud-oest dels Reisingebirge.

Ara, ¿quines són les posicions relatives dels dos exèrcits en allò que concerneix llurs comunicacions, si es decideixen a seguir aquesta ruta?

Si els prussians avancen cap al sud des de Breslau, deixen al descobert llurs comunicacions amb Berlín. Si els austríacs fossin prou forts per a estar gairebé segurs de la victòria, podrien deixar-los avançar fins a la fortificació d'Olmütz, on s'haurien d'aturar, i llançar-se cap a Berlín, amb la confiança de poder obrir amb una victòria decisiva les comunicacions que fossin temporalment interrompudes. O bé es podrien enfrontar amb les columnes prussianes una a una a mesura que anessin sortint de les muntanyes i, en cas de victòria, empenyer-les cap a Glogau i Posen, amb la qual cosa Berlín i la majoria dels Estats prussians estarien a llur mercè. L'avanç per Breslau només seria aconsellable, doncs, per als prussians en cas de comptar amb una gran superioritat numèrica.

La posició dels austríacs és molt diferent. Tenen l'avantatge que el nucli fonamental de la monarquia és al sud-est de Breslau, és a dir, en la *prolongació directa* de la línia Berlín-Breslau. Han fortificat la vora dreta del Danubi, prop de Viena, per tal de protegir la capital contra un atac per sorpresa, i per això poden sacrificar temporalment —i fins i tot per força temps— llur comunicació directa amb Viena i treure els proveïments d'homes i d'aliments d'Hongria. En conseqüència, poden operar amb la mateixa seguretat per la ruta de Lobau i per la de Breslau, al nord o al sud dels turons; tenen, doncs, més llibertat de maniobra que llur adversari.

Els prussians tenen altres raons, a més, per a actuar amb cautela. La distància entre la frontera septentrional de Bohèmia i Berlín és una mica més de la meitat de la que separa aquesta frontera de Viena. Berlín està, doncs, molt més exposat. Viena està sota la protecció del Danubi, darrera el qual es pot refugiar un exèrcit derrotat; de les fortificacions erigides al nord del riu i del fort d'Olmütz, que els prussians no poden franquejar impunement, sense ésser vistos, en cas que el nucli principal de l'exèrcit austríac hi prengui posició després d'una derrota. Berlín no té cap més protecció que la de l'exèrcit de campanya. Per totes aquestes circumstàncies i per les assenyalades a l'article anterior, els prussians semblen clarament obligats a adoptar una posició defensiva.

Les mateixes circumstàncies i una poderosa necessitat política obliguen, en canvi, als austríacs a passar a l'ofensiva. Una sola victòria els pot donar grans resultats; en canvi, una derrota no trencarà llur capacitat de resistència.

Els trets fonamentals del pla estratègic de la campanya són necessàriament molt simples. Sigui quin sigui el bàndol que ataqüi primer, la seva alternativa és: o un fals atac al *nord-oest* dels Reisingebirge i un atac de debò al sud-est, o *viceversa*. La barrera de quaranta milles és l'element decisiu del teatre de la guerra i els exèrcits hi han de gravitar al voltant. Ens arribaran notícies de combats en les seves dues extremitats i al cap d'uns dies es veurà clarament la direcció del veritable atac i, probablement, el resultat de la primera campanya. Ara, amb dos exèrcits tan pesats i difícils de manejar, ens inclinem a creure que la ruta més directa és la més segura i que la dificultat i el perill de desplaçar aquestes tropes en columnes separades per carreteres distintes a través d'un país muntanyós i difícil faran que ambdós exèrcits es decideixin, de manera natural, per la ruta Lobau-Pardubitz.

Els moviments realitzats fins ara són els següents: la primera setmana de juny, els prussians van concen-

rrar llur exèrcit de Saxònia al llarg de la frontera saxona, des de Seitz fins a Görlitz, i llur exèrcit silesià des de Hirschsberg fins a Niesse. El 10 de juny van acostar els dos exèrcits, establint l'ala dreta a l'Elba, prop de Torgau, i l'ala esquerra prop de Waldenburg. Del 12 al 16, l'exèrcit de Silèsia, compost aleshores dels cossos I, V i VI i dels guàrdies, es va tornar a estendre cap a l'est, aquesta vegada fins a Ratibor, és a dir, fins al racó més sud-oriental de Silèsia. Això té tot l'aspecte d'un truc, d'una maniobra; especialment, per l'ostensible demostració de la presència dels guàrdies, els quals se'ls suposa sempre amb l'exèrcit principal. Si és alguna cosa més que un truc, o si no s'han pres mesures per a traslladar aquests quatre cossos a Görlitz al primer avís i en el temps més breu, aquesta concentració de 120.000 homes en un lloc remot és un error palpable; se'ls pot tallar tota possibilitat de retirada i tota connexió amb la resta de l'exèrcit.

Dels austríacs, se'n sap poca cosa, llevat que s'han concentrat als voltants d'Olmütz. El corresponsal de «The Times» diu que sis cossos, amb un total de 40.000 homes, van arribar el dia 19 a Olmütz procedents de Weisskirchen; això sembla indicar que hi ha un moviment cap a l'oest. Afegeix que el 21 el quarter general havia d'ésser traslladat a Trübau, a la frontera entre Moràvia i Bohèmia. Aquest moviment aniria en la mateixa direcció si no semblés massa un *canard* enviat a Londres amb la intenció que des d'aquí el transmetessin al quarter general prussià, per tal de desorientar-lo. Un general que actua tan secretament com Benedek i que té tantes objeccions contra els corresponsals de premsa no és probable que els informi el 19 d'on serà el quarter general el 21, si no té raons per fer-ho.

Abans de concloure, ens permetreu de donar un cop d'ull a les operacions al nord-est d'Alemanya. Els prussians hi tenien més tropes que no es creia de primer. Hi tenien 15 batallons a Holstein, 12 a Minden i 18 a Wetzlar. Amb una sèrie de ràpids moviments concèntrics, en el curs dels quals les tropes van demostrar

una inesperada capacitat de suportar les marxes forçades, es van apoderar en dos dies de tota la part del país situada al nord d'una línia que va de Coblenza a Eisenach i de totes les línies de comunicació entre les províncies orientals i occidentals del regne. Les tropes de Hesse, uns 7.000 homes en total, van aconseguir d'escapar-se, però les de Hannover, uns 10 o 12.000, es van trobar amb la línia directa de retirada cap a Francfort tallada, i el dia 17 la resta del VII cos d'exèrcit prussià, 12 batallons en total, va arribar a Eisenach des de l'Elba, juntament amb els dos batallons de Coburg. Els de Hannover han estat, doncs, rodejats totalment, i només podrien escapar-se per un miracle d'estupidesa per part dels prussians. Quan hagin estat totalment derrotats, restarà disponible una força de 50 batallons prussians contra l'exèrcit federal que el príncep Alexandre de (Hesse) —Darmstadt està formant a Francfort, i el qual es compondrà de 23.000 homes de Württemberg, 10.000 de Darmstadt, 6.000 de Nassau, 13.000 de Baden (en procés de mobilització, actualment), 7.000 de Hesse i 12.000 d'Àustria, en camí des de Salzburg: en total, 65.000 homes, que potser seran reforçats per 10.000 ó 20.000 de Baviera. Es diu que ja n'hi ha 60.000 concentrats a Francfort i el príncep Alexandre s'ha atrevit a avançar per a recuperar Giessen el 22. Ara, això no té cap conseqüència. Els prussians no l'atacaran fins que no estiguin ben concentrats; i llavors, amb 70.000 homes de totes les armes i amb un armament superior, no els costarà gaire de derrotar un exèrcit tan bigarrat.

NOTES SOBRE LA GUERRA (III)³

La primera gran batalla no s'ha lliurat a Bohèmia sinó a Itàlia i el Quadrilàter ha tornat a donar als ita-

3. [Article sense firma publicat al «Manchester Guardian», 28 de juny de 1866.]

lians una lliçó d'estratègia. La força d'aquesta famosa posició, com la de totes les posicions fortificades de valor, consisteix no tant en les altes aptituds defensives de les seves quatre forteses, com en el fet de trobar-se tan agrupades (en un país de trets militars molt pronunciats) que la força atacant sempre és induïda —i sovint obligada— a dividir-se i a atacar en dos punts diferents; en canvi, la força defensora pot concentrar tota la seva potència combinada en un d'aquests atacs, esclafar-lo per la seva superioritat numèrica i girar-se després contra l'altre. L'exèrcit italià també ha comès aquesta falla. El rei estava amb onze divisions vora el Mincio, mentre Cialdini, amb cinc divisions, estava davant el Po inferior, prop de Ponte Lagoscuro i Polesalla. Una divisió italiana comprèn 17 batallons de 700 homes cadascun; en conseqüència, Víctor Manuel tindria en total, comptant la cavalleria i l'artilleria, entre 120.000 i 125.000 homes i Cialdini la meitat, aproximadament. El rei va travessar el Mincio el 23 i Cialdini havia de travessar el Po inferior i actuar en la reraguarda dels austríacs; però en el moment que escrivim no disposem de notícies precises sobre si aquest darrer moviment ha estat efectuat o no. En tot cas, els 60.000 homes que, amb llur presència, podien inclinar la balança —i probablement l'haurien inclinada— diumenge passat a Custozza, no poden haver obtingut fins ara cap avantatge capaç de compensar la pèrdua d'una gran batalla.

El llac de Garda es troba encaixat entre dos contraforts dels Alps, que formen, al sud, dues serralades de turons, entre les quals corre el Mincio cap als estanys de Màntua. Ambdues serralades constitueixen fortes posicions militars; el vessant sud presideix la plana de Lombardia i la controla, perquè queda a l'abast dels canons que hom hi pugui emplaçar. Són llocs prou coneguts en la història militar. La serralada occidental, entre Peschiera i Lonato, va ésser l'escenari de les batalles de Castiglione i Lonato l'any 1797 i de Solferino l'any 1859; la serralada oriental, entre Peschiera i Ve-

róna, va ésser disputada l'any 1848 amb un combat que va durar tres dies, i ha tornat a ésser-ho amb la batalla de diumenge passat.

Aquesta serralada oriental de turons descendeix per un dels seus vessants fins al Mincio i acaba a la plana de Valleggio; per l'altre costat, formant un llarg arc que dona cap al sud-est, descendeix fins a l'Adigio, amb el qual conflueix a Bussolengo. És dividida de nord a sud en dues parts iguals per un profund barranc, pel qual flueix el torrent Tione. La força que avanci des del Mincio haurà de forçar, doncs, en primer lloc el pas del riu i immediatament després es veurà aturada per aquest barranc. Al límit del vessant de la muntanya, davant la plana i a l'est del barranc, hi ha els pobles següents: Custozza, a l'extrem sud; més al nord i, per aquest ordre, hi ha Somma Campagna, Sona i Santa Giustina. El ferrocarril de Peschiera a Verona travessa la serra a Somma Campagna; la carretera principal la travessa a Sona.

L'any 1848, quan els piemontesos van ocupar Peschiera, van bloquejar Màntua i van desplegar llur exèrcit fins a Rivoli, al llac de Garda, amb el centre situat als turons en qüestió. El 23 de juliol, Radetzky va avançar amb set brigades des de Verona, va trencar el centre d'aquesta línia, excessivament allargada, i va ocupar els turons. El 24 i el 25, els piemontesos van intentar de reconquerir la posició, però van ésser definitivament derrotats el 25 i es van retirar immediatament fins passat el Ticino, per Milà. Aquesta primera batalla de Custozza va decidir la campanya de 1848.

Els telegrams del quarter general italià sobre la batalla de diumenge passat són més aviat contradictoris. Però amb ajuda del que diuen els de l'altre bàndol podem formar-nos una idea bastant exacta de les circumstàncies en què es va lliurar el combat. Víctor Manuel volia que el seu primer cos (sota el comandament del general Durando i compost per quatre divisions o seixanta-vuit batallons) prengués posició entre Peschiera i Verona, per tal de poder assetjar la primera d'a-

questes dues places. La posició havia d'ésser, naturalment, a Sona i Somma Campagna. El segon cos (comandat pel general Cucchiari i compost per tres divisions o cinquanta-un batallons) i el tercer cos (comandant pel general Della Rocca i de dimensions idèntiques a l'anterior), havien de travessar el Mincio alhora, per tal de cobrir les operacions del primer. Aquest va travessar el riu segurament prop de Saliongo —o al sud d'aquest punt—, prenent de seguida la ruta dels turons; el segon cos sembla que va travessar per Valleggio i el tercer a Goito, i avançà seguidament per la plana. Això va ésser el diumenge 23. La brigada austríaca Pulz, les avançades de la qual arribaven fins al Mincio, va retrocedir lentament cap a Verona i el diumenge, el dia de l'aniversari de la batalla de Solferino precisament, tot l'exèrcit austríac va sortir de Verona a l'encontre de l'enemic. Sembla que va arribar a temps d'ocupar les altures de Sona i Somma Campagna i el costat est del barranc del Tione abans que els italians. La lluita s'havia de lliurar, doncs, pel pas del barranc, essencialment. A l'extrem sud, els dos cossos d'exèrcit situats a la plana van poder cooperar amb el primer exèrcit italià, que es trobava als turons, i Custozza va caure en llurs mans. Les forces italianes de la plana van avançar gradualment cap a Verona, per tal d'atacar el flanc i la reraguarda dels austríacs, i aquests van haver d'enviar tropes per a fer-los front. Les línies frontals dels dos exèrcits, que s'orientaven, de primer, cap a l'est i l'oest, respectivament, van fer un gir de quaranta-cinc graus: els austríacs van quedar mirant cap al sud i els italians cap al nord. Però igual com la retirada de Custozza cap al nord-est, aquest moviment de flanc del segon i del tercer cossos italians no podia afectar de manera immediata la posició del primer cos als turons, perquè no es podia estendre prou sense perill per a les tropes dels flancs. Sembla, doncs, que els austríacs es van limitar a entretenir el segon i el tercer cossos amb tropes suficients per a frenar llur primera empenta i van llançar tots els homes disponibles

contra el primer cos, esclafant-lo per llur superioritat numèrica. L'èxit va ésser total: el primer cos va haver de retrocedir, després d'una valenta lluita, i els austríacs van assaltar finalment Custozza. L'ala dreta italiana, que havia avançat a l'est i al nord-est més enllà de Custozza, es va veure seriosament amenaçada; en conseqüència, es va lliurar un nou combat per a la possessió del llogarret, en el curs del qual es degué restablir la connexió perduda i es va frenar l'avanç dels austríacs a partir de Custozza; però la plaça va continuar en llurs mans i els italians van haver de travessar novament el Mincio aquella mateixa nit.

Hem fet aquesta lleugera descripció de la batalla no a tall de relat històric —perquè ens manquen tots els detalls— sinó únicament com un intent, amb el mapa a la mà, d'ordenar les notícies enviades pels diversos telegrams, recorrent al sentit comú militar. Si els telegrams fossin correctes i complets, estic convençut que les línies generals de la batalla no serien gaire distintes de les que acabem d'esbossar.

Els austríacs van perdre 600 presoners; els italians 2.000 i unes quantes armes. Això demostra que la batalla va constituir una derrota per als italians, no un desastre. Les forces devien ésser sensiblement iguals, però és probable que els austríacs fessin entrar en combat menys homes que l'adversari. Els italians poden felicitar-se de no haver estat obligats a retrocedir fins al Mincio; la posició del primer cos, entre el riu i el barranc, en una llenca de terra d'una amplària de dues a quatre milles i amb un enemic superior al davant, devia ésser molt perillosa. Va ésser, sens dubte, un error d'enviar a la plana el principal cos de tropes, negligint els turons, el punt decisiu, des d'on es controla la plana. Però l'error principal va ésser, com ja hem assenyalat, el de dividir l'exèrcit, deixar Cialdini amb 60.000 homes al Po inferior i atacar únicament amb la resta. Cialdini podia haver contribuït a obtenir una victòria a Verona i hauria pogut travessar, després, el Po amb molta més facilitat, si és que s'insistia a efec-

tuar aquesta maniobra combinada malgrat tot. Tanmateix, sembla que no va avançar ni un metre després del primer dia i ara potser s'haurà d'enfrontar amb forces molt superiors a les d'abans. Els italians ja haurien de saber a hores d'ara que han de lluitar amb un adversari molt dur. A Solferino, Benedek, amb 26.000 austríacs, va hostilitzar tot el dia un exèrcit piemontès, dues vegades més gran que el seu fins que li van ordenar que es retirés a causa de la derrota soferta per altres cossos d'exèrcit davant els francesos. L'exèrcit piemontès era llavors molt superior a l'actual exèrcit italià; anava més ben preparat, era més homogeni i tenia millors oficials. L'exèrcit actual és de formació molt recent i deu tenir tots els inconvenients que això comporta; en canvi, l'actual exèrcit austríac és molt superior al de 1859. L'entusiasme nacional és importantíssim, però ningú no pot guanyar batalles amb ell si no es disciplina i s'organitza. Ni tan sols els «Mil» de Garibaldi no eren una simple colla d'entusiastes; ben al contrari, eren una tropa d'homes preparats que havien après a obeir les ordres i a enfrontar-se amb el foc enemic l'any 1859. És d'esperar que, per al seu propi bé, l'Estat Major de l'exèrcit italià s'abstindrà de prendre's llibertats amb un exèrcit que, tot i que sigui numèricament inferior, és intrínsecament superior al seu i, a més, controla una de les posicions més fortes d'Europa.

NOTES SOBRE LA GUERRA (IV)⁴

Suposem que un jove alferes prussià s'examina per a ascendir a tinent i li pregunten quin seria el pla més segur per a la invasió de Bohèmia per un exèrcit prussià. Suposem que el nostre jove alferes contesta: «El

4. [Article sense firma publicat al «Manchester Guardian», 3 de juliol de 1866.]

millor sistema és dividir les tropes en dos cossos iguals, enviar-ne un per l'est dels Reisingebirge, i un altre per l'oest, i efectuar llur junció a Gitschin.» ¿Què diria l'oficial examinador? Diria al jove candidat que el seu pla pecava contra les dues lleis principals de l'estratègia: primera, que mai no s'han de dividir les tropes de tal manera que no es puguin prestar un suport mutu sinó que, al contrari, cal mantenir-les ben unides; segona, que en cas d'avançar per rutes diferents, no es pot efectuar la junció de les diferents columnes en un punt situat a l'abast de l'enemic. En conseqüència, el pla proposat pel candidat és el pitjor de tots i només es pot prendre en consideració en el cas que no hi hagi a Bohèmia tropes enemigues. En resum: l'oficial que proposi un pla de campanya com aquest no és apte ni per a ascendir al grau de tinent.

Tanmateix, aquest és precisament el pla que ha adoptat el savi Estat Major de l'exèrcit prussià. Sembla increïble, però és així. Els prussians han comès el mateix error que va costar als italians la derrota de Custozza, però en unes condicions que el fan deu vegades pitjor. Els italians sabien, si més no, que amb deu divisions serien numèricament superiors a l'enemic. Els prussians han de saber que, si no separen llurs nou cossos, estaran, en el pitjor dels casos, numèricament igualats amb els vuit cossos de Benedek i que en dividir llurs tropes, exposen els dos exèrcits a la perspectiva gairebé ineluctable de veure's esclafats, l'un darrera l'altre, per un enemic numèricament superior. És totalment inexplicable que un pla com aquest s'hagi pogut discutir i, pitjor encara, adoptar per un organisme com l'Estat Major prussià, on hi ha homes de reconeguda capacitat; cal recordar, però, que el comandament suprem està en mans del rei Guillem. Ara, ningú no esperava, segurament, que es veiessin tan aviat les fatals conseqüències de l'atribució del comandament suprem als reis i als prínceps. Els prussians estan lliurant ara a Bohèmia un combat de vida o mort. Si s'impedeix la reunió dels dos exèrcits a Gitschin, si els dos exèrcits

són derrotats i han de retirar-se de Bohèmia, tornant-se a separar, la campanya s'haurà acabat virtualment. Benedek podrà llavors desinteressar-se de l'exèrcit del príncep hereu mentre aquest es retiri cap a Breslau, i concentrar tot el seu atac contra l'exèrcit del príncep Frederic Carles, el qual difícilment podrà escapar a la destrucció.

La qüestió és saber si s'ha impedit o no la junció dels dos exèrcits. En el moment que escrivim, les nostres notícies només arriben fins a la nit del divendres 29. Els prussians, expulsats de Gitschin (en llengua bohèmia es pronuncia Jicin) el 28 pel general Edelsheim, diuen que han tornat a assaltar la ciutat el 29 i aquesta és la darrera informació que tenim. Fins aquell moment, la junció no havia estat efectuada i quatre cossos d'exèrcit austríacs, com a mínim, i una part dels cossos d'exèrcit saxons s'havien enfrontat amb cinc o sis cossos prussians.

A mesura que anaven baixant cap a la vall pel vessant bohemi dels turons, les columnes de l'exèrcit del príncep hereu trobaven els austríacs esperant-les a punts favorables, és a dir, a punts on la vall s'eixampla i permet de presentar un ample front i impedir que les columnes prussianes es despleguin; a llur torn, els prussians enviaven tropes a través de les valls laterals, quan era practicable, per a prendre l'enemic pels flancs i la reraguarda. Així passa sempre en els combats de muntanya i això explica que en aquests casos es facin sempre tants presoners. D'altra banda, els exèrcits del príncep Frederic Carles i de Herwarth von Bittenfeld sembla que van travessar els passos gairebé sense resistència; les primeres topades van ésser a la línia del riu Iser, és a dir, gairebé a meitat de camí dels punts de partença respectius dels dos exèrcits. Seria inútil intentar de desembullar i harmonitzar els telegrams, terriblement contradictoris i, sovint, totalment falsos que ens han arribat els darrers tres o quatre dies.

Naturalment, els resultats del combat han estat molt fluctuants; a mesura que entraven en combat noves

forces, la victòria afavoria ara l'un, ara l'altre. Tanmateix, fins al divendres els resultats generals semblen favorables als prussians. Si han aconseguit de mantenir-se a Gitschin, és indubtable que la junció es deu haver efectuat dissabte o diumenge i que el principal perill deu haver passat. La lluita final per la junció es lliurarà, probablement, amb forces concentrades per ambdós costats i decidirà la campanya, durant un temps si més no. Si els prussians obtenen la victòria sortiran de les dificultats que ells mateixos s'han buscat, però podien haver aconseguit el mateix —i fins i tot més— sense exposar-se a perills tan innecessaris.

Els combats semblen haver estat molt durs. La primera brigada austríaca que es va enfrontar amb els prussians era la brigada «negra i groga», que a Schleswig va assaltar Königsberg, prop d'Oberselk el dia abans de l'evacuació de Dannervirke. Se'n diu negra i groga pel color dels uniformes dels dos regiments que la componen i sempre ha estat considerada com una de les millors brigades en servei. Ha estat derrotada, però, pel fusell d'agulla i més de 500 homes d'un dels seus regiments (Martini) han estat fets presoners després d'haver carregat cinc vegades en va contra les línies prussianes. En un combat posterior, l'enemic es va apoderar de la bandera del tercer batalló del regiment Deutschmeister. Aquest regiment, reclutat exclusivament a Viena, és considerat com el millor de tot l'exèrcit. Això vol dir que ja han entrat en acció les millors tropes. És indubtable que els prussians han d'haver actuat esplèndidament, malgrat el fet d'ésser un exèrcit de temps de pau. Quan es va declarar la guerra actual, es va apoderar de les tropes un esperit totalment distint, gràcies a l'escombrada general de tots els potentats del nord-oest. Aquest fet va donar a les tropes —exactament o erròniament, ens limitem a registrar el fet— la idea que les feien combatre per la unificació d'Àlemanya; els homes de la reserva i de la *Landwehr*, esquerps i sorruts fins aleshores, van travessar la frontera d'Àustria amb crits d'entusiasme. Per això han com-

batut tan bé; però cal atribuir la part principal dels èxits que deuen haver obtingut a llurs fusells de retrocàrrega; i si arriben a sortir de les dificultats en què els han ficat tan alegrement llurs generals, n'hauran de donar les gràcies als fusells d'agulla. Tots els informes coincideixen a assenyalar la immensa superioritat d'aquests sobre els fusells d'avancàrrega. Un sergent del regiment Martini, fet presoner, va dir al correspon-sal de la «Cologne Gazette»: «Hem fet tot el que es podia esperar d'uns bons soldats, però ningú no pot resistir un foc tan ràpid.» Si els austríacs són derrotats no serà pas per culpa del general Benedek ni del general Ramming ni del general Ramrod.

Al nord-oest, els hannoverians que es van poder adonar de llur situació per un fort atac de les avançades del general Manteuffel, es van rendir sota les ordres del general Flies. Cinquanta-nou batallons prussians han quedat, doncs, lliures per a actuar contra les tropes federals. La cosa ha arribat molt a temps, perquè Baviera encara no ha completat el seu armament; si hagués trigat una mica més, Prússia hauria necessitat moltes més forces per a sotmetre el sud-oest d'Alemanya. És ben sabut que Baviera actua amb molta lentitud i retard en els seus preparatius militars, però quan els completa pot enviar al combat de 60.000 a 80.000 homes ben preparats. És possible que aviat ens arribin notícies sobre una ràpida concentració de prussians al Main i sobre la iniciació d'actives operacions contra el príncep Alexandre de Hesse-Darmstadt i el seu exèrcit.

NOTES SOBRE LA GUERRA (V)⁵

La campanya iniciada pels prussians amb un enorme error estratègic ha estat duta endavant amb una

5. [Article sense firma publicat al «Manchester Guardian», 6 de juliol de 1866.]

energia tàctica tan terrible per part d'ells que ha acabat amb una victòria al cap de vuit dies, exactament.

A la nostra darrera nota dèiem que el pla prussià d'invasió de Bohèmia per dos exèrcits separats pels Reisingebirge només es podia justificar en el cas que a Bohèmia no hi haguessin tropes hostils. El misteriós pla del general Benedek sembla haver consistit essencialment en la creació d'aquesta situació. Sembla que a la zona nord-oest de Bohèmia, on, des del primer moment, vàrem esperar que es lliurarien els combats decisius, només hi havia dos cossos d'exèrcit austríacs —el primer (Clam Gallas) i el sisè (Ramming). Si la intenció era fer caure els prussians en una trampa, Benedek ho ha fet amb tanta perfecció que hi ha caigut ell mateix. En tot cas, l'avanç prussià en dues línies, amb una llenca de terreny de quaranta a cinquanta milles entre elles, cap a un punt de conjunció situat a dos dies de marxa del punt de partença i dins les línies enemigues, és una maniobra altament perillosa, sigui quina sigui la circumstància, una maniobra que s'hauria acabat en derrota si no hi hagués hagut l'estranya lentitud de Benedek, si les tropes prussianes no haguessin actuat amb una bravesa tan inesperada i si no haguessin tingut els fusells de retrocàrrega.

L'avanç del príncep Frederic Carles es va dur a terme amb tres cossos (el tercer, el quart i el segon, aquest darrer de la reserva), passant per Reichenberg, al nord d'una difícil serralada, pel flanc sud de la qual el general Herwarth avançava amb un cos i mig (el vuitè i una divisió del setè). Alhora, el príncep hereu romania a les muntanyes que rodegen Glatz amb els cossos primer, cinquè i sisè i els guàrdies. L'exèrcit estava dividit, doncs, en tres columnes —una a la dreta, composta per 45.000 homes, una altra al centre, amb 90.000 homes, i una altra a l'esquerra, amb 120.000 homes. Cap d'aquestes columnes no podia prestar suport a les dues restants durant alguns dies. Era una gran ocasió perquè un general que comptés amb un nombre de forces semblant pogués esclafar l'adversari, columna per co-

lumna. Però tot sembla indicar que no es va prendre cap iniciativa en aquest sentit. El 26, el príncep Frederic Carles va tenir la primera topada seriosa a Turnau amb una brigada del primer cos, després de la qual va establir comunicació amb Herwarth; el 27, aquest darrer va ocupar Münchengratz, mentre una primera columna de l'exèrcit del príncep hereu —el cinquè cos— avançava més enllà de Nachod i infligia pèrdues serioses al sisè cos d'exèrcit austríac, sota el comandament de Ramming; el 28, l'únic dia lleugerament desfavorable per als prussians, les avançades del príncep Frederic Carles van ocupar Gitschin, però es van haver de retirar davant l'atac de la cavalleria del general Edelsheim; alhora, el primer cos de l'exèrcit del príncep hereu era frenat amb algunes pèrdues a Tratenau pel desè cos d'exèrcit austríac de Gablenz i només va poder desfer-se'n amb l'avanç dels guàrdies cap a Eipel, seguint una ruta intermèdia entre el primer cos d'exèrcit prussià i el cinquè. El 29, el príncep Frederic Carles va assaltar Gitschin i l'exèrcit del príncep hereu va derrotar totalment el sisè, el vuitè i el desè cossos d'exèrcit austríac. El 30, un nou intent de Benedek de recuperar Gitschin amb el primer cos i l'exèrcit saxó va fracassar i els dos exèrcits prussians van poder efectuar la junció. Les pèrdues austríaques en homes representen com a mínim l'equivalent d'un cos d'exèrcit i mig; les dels prussians, en canvi, no arriben ni a una quarta part.

Veiem, doncs, que el 27 només hi havia disponibles dos cossos d'exèrcit austríacs, d'uns 33.000 homes cadascun; el 28 hi havia tres cossos disponibles; el 29, quatre i, si hem de creure un telegrama prussià, part d'un cinquè (el quart cos); fins al 30 no va poder acudir en suport el cos d'exèrcit saxó. Durant tot aquest temps hi va haver, doncs, dos —o tres— cossos fora de l'escenari de la lluita, mentre els prussians traslladaven a Bohèmia tots els homes de què disposaven. De fet, fins a la nit del 29 el conjunt de les tropes austríaques a la zona era a penes superior en nombre a

cadascun dels dos exèrcits prussians; a més, van entrar en acció successivament i els reforços no van arribar fins després de la derrota de les primeres forces entrades en combat; per tot això, el resultat va ésser desastrós.

Segons les informacions, el tercer cos d'exèrcit (sota el comandament de l'arxiduc Ernest) que va lluitar a Custozza va ésser enviat immediatament al nord per ferrocarril després d'aquesta batalla i pot ésser inclòs, en cert sentit, entre les forces de què disposava Benedek. Aquest cos, que hauria elevat a nou cossos la força global dels austríacs —encloent els saxons— no va poder arribar a temps per a les batalles dels darrers dies de juny.

Malgrat els errors de llur pla d'operacions, els prussians es van imposar per la rapidesa i l'energia de llur acció. En les operacions dels dos exèrcits prussians no s'observa la més mínima fallada. Llurs cops van ésser breus, durs i decisius, amb un èxit total. Van actuar amb la mateixa energia després de la junció dels dos exèrcits; van continuar la marxa i el 3 van trobar-se amb les forces combinades de Benedek, a les quals van infligir un darrer cop decisiu.

És difícil de creure que Benedek acceptés aquesta batalla de bon grat. És indubtable que la ràpida persecució dels prussians el va obligar a prendre una forta posició amb tot el seu exèrcit, per tal de reordenar les tropes i donar un dia d'avanç al comboi del seu exèrcit en retirada, esperant que no l'atacarien durant el dia i que podria retirar-se durant la nit. Un home en la seva situació, amb quatre dels seus cossos d'exèrcit totalment delmats i després d'unes pèrdues tan terribles no podia desitjar una batalla decisiva, podent com podia retirar-se amb seguretat. Però tot sembla indicar que els prussians el van obligar a presentar batalla: el resultat va ésser la derrota total dels austríacs, els quals, si no s'arriba a un armistici, deuen estar ara intentant d'arribar a Olmütz o a Viena, en les condicions més desfavorables, perquè el més lleuger movi-

ment de flanquejament dels prussians per llur dreta allunyarà nombrosos destacaments de la ruta directa i els durà cap als turons de Glatz, on seran fets presoners. L'«exèrcit del nord», el més esplèndid d'Europa fa deu dies, ha deixat d'existir.

És indubtable que això es deu en part al fusell d'agulla, amb el seu tir ràpid. És dubtós que sense ell els dos exèrcits prussians haguessin arribat a fer la junció; i és segur que un èxit tan immens i ràpid no s'hauria pogut aconseguir sense un foc tan superior, perquè l'exèrcit austríac és menys vulnerable al pànic que la majoria dels exèrcits europeus. Però d'altres circumstàncies han d'haver contribuït a l'èxit. Ja hem esmentat l'excel·lent disposició d'ànim i la decidida acció dels dos exèrcits prussians des de l'instant que van entrar a Bohèmia. Podem afegir que en aquesta campanya van abandonar el sistema de columnes i van fer avançar les masses principalment en línies desplegadas, de tal manera que tots els fusells poguessin entrar en acció i els homes oferissin el menor fitó possible a l'artilleria. Cal reconèixer que aquests moviments —tant en la marxa com davant l'enemic— es van realitzar amb un ordre i una exactitud que ningú no podia esperar d'un exèrcit i una administració rovellats per cinquanta anys de pau. Finalment, tothom deu estar sorprès per la bravesa demostrada per aquestes joves tropes en tots els combats, sense excepció. Està molt bé dir que els fusells de retrocàrrega ho van fer tot, però aquests fusells no disparen sols, han d'ésser duts per cors intrèpids i braços forts. Els prussians han lluitat sovint contra forces superiors i gairebé sempre han estat a l'atac; això vol dir que els austríacs han pogut escollir el terreny. En atacar posicions fortes i ciutats fortificades, els avantatges del fusell de retrocàrrega pràcticament desapareixen i cal actuar amb la baioneta; així s'ha esdevingut en moltes ocasions. Cal dir, a més, que la cavalleria ha actuat amb la mateixa bravesa i les úniques armes amb què compta en la càrrega són el fred acer i la velocitat dels cavalls. Els *canards* fran-

cesos que deien que la cavalleria prussiana atacava primer l'adversari amb foc de carrabina (fusell de retrocàrrega o d'un altre tipus) i carregava després contra ell amb l'espasa a la mà, només es podien originar en un país la cavalleria del qual ha emprat sovint aquesta tàctica i sempre s'ha vist derrotada per la superior empenta de l'enemic en la càrrega. No és possible l'error: en una sola setmana, l'exèrcit prussià s'ha posat a l'altura dels seus èxits anteriors més grans i ara es pot enfrontar amb plena confiança contra qualsevol adversari. No es recorda cap campanya que hagi acabat amb un èxit tan rotund i sense cap retrocés important. Potser l'únic cas és el de la campanya de Jena, que va anihilar els prussians de l'època; també es podria citar —exceptuant, però, la derrota de Ligny— la campanya de Waterloo.

Quarta part
ANTOLOGIA DE CARTES

Quarta part

ANTOLOGIA DE CARTES

Introducció

Engels era un corresponsal molt prolífic. La seva correspondència amb Marx, sobretot la que van sostenir entre 1850 i 1870, quan Marx vivia a Londres i Engels a Manchester, ja fa temps que és considerada com un veritable text clàssic del comunisme. Lenin observava que Marx i Engels, en llur correspondència, aplicaven contínuament la dialèctica materialista «a la reconstrucció de tota l'economia política, partint dels seus fonaments; a la història, a la ciència natural, a la filosofia i a la política i la tàctica de la classe obrera». La correspondència Marx-Engels projecta llum sobre la famosa associació dels fundadors del marxisme. Engels s'escrivia, naturalment, amb moltes més persones. Estava en contacte estret amb els vells revolucionaris de 1848, alguns dels quals havien emigrat a Anglaterra i Amèrica; d'altres continuaven vivint a Alemanya. En les dècades de 1870 i 1880, particularment després del col·lapse de la Primera Internacional, Engels va sostenir correspondència amb els líders socialistes de molts països —Alemanya, França, Espanya, Itàlia, Rússia i els Estats Units. Engels tenia grans dots de lingüista i sovint escrivia als seus corresponsals estrangers en llur pròpia llengua. Les cartes d'Engels que reproduïm en aquesta secció toquen tota mena de temes: des de les qüestions purament personals —com la de les seves insatisfactòries relacions amb el pare, per exemple— fins a les seves opinions sobre les ciències naturals.

I. Engels i el seu pare

*D'Engels a Marx*¹

Barmen, 20 de gener de 1845

...En vista de les cares llargues que feien els meus pares, he seguit el consell del meu cunyat i m'he ficat a treballar en una oficina durant unes setmanes, fent un pas més cap a la carrera comercial. També han influït en la meua decisió les circumstàncies relacionades amb el meu afer amorós. Però la perspectiva sempre m'ha desagradat, des del primer moment. El petit comerç és horrible, Barmen és horrible, i la pèrdua de temps és horrible. Per damunt de tot, és horrible de pertànyer a la burgesia i estar relacionat amb propietaris de fàbriques. És horrible de fer el paper d'un membre de la burgesia i dedicar-te activament a oposar-te als interessos dels obrers. Uns quants dies a la fàbrica del meu pare han bastat per a fer-me recordar els horrors que estava a punt d'oblidar...

*D'Engels a Marx*²

Barmen, 17 de març de 1845

...Faig, realment, una vida de gos. Els mítings comunistes i el «caràcter dissolut» d'alguns dels comunistes locals amb qui estic en estret contacte han desvetllat tot el fanatisme religiós del meu pare. La seva ira ha augmentat per la meua ferma negativa a dedicar-me al comerç. Finalment, la meua aparició pública com a comunista declarat ha provocat en ell una veritable fúria burgesa. Intenta de posar-te en el meu lloc. Me'n vull anar d'aquí a quinze dies aproximadament,

1. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. I, pp. 12-13.]

2. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. I, pp. 19-21.]

i per això no em puc permetre el luxe d'una baralla. El que faig, doncs, és ignorar les crítiques de la meua família. Ells no hi estan acostumats i encara es posen més de mal humor. Si rebo una carta, tots l'oloren abans que arribi a les meves mans. Saben que tota la correspondència em ve de comunistes i per això cada vegada que truca el carter hi ha una onada de sant terror que em fa perdre el cap. Si surto, les mateixes cares llargues. Si m'assec a la meua habitació i escric —i ells saben que escric sobre el comunisme— exactament igual... A més, el meu pare és tan estúpid que tot ho fica en un mateix sac: el comunisme i el liberalisme són moviments igualment «revolucionaris» i —malgrat el que jo pugui dir-li— intenta de fer-me responsable de totes les infàmies perpetrades per les classes mitges al Parlament anglès.

Per acabar-ho d'adobar, a casa meua estem en plena època de pietat religiosa. La setmana passada van confirmar dues de les meves germanes i avui tots els parents han anat a rebre la comunió. El pa consagrat ha fet molt bé la seva obra i les cares d'aquest matí són més llargues que mai. Sort que ahir al vespre vaig poder passar la vetllada amb Hess a Elberfeld. Vàrem discutir sobre el comunisme fins a les dues de la matinada. Avui les cares eren llargues per l'hora tardana en què vaig tornar; qui més qui menys sospitava que m'havien tancat al calabós. Fins que algú ha tingut el valor de preguntar-me sense embuts on havia estat. «Vaig estar amb Hess», he contestat. «Amb Hess! Déu meu!» Pausa. Consternació cristiana en totes les cases. «Quina companyia t'has triat!» I més sospirs. N'hi ha per a fer-me tornar boig. No et pots ni imaginar la malícia que hi ha darrera aquesta salvatge persecució cristiana de la meua «ànima»... Sento un gran afecte per la meua mare, una dona de caràcter agradable i noble. Però quan està amb el meu pare perd tot l'esperit d'independència. Si no fos per la meua mare, no dubtaria ni un moment a refusar de fer ni la més mínima concessió a un pare tan fanàtic i despòtic...

*D'Engels a Marx*³
Manchester, 6 de juliol 1851

He estat trotant amb el meu pare d'un costat a l'altre durant tota una setmana, i ara que l'he enviat a casa sa i estalvi et puc trametre, finalment, un gir postal de cinc lliures. En general, estic satisfet de la trobada. El pare em necessita aquí durant tres anys, almenys. No m'ha exigit cap promesa ni jo n'he feta cap. No li he dit que em quedaria aquí, ni tan sols per tres anys. No m'ha exigit que abandoni les meves feines literàries ni que em comprometi a no moure'm si esclata la revolució...

Però si el pare s'hagués quedat uns dies més, ens hauríem barallat. L'home no pot suportar la bona fortuna. Quan les coses li van bé s'excedeix i actua provocadorament com un mestre d'escola. És estúpid i manca de tacte en els negocis. L'últim dia de la seva estada, per exemple, va aprofitar que un dels Ermen era present per a llançar-se a una gran lloança de les institucions prussianes. Creia que jo no em mouria ni diria res. Amb uns quants mots i un cop d'ull furiós en vaig tenir prou per a fer-lo callar. Però l'incident va bastar per a tornar a refredar les nostres relacions, precisament en el moment d'anar-se'n. Estic segur que intentarà de venjar-se. Ja ho veurem. No crec que el contratemps influeixi en el meu futur aquí —és a dir, en la meua posició financera—, però jo preferiria una freda relació comercial a totes les protestes d'amistat, que no són més que pura faramalla...

*D'Engels a Marx*⁴
Manchester, 8 de setembre de 1851

Divendres al vespre vaig rebre una carta del meu pare en què em diu que despenc massa diners i que he de viure amb cent cinquanta lliures anuals. Natural-

3. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. I, pp. 212-13.]

4. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. I, p. 258.]

ment, no penso pas acceptar aquest ridícul suggeriment, sobretot perquè va acompanyat de l'amenaça que, en cas necessari, enviarà instruccions als Ermen perquè limitin el meu sou a aquesta xifra. Li contestaré de seguida que si intenta de posar en pràctica aquest truc indigne no posaré més els peus a l'oficina i me n'aniré a Londres immediatament. L'home sembla boig. L'assumpte és especialment ridícul i desagradable perquè havíem arribat a un acord verbal i jo no li he donat cap motiu per a canviar de pensament. Crec que amb l'ajuda del meu germà arreglaré la cosa. Malgrat tot, hauré d'estalviar una mica. Ja he despès dues-centes trenta lliures i no vull que aquesta xifra augmenti gaire més abans de novembre, quan farà un any que sóc aquí. És una mala passada molt desagradable i estic furiós per la manera com ha actuat el meu pare. És cert que aquest any no guanyarà tant com l'any passat, però això es deu enterament a la mala gestió dels seus socis i jo no tinc cap control sobre aquest aspecte de l'empresa.

*D'Engels a Marx*⁵
Manchester, 4 de març de 1853

...Em veig obligat a reformar les meves despeses personals. D'aquí una setmana o quinze dies em traslladaré a una vivenda més barata i em dedicaré a beure coses més lleugeres, per tal de preparar-me pel gran moment de fer balanç. Gràcies a Déu, l'any passat me les vaig arreglar per a engolir la meitat dels beneficis del meu pare en l'empresa. Quan arribi el vell, em traslladaré una altra vegada a una bona casa i compraré vins de categoria i bons cigars, per tal d'impresionar-lo. *Voilà la vie...*

5. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. I, p. 451.]

II. La baralla d'Engels amb Marx, 1863

*D'Engels a Marx*¹
13 de gener de 1863

Comprendràs que la teva insensibilitat davant la meua desgràcia m'ha impedit totalment de contestar-te més aviat. La cosa m'ha afectat molt a fons i tots els amics —fins i tot les coneixences burgeses i filistees— m'han donat més mostres d'amistat i de comprensió que no esperava. Sembla que tu vas considerar que el moment era oportú per a demostrar la teua duresa de cor.² Bé, tu mateix. Ja saps quin és l'estat de les meves finances. Saps, també, que faré tot el que pugui per a alleujar la teua situació econòmica. Però has de saber que en aquest moment no puc disposar de la suma que em demanes.

*D'Engels a Marx*³
26 de gener de 1863

Gràcies per la teua sinceritat. Comprends la impressió que em va fer la teua penúltima carta. És forçós que

1. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. 3, p. 118. Mary Burns, amb qui Engels havia viscut durant molts anys, va morir el gener de 1863. Engels va considerar que Marx no li havia demostrat cap sentiment de simpatia i afecte davant la pèrdua que havia sofert.]

2. [A l'esborrany de la carta, Engels havia escrit: «Gaudeix de la teua victòria. Ningú no t'ho escatimarà.»]

3. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. 3, p. 121. En la seva resposta a la carta d'Engels del 13 de gener de 1863, Marx va escriure: «Ha estat un gran error per part meua escriure't tal com ho vaig fer; em va saber greu de seguida que vaig haver posat la carta al correu.» Marx explicava que la seva actitud no era deguda a la «duresa de cor» sinó a les preocupacions que li causava la seva greu situació econòmica.]

la mort d'una noia amb qui has viscut durant anys t'afecti profundament. Amb ella, vaig tenir la sensació d'enterrar l'última resta de la meva joventut. Quan vaig rebre la teva carta, encara no l'haviem enterrada. Et diré que vaig estar pensant en la carta més d'una setmana. No podia oblidar-la. Bé, no importa. La teva última carta aclareix les coses i m'agrada saber que quan vaig perdre Mary no vaig perdre, també, el millor i més antic amic.

III. Engels à Manchester, 1850-70

D'Engels a Marx

Manchester, 17 de desembre de 1850

...Et prego que donis les gràcies a la teva dona per la seva amable carta. Dubto que arribi a ésser algun dia un «rei del cotó». El meu pare no sembla pas voler que m'estigui aquí més temps de l'absolutament necessari. Bé, ja veurem. Peter Ermen² es passeja com una guineu en una trampa i intriga perquè me'n vagi. El pobre diable creu realment que pot arribar-me a enutjar.

D'Engels a Weydemeyer³

Manchester, 23 de gener de 1852

...De moment, haig d'estar-me aquí, a Manchester; afortunadament tinc una feina independent, amb molts avantatges: Marx i altres amics vénen a visitar-me de tant en tant, des de Londres. Weerth és a Bradford i hem establert una mena de servei de llançadora entre les dues ciutats, perquè el tren només triga dues hores i mitja. Però és probable que se'n vagi aviat: no pot suportar de viure en aquell forat brut i fastigós i no és prou calmos per a romandre en un mateix lloc un any sencer...

1. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. I, pp. 122-23.]
2. [Soci del pare d'Engels.]
3. [De Karl MARX i Friedrich ENGELS, *Letters to Americans, 1848-1895*; International Publishers, Nova York; New World Paperbacks, 1963, p. 33.]

*D'Engels a Marx*⁴
Manchester, 1 de juliol de 1869

Hurra! Avui he acabat amb el dolç comerç i sóc un home lliure. Ahir vaig resoldre totes les qüestions importants amb el bon Gottfried⁵ i va haver de cedir completament. Tussy⁶ i jo hem celebrat el meu primer dia de llibertat amb una llarga passejada pel camp...

*D'Engels a Marx*⁷
Manchester, 15 de maig de 1870

...Durant els últims dies he passat força temps assegut a l'escriptori de l'alcova,⁸ on vam seure junts fa vint-i-quatre anys. El lloc m'agrada molt. La finestra de vidres de color hi assegura sempre una atmosfera agradable. El vell Jones, el bibliotecari, encara és viu, però és molt vell i ja no treballa.⁹ Aquesta vegada no l'he vist...

4. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. 4, p. 198.]
5. [Gottfried Ermen, soci d'Engels.]
6. Eleanor Marx, senyora Aveling: la filla petita de Marx.]
7. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. 4, p. 328.]
8. [De la biblioteca de Chetham.]
9. [Thomas Jones va ésser bibliotecari de Chetham entre 1845 i 1875.]

IV. Les ciències naturals

*D'Engels a Marx*¹
30 de maig de 1873

Aquest matí, mentre era al llit, se m'han acudit algunes idees dialèctiques sobre les ciències naturals.

La ciència es refereix a la matèria —o als cossos— en moviment. La matèria i el moviment s'han de considerar conjuntament. Només podem reconèixer la natura i el tipus de matèria en relació amb el moviment. No podem afirmar res sobre els cossos si no estan en moviment i tenen relació amb altres cossos. Un cos només revela allò que és quan està en moviment. La ciència reconeix, doncs, els cossos examinant-los en moviment i en relació recíproca. Identificar les diferents classes de moviment és identificar els cossos mateixos. L'examen d'aquestes diferents classes de moviment és la tasca principal de la investigació científica.²

1) *Moviment mecànic*. És el tipus de moviment més simple. És el canvi d'un lloc a un altre (en el temps, per a fer content el vell Hegel).

a) Normalment, un cos aïllat és incapaç de mo-

1. [Publicada a *Gesamtausgabe*, III part, vol. 4, pp. 396-98.]
2. [Carl Schorlemmer va afegir aquí una nota marginal: «Molt bé. Estic d'acord.» Carl Schorlemmer (1834-92) va néixer a Darmstadt. Va estudiar química a les Universitats de Giessen i Heidelberg i l'any 1859 es va traslladar a l'Owens College de Manchester, com a ajudant del professor Roscoe. Schorlemmer va ésser un dels peoners de l'estudi de la química orgànica a Anglaterra i va col·laborar amb Roscoe en la redacció d'un llibre de text sobre la disciplina. Va conèixer Engels a Manchester i va compartir les seves concepcions polítiques. Marx i Engels consultaven sovint Schorlemmer quan estudiaven els problemes científics. Schorlemmer es va adherir a l'Associació Internacional de Treballadors.]

viment, bé que —relativament parlant— la *caiguda* es pugui considerar com un moviment d'aquest tipus. Hem de considerar, seguidament, la situació en què diversos cossos es mouen cap al mateix punt central. Si un cos aïllat es mou en una direcció que no sigui cap al centre, està sotmès encara a les lleis de la caiguda, bé que aquestes lleis siguin modificades.³

b) Les lleis de la caiguda es transformen en lleis de les trajectòries i duen directament al moviment recíproc de diversos cossos. Això ens fa considerar el moviment dels planetes i les estrelles i el fenomen de l'equilibri temporal o aparent dels cossos en moviment. El resultat *real* d'aquest tipus de moviment és sempre el *contacte* entre els cossos mòbils —és a dir, els uns cauen sobre els altres, recíprocament.

c) Les lleis de la mecànica del contacte quan els cossos mòbils topen. Això implica una consideració de les palanques, els plans inclinats, etc. Però l'estudi de les conseqüències del contacte dels cossos ha d'anar més lluny. Hi ha dos aspectes dels cossos que han entrat en contacte: la fricció i l'impacte. Una de les característiques d'ambdues formes de contacte és aquesta. En certes condicions, si el contacte és prou violent, el contacte dels cossos produeix *nous* resultats que no són únicament resultats mecànics. El contacte de cossos pot dur a la creació de calor o de llum o d'electricitat o d'acció mecànica.

2) La *física* pròpiament dita és la ciència que tracta d'aquestes formes del moviment. Després d'examinar cada forma del moviment, el físic pot mostrar que, en determinades circumstàncies, totes aquelles es converteixen les unes en les altres. Finalment, descobreix que totes les formes de moviment —en un determinat grau d'intensitat que varia segons el tipus dels cossos posats en moviment— produeixen resultats que transcendeixen la física. Són canvis *químics* en l'estructura interna dels cossos.

3. [Nota marginal de Carl Schorlemmer: «Exacte».]

3) La *química*. En examinar les formes de moviment de què ja hem parlat no té gaire importància saber si els cossos en moviment són animats o inanimats. Els fenòmens que hem estat considerant són especialment visibles en el moviment dels cossos inanimats. Però el químic només pot distingir la natura química dels cossos més importants en les substàncies vives. En el futur, la química s'haurà de centrar cada vegada més en el problema de la producció artificial de substàncies vives. La química és l'anella intermèdia entre les ciències inorgàniques i les orgàniques. La transició dialèctica només es produirà quan la química s'hagi convertit realment en una ciència orgànica o quan estigui a punt de fer-ho.⁴

4) L'organisme. De moment, m'abstinc de ficar-me en la dialèctica d'aquest aspecte de la qüestió.⁵

Si creus que de debò he descobert alguna cosa, guarda-t'ho per a tu. No vull que algun anglès repugnant em robi la idea. I caldrà encara molt de temps per a donar-li forma.

4. [Nota marginal de Carl Schorlemmer: «Aquesta és la qüestió».]

5. [Nota marginal de Carl Schorlemmer: «Jo també».]

V. La morf de Marx, 1883

D'Engels a Sorge¹
15 de març de 1883

...Schorlemmer i jo teníem la intenció de visitar Marx el dia de Cap d'Any² quan va arribar la notícia que Tussy³ anés de seguida al seu costat. Després hi va haver la mort de Jenny⁴ i ell va tenir un altre atac de bronquitis. Després de tot el que havia passat, i a la seva edat, era perillós. Es van presentar una sèrie de complicacions, sobretot un abscess al pulmó i una pèrdua d'energia terriblement ràpida. Malgrat tot, la malaltia va evolucionar favorablement i divendres passat el metge de capçalera, un dels metges joves més destacats de Londres, especialment recomanat per Ray Lankester, ens va donar les millors esperances de recuperació. Però qualsevol que hagi examinat teixit pulmonar amb el microscopi sap que hi ha un gran perill de ruptura d'un vas sanguini per causa d'un pulmó supurant. Per això, durant les últimes sis setmanes, cada matí temia trobar les cortines abaixades en girar la cantonada. En arribar ahir a la tarda, a dos quarts de tres, la millor hora per a visitar-lo, vaig trobar la casa en plors. Semblava que el final era pròxim. Vaig preguntar què havia passat, vaig intentar d'arribar al fons de l'assumpte, consolar la gent. Hi havia hagut una petita hemorràgia i, de sobte, havia entrat en una ràpida prostració.

1. [De Karl MARX i Friedrich ENGELS, *Letters to Americans, 1848-1895*, International Publishers, Nova York; New World Paperbacks, 1963, pp. 134-36.]

2. [Marx havia visitat l'illa de Wight.]

3. [Eleanor Marx, senyora Aveling: filla de Marx.]

4. [Jenny Marx, senyora Longuet: filla de Marx.]

La nostra bona Lenchen,⁵ que l'havia tractat millor que una mare, va pujar l'escala i va tornar de seguida. Em va dir que estava mig adormit i que jo podia entrar. Vaig entrar a l'habitació; estava adormit, però per a no despertar-se mai més. El pols i la respiració s'havien aturat. En aquells dos minuts havia mort en pau i sense dolor...

La humanitat ha perdut un cap, el cap més gran de la nostra època. El moviment proletari continua, però ja no existeix el punt central cap al qual es giraven espontàniament els francesos, els russos, els americans i els alemanys en els moments decisius per a rebre sempre aquell consell clar i incontestable que només el geni i un coneixement perfecte de la situació permeten de donar. Els llumeners locals i els talents de segona fila, per a no parlar dels embaucadors, tenen ara el camí lliure. La victòria final és certa, però les giragonses, els errors temporals i locals —tan inevitables fins i tot en vida d'ell— seran més grans que mai. Tanmateix, hem de dur la tasca endavant. Altrament, per què som aquí? I aquesta desgràcia no ens ha de fer perdre pas el coratge.

5. [Helene Demuth, majordoma de Marx.]

VI. El perill de guerra mundial, 1888

D'Engels a Sorge.¹
7 de gener de 1888

...Una guerra... ens faria anar molts anys enrera. El xovinisme ho faria anar tot en orri, perquè seria una lluita per l'existència. Alemanya mobilitzaria uns cinc milions d'homes armats o el deu per cent de la població; els altres països mobilitzarien entre el quatre i el cinc per cent (Rússia proporcionalment menys). En total, hi hauria de deu a quinze milions de combatents. M'agradaria saber com s'arribaria a alimentar-los. La devastació seria com la de la Guerra dels Trenta Anys. I malgrat les colossals forces llançades al combat, la decisió no seria pas ràpida. França està protegida al nord-est i al sud-est per una sèrie de fortificacions, al llarg de la frontera, i les noves fortificacions al voltant de París són exemplars. Podrà, doncs, resistir molt de temps. Tampoc no s'ha de creure que Rússia caurà amb un atac llampec. Si tot va, doncs, com vol Bismarck, caldrà exigir a la nació molt més que mai i és molt possible que l'ajornament de la victòria decisiva i les derrotes parcials provoquin un aixecament interior. Però si els alemanys fossin derrotats d'entrada i obligats a adoptar una defensiva permanent, les coses començarien a marxar. Si la guerra s'acabés sense pertorbacions interiors, Europa cauria en un estat d'exhaustió com no ha conegut des de fa dos-cents anys. La indústria nord-americana s'imposaria llavors en tota la línia i ens posaria davant l'alternativa del retorn a la pura

1. [De Karl MARX i Friedrich ENGELS, *Letters to Americans, 1848-1895*, International Publishers; New World Paperbacks, 1963, pp. 194-95.]

agricultura d'*autoconsum* (perquè el blat nord-americà impedeix tota altra solució) o de la transformació social. Crec, per tant, que ningú no pensa dur les coses a l'extrem, anar més enllà d'un simulacre de guerra. Però quan es dispara el primer tret es perd el control i el cavall es pot desbocar...

VII. La visita d'Engels a Alemanya l'any 1893

*D'Engels a Laura Lafargue*¹
Zürich, 21 d'agost de 1893

...He trobat Alemanya totalment canviada. A tot arreu hi ha xemeneies de vapor, però no prou nombroses per a causar molèsties amb llur fum (si més no, per allí on jo he passat). Colònia i Magúncia han sofert una gran transformació. La vella ciutat és encara al mateix lloc, però al voltant o al costat d'ella ha sorgit una nova ciutat amb esplèndids edificis disposats d'acord amb un pla ben fet, amb grans establiments industrials en barris especialment destinats a ells, per tal de no perjudicar l'aspecte o la comoditat dels altres. Colònia és la que més ha progressat; gairebé ha triplicat el nombre d'habitants; el Ring és un carrer esplèndid, sense parió a tot Anglaterra. Magúncia també creix, però a un ritme més lent. A Estrasburg es veu clarament la separació entre la vella ciutat i el nou districte format pels edificis universitaris i governamentals; és una addició externa, no un creixement natural...

*D'Engels a Sorge*²
Londres, 7 d'octubre de 1892

...He trobat Alemanya totalment canviada després d'una absència de disset anys. La indústria s'ha desenvolupat enormement, l'agricultura —gran i petita— ha

1. [De *Frederick Engels-Paul and Laura Lafargue Correspondence*, vol. III, Edicions en Llengües Estrangeres, Moscou, p. 283. La carta va ésser escrita en anglès.]

2. [De *Karl Marx i Friedrich Engels, Letters to Americans, 1848-1895*, International Publishers; New World Paperbacks, 1963, p. 255.]

millorat *moltíssim*; el resultat de tot això és que el nostre moviment fa excel·lents progressos. La nostra gent s'ha hagut de guanyar la mica de llibertat de què gaudeix —l'ha haguda de guanyar especialment als *Landräte*³ i la policia, *després* de la promulgació, sobre el paper, de les lleis respectives. Per això trobem entre els nostres una actitud confiada, ferma, com mai no he vist entre els burgesos alemanys. Naturalment, es podrien fer moltes crítiques de detall —la premsa del partit, per exemple, no està al nivell d'aquest, especialment a Berlín. Però les masses són excel·lents i, en general, millors que els líders o, si més no, que molts dels que han assumit el paper de líders. Amb aquestes masses, es pot aconseguir tot; només se senten felices en la lluita; només viuen per a la lluita i s'avorreixen quan els adversaris no els donen cap feina. És un fet que la majoria acollirien una nova llei contra els socialistes amb burles, per no dir que amb veritable alegria —perquè almenys tindrien alguna cosa nova a fer cada dia...

3. [Comissaris de dictricte.]

Obres principals de Friedrich Engels¹

LLIBRES I ARTICLES

Fins a 1845

Articles sobre problemes econòmics i socials d'Anglaterra a la «*Rheinische Zeitung*» (9 de desembre de 1842); a «*Schweizerischer Republikaner*» (2 de juny de 1843) [a *Gesamtausgabe*, I (2), pp. 351-75]; a «*The New Moral World*» (4 de novembre de 1843-3 de febrer de 1844) [a *Gesamtausgabe*, I (2) pp. 435-55], a «*Vorwärts*» (París, 31 d'agost-11 de setembre de 1844 i 18 de setembre-19 d'octubre de 1844) [a *Gesamtausgabe* I (4), pp. 291-334].

Recensió de l'obra de Thomas Carlyle, *Past and Present* als «*Deutsch-Französische Jahrbücher*» (París, 1844) [a *Gesamtausgabe*, I (2), pp. 405-31].

Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie («*Deutsch-Französische Jahrbücher*», 1844) [a *Gesamtausgabe*, I (2) pp. 379-404]; traducció anglesa com a apèndix a l'obra de Karl Marx *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844* (Foreign Languages Publishing House, Moscou, 1961).

Articles i discursos sobre el comunisme al *Deutsches Bürgerbuch* (Darmstadt, 1845) [a *Gesamtausgabe*, I (4), pp. 351-66] i als «*Rheinische Jahrbücher*» (Darmstadt, 1845) [a *Gesamtausgabe* I (4), pp. 369-90].

Die Lage der arbeitenden Klasse in England, 1845, [a *Gesamtausgabe*, I (4), pp. 5-282, ed. per V. Adoratskij]. Primera traducció anglesa, *The Condition of the Working Class in England in 1844*, per Florence Kelley Wischnewetzky, publicada als Estats Units l'any 1887 i al Regne Unit l'any 1892. L'any 1958, Basil Blackwell va publicar una nova traducció anglesa per W. O. Henderson i W. H. Chaloner, *The Condition of the Working Class in England*. L'any 1933 es

1. [Basat en l'apèndix sobre les obres d'Engels a Maximilien RUBEL, *Bibliographie des oeuvres de Karl Marx*, 1956, pp. 242-58.]

va publicar una traducció francesa a càrrec de Brache.

Article sobre la vaga dels treballadors de la construcció de Manchester, a «Des Westfälische Dampfboot» (gener i febrer de 1846) [a *Gesamtausgabe*, I (4), pp. 393-405]. Traducció anglesa a l'edició Henderson-Chaloner de *The Condition of the Working Class in England*, pp. 337-52.

Karl Marx i Friedrich Engels, *Die Deutsche Ideologie*. Traducció anglesa, *The German Ideology*, Lawrence and Wishart, Londres, 1965.

1846-49

Das Manifest der kommunistischen Partei per Marx i Engels, 1848. El mateix any 1848 se'n van publicar tres edicions —dues per J. E. Burghard de 46 Liverpool Street, Bishopsgate, Londres, i una per R. Hirschfeld, de 48 Clifton Street, Finsbury Square, Londres, [*Gesamtausgabe*, I (6), pp. 682-86]. Traducció anglesa per Helen Macfarlane a «The Red Republican» (23 i 30 de novembre de 1850). Edició del centenari a cura de Harold Laski, *The Communist Manifesto: Socialist Landmark* (1948). Noves introduccions per Marx i Engels a les reedicions de 1872 i 1882 i d'Engels a les reedicions de 1883, 1888 i 1890.

Engels va escriure nombrosos articles sobre els afers del moment a la «Neue Rheinische Zeitung» entre el primer de juny de 1848 i el 29 d'abril de 1849. A *Gesamtausgabe* I (7) i també a K. Marx-F. Engels, *Die Revolution von 1848: Auswahl aus der Neuen Rheinische Zeitung*, 1955. Vegeu Marx und die «Neue Rheinische Zeitung» a «Der Sozialdemokrat» del 13 de març de 1884.

1850

Article *The Ten Hours Question*, a la «Democratic Review» març 1850.

Articles a la «Neue Rheinische Zeitung», Londres, Hamburg; Nova York, 1850; reeditats l'any 1955:

Die deutsche Reichsverfassungskampagne (gener i febrer 1850).

Für die Republik zu sterben (març 1850).

Die englische Zehnstundenbill (abril 1850).

Recensió de l'obra de Thomas Carlyle, *Latter Day Pamphlets*, (abril 1850).

Der deutsche Bauernkrieg (maig-octubre 1850), articles reeditats per Engels en forma de llibre l'any 1870. Traducció anglesa: *The Peasant War in Germany* (amb apèndixs sobre «La marca» i «La història de la pagesia prussiana»), publicada per Foreign Languages Publishing House, Moscou, 1956.

1851-52

Vint articles sobre la revolució de 1848 a Alemanya al «New York Daily Tribune» (25 d'octubre de 1851 a 22 de desembre de 1852) firmats per Karl Marx però escrits per Engels. Publicats en forma de llibre l'any 1896: *Revolution and Counter Revolution in Germany*; editat per Eleanor Marx-Aveling, la qual va atribuir els articles al seu pare. L'any 1933 es va publicar una edició nord-americana: *Germany: Revolution and Counter Revolution*.

1853-55

Articles sobre la qüestió oriental i la guerra de Crimea al «New York Times» (1853-54). Alguns van ésser reeditats l'any 1897 per Eleanor Marx-Aveling i E. Aveling —els quals els atribuïen a Marx— sota el títol de *The Eastern Question*.

Deutschland und der Panlawismus, a «Neue Oder Zeitung», Breslau, 21 i 24 abril 1855.

Tres articles sobre els exèrcits europeus a «Putnam's Monthly Magazine», Nova York, agost-desembre 1855.

1857-58

Articles sobre temes militars a la *New America Cyclopaedia*. Entre aquests articles hi ha els titulats «Exèrcit», «Canó», «Fortificació», «Infanteria», «Flota», «Blücher», «Armada» i «Aboukir».

1859

Po und Rhein, 1859, pamflet anònim. Marx va revelar aviat el nom de l'autor a «Das Volk», Londres.

Dos articles a «Das Volk», Londres, 6 i 20 d'agost, 1859, sobre l'obra de Karl Marx, *Zur Kritik der politischen Ökonomie*.

1860-62

Savoyen, Nizza und der Rhein, 1860, continuació de *Po und Rhein*. Els dos opuscles, editats per E. Bernstein, van ésser reeditats per Dietz l'any 1915 a Stuttgart.

Article sobre els voluntaris anglesos a l'«Allgemeine Militär-Zeitung», Darmstadt, 8 de setembre de 1860. Reeditat en anglès al «Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire», 14 de setembre de 1860. Entre setembre de 1860 i març de 1862, Engels va publicar en aquest mateix periòdic vint-i-vuit articles més. Reeditats en *Engels as a Military Critic* (ed. per W. H. Chaloner i W. O. Henderson, 1959). Articles sobre temes militars al «New York Daily Tribune», febrer a setembre de 1860 i a l'«Allgemeine Militär-Zeitung», 1 i 8 de novembre de 1862.

Dos articles sobre la guerra civil nord-americana al «Volunteer Journal», 6 de desembre de 1861 i 14 de març de 1862. Reeditats a *Engels as a Military Critic* (ed. per W. H. Chaloner i W. O. Henderson, 1959).

1864

Carta sobre la guerra de Schleswig-Holstein al «Manchester Guardian», 16 de febrer de 1864. Reeditada a *Engels as a Military Critic* (ed. per W. O. Henderson i W. H. Chaloner, 1959).

1865

Die Preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei, 1865 opuscle de crítica contra els partidaris de Lassalle.

1866

Tres articles sobre Polònia a «The Commonwealth», 24 i 31 de març i 5 de maig de 1866.

1869

Article sobre Marx a «Die Zukunft».

Cinc articles al «Manchester Guardian» sobre la guerra de les Set Setmanes, reeditats a *Engels as a Military Critic* (ed. per W. O. Henderson i W. H. Chaloner, 1959).

1870-71

Seixanta articles a la «Pall Mall Gazette» sobre la guerra franco-prussiana. Reeditats en forma de llibre a Viena amb el títol de *Notes on the War. Sixty articles reprinted from the «Pall Mall Gazette»*. Ed. per F. Adler, 1923. Traducció alemanya, 1957.

1872

Sis articles sobre la qüestió de l'habitatge al «Volksstaat», 1872, Revisats i publicats en forma d'opuscle a Zürich, 1887. Versió anglesa: *The Housing Question*, 1935.

1873

L'Alliance de la démocratie socialiste et l'Association internationale des travailleurs, 1873. Agut atac contra Bakunin.

1878

Herr Eugen Dühring Umwälzung der Wissenschaft, 1878. Publicat originalment en forma d'articles al «Vorwärts». Traducció anglesa amb el títol d'*Anti-Dühring*, Foreign Languages Publishing House, Moscou, 1959.

1882

Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft, tres capítols de l'*Anti-Dühring* amb un apèndix sobre «La marca». Traducció anglesa per E. Aveling, amb el títol de *Socialism, Utopian and Scientific*, publicada l'any 1892.

1884

Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates, Hottingen-Zürich, 1884. Traducció anglesa, *The Origins of the Family Private Property and the State*, Foreign Languages Publishing House, Moscou.

1886

Assaig sobre la història dels pagesos prussians, editat com la segona part de la introducció a l'obra de W. Wolff, *Die Schlesische Milliarde*, Zürich, 1886. La traducció anglesa es va publicar com a apèndix a *The Peasant War in Germany*.

1888

Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie, Stuttgart, 1888, ampliació d'una revisió del llibre de C. N. Starke, *Ludwig Feuerbach*, publicada a «Die Neue Zeit» l'any 1886. Traducció anglesa, *Ludwig Feuerbach and the End of Classical German Philosophy*. Foreign Languages Publishing House, Moscou, 1950.

1890

Article sobre la política exterior russa a «Die Neue Zeit», 1890. Publicat en anglès a «The Times», juny 1890.

1891

In Sachen Brentano contra Marx wegen angeblicher Zitatsfälschung Hamburg, 1891.

Prefaci a la nova edició de l'obra de K. Marx, *Der Bürgerkrieg in Frankreich*.

1892

Articles sobre Marx a *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, vol. IV, 1892, i sobre Schorlemmer a «Vorwärts», 3 de juliol de 1892.

Der Sozialismus in Deutschland, a «Die Neue Zeit», 1892.

1893

Kann Europa abrüsten? a «Die Neue Zeit», 1893.

1895

Prefaci a la nova edició de l'obra de Karl Marx, *Die Klassenkämpfe in Frankreich*. Text complet a *Unter dem Banner des Marxismus*, vol. I, 1925, editat per D. Riazanov.

1896

Gewalt und Ökonomie bei der Herstellung des neuen deutschen Reiches, manuscrit incomplet editat per Eduard Bernstein a «Die Neue Zeit», 1896; reeditat a *Über die Gewaltstheorie*, 1946.

CORRESPONDÈNCIA

K. Marx i F. Engels, *Briefwechsel*, 4 vols. (*Marx Engels Gesamtausgabe*, 1929-31; nova edició 1936 i 1950.) Reemplaça la insatisfactòria edició de 1913, a cura d'August Bebel i Eduard Bernstein.

K. Marx i F. Engels, *Ausgewählte Briefe*, Berlín 1953. Traducció anglesa, *Selected Letters*, Londres, 1936.

E. Eichorn, (ed.) *Vergessene Briefe*, (*Briefe Friedrich Engels an Johann Philip Becker*), Berlín, 1920.

E. Bernstein (ed.) *Die Briefe von Friedrich Engels an Eduard Bernstein*, Berlín 1925.

G. Mayer (ed.) *Briefe von Friedrich Engels an Mutter und Geschwister*, a «Deutsche Revue», 1920-21.

Aus der Flüchtlingszeit von Marx und Engels, cartes de Marx i Engels a J. Weydemeyer i altres, a «Die Neue Zeit», vol. XXV, 1906-07.

Victor Adlers Aufsätze, Reden und Briefe, Viena, 1922.

K. Mandelbaum (ed.) *Die Briefe von Karl Marx und Friedrich Engels an Danielson*, introducció per G. Mayer, Leipzig, 1929.

Engels Briefe an Conrad Schmidt, a «Sozialistische Monatshefte», 1920.

B. Kautsky (ed.) *Friedrich Engels' Briefwechsel mit K. Kautsky*, nova edició 1955.

G. Eckert (ed.) *Wilhelm Liebknecht. Briefwechsel mit Karl Marx und Friedrich Engels*, L'Haia, 1963.

F. Engels Briefe an Bebel, 1959.

Correspondence of Friedrich Engels with Paul and Laura Lafargue, 3 vols, 1959.

K. Marx i F. Engels, *Letters to Americans*, 1845-95, Nova York, 1953.

Sumari

Primera part: L'ECONOMISTA	5
Introducció	7
I. Esbos d'una crítica de l'economia política (1844)	9
II. Recensió de <i>Das Kapital</i> (1868)	45
Segona part: EL FILÒSOF	55
Introducció	57
I. La filosofia marxista	59
II. Carta d'Engels a Bloch	81
Tercera part: EL CRÍTIC MILITAR	85
Introducció	87
I. La invasió de Gran Bretanya	89
II. El moviment voluntari a Anglaterra	93
1. Una revista dels Fusellers Voluntaris anglesos	93
2. Els oficials voluntaris	102
III. La guerra civil nord-americana	107
IV. La guerra de les set setmanes	119
Notes sobre la guerra (I)	119
Notes sobre la guerra (II)	124
Notes sobre la guerra (III)	129
Notes sobre la guerra (IV)	134
Notes sobre la guerra (V)	138

Quarta part: ANTOLOGIA DE CARTES	145
Introducció	147
I. Engels i el seu pare	149
II. La baralla d'Engels amb Marx	153
III. Engels a Manchester	155
IV. Les ciències naturals	157
V. La mort de Marx, 1883	161
VI. El perill de guerra mundial, 1888	163
VII. La visita d'Engels a Alemanya l'any 1893	165
 Obres principals de Friedrich Engels	 167

52. Estratègia obrera i neocapitalisme per André Gorz
53. Marx i Freud per Erich Fromm
54. Socialisme a l'era nuclear per John Eaton
55. La crisi agrària de 1879 a 1900 per Josep Iglésies
56. El pensament polític de la dreta per S. de Beauvoir
57. Sociologia per Salvador Giner
58. El marxisme del nostre temps per Gilles Martinet
59. L'escriptor català i el problema de la llengua per Francesc Vallverdú
60. Examen de consciència per Joan Fuster
61. Eros i civilització per Herbert Marcuse
62. Introducció a la Gramàtica catalana per Pompeu Fabra
63. El príncep modern per Antonio Gramsci
64. El grup zoològic humà per P. Teilhard de Chardin
65. Per una moral de l'ambigüitat per S. de Beauvoir
66. Aportacions a la història del moviment obrer per Friedrich Engels
67. Prat de la Riba per Antoni Rovira i Virgili
68-69. Teoria de la sensibilitat per X. Rubert de Ventós
70. La petita por del segle XX per Emmanuel Mounier
71. Escrits econòmics i polítics per Friedrich Engels
72. Per una teoria de la nació per Robert Lafont
73. La personalitat neuròtica del nostre temps per K. Horney
74. Teatre català d'agitació política per Xavier Fàbregas
75. La joventut és una nova classe? per Maria A. Capmany
76. Josep Carner i el Noucentisme per Albert Manent
77. La llengua en la humanitat, la nació i l'individu per Otto Jespersen
78. L'estructuralisme per Jean Piaget
79. La mesura de l'home per Simone de Beauvoir
80. Sexe i repressió en les societats primitives per Bronislaw Malinowski
81. Misticisme i lògica per Bertrand Russell
82. La Medicina catalana del segle XX per O. Casassas
83. La comunicació per Carlos Castilla del Pino
84. Marxisme i estructuralisme per Lucien Sébag
85. Dialèctica del concret per Karel Kosík
86. Iniciació al mètode filosòfic per Karl Jaspers
87. L'impacte de la ciència en la societat per B. Russell
88. L'home contra el mite per Barrows Dunham
89. La psicologia de l'infant per J. Piaget i B. Inhelder
90. El progrés de la història per Gordon Child
91. Àngel Guimerà, les dimensions d'un mite per Xavier Fàbregas
92. La farsa política nord-americana per Norman Mailer
93. Filosofia i política per Herbert Marcuse
94. L'esperit de l'home i la illusió totèmica per Claude Lévi-Strauss
95. Pere el Cerimoniós per Ramon d'Abadal
96. Amor, odi i compensació per M. Klein i J. Riviere
97. La Galàxia Gutenberg per Marshall McLuhan
98. La vaga obrera per J. A. Roig i Fransitorra
99. L'energia humana per Teilhard de Chardin
100. Iniciació a la lectura de la poesia de Salvador Espriu per J. M. Castellet

L'autor

Friedrich Engels (1820-1895), l'entranyable amic de Karl Marx, fou més que un mer divulgador de les teories del seu mestre: la seva col·laboració fou decisiva en la formació del marxisme. De família burgesa, Engels entra a treballar a l'empresa del seu pare i, més tard, a la fàbrica Ermen and Engels de Manchester (Anglaterra), de la qual el seu pare és soci. L'any 1842 coneix personalment Marx i des d'aleshores s'estableix entre ells una amistat que durarà tota la vida. L'any 1845 publica, de retorn a Alemanya, **La condició de la classe obrera a Anglaterra**, una de les seves obres més importants. Col·labora amb Marx en la redacció de **La sagrada família** i **La ideologia alemanya**, i l'any 1848 publiquen el famós **Manifest del partit comunista**. Participa en els fets revolucionaris del mateix any a Alemanya, la qual cosa, en vèncer la reacció, l'obliga a abandonar el seu país. S'estableix novament a Manchester i ajuda econòmicament Marx perquè aquest pugui redactar **El Capital**. L'any 1878 publica l'**Anti-Dühring**, la seva altra obra cabdal, i des de la mort de Marx (1882) es preocupa sobretot de l'edició del segon i tercer volum d'**El Capital**: poc temps després de publicar la segona i última part del tercer volum (1894), moria a Londres.

L'obra

Amb el títol **Escrits econòmics i polítics** presentem la segona part de l'antologia de W. O. Henderson: la primera part fou publicada en aquesta mateixa col·lecció amb el títol d'**Aportacions a la història del moviment obrer**. Aquest nou recull d'Engels, agrupa en quatre parts respectivament textos econòmics, filosòfics, de crítica militar i correspondència. Crítica militar a part, a la qual es dedicà amb coneixements d'autèntic especialista, els escrits que publiquem nasqueren de la col·laboració intensa amb Marx i de l'afany per part d'Engels de divulgar entre el gran públic les idees bàsiques del pensament marxista. De la correspondència d'Engels amb Marx, Lenin observava com aplicaven contínuament la dialèctica materialista «A la reconstrucció de tota l'economia política, partint dels seus fonaments; a la història, a la ciència natural, a la filosofia; a la política i a la tàctica de la classe obrera». Clou el volum una extensa bibliografia de l'autor.